

Πανεπιστήμιο
Ιωαννίνων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ
ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΟΛΟΠΛΕΥΡΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Ζιάκος Λάμπρος

Σίννη Θεοδώρα

Παπαλουιζακη Ιωάννα – Ραφαέλα

Επιβλέπουσα: Νούσια Αλεξάνδρα

Ιωάννινα, Φεβρουάριος, 2020

Πανεπιστήμιο
Ιωαννίνων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ
ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΟΛΟΠΛΕΥΡΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Ζιάκος Λάμπρος

Σίννη Θεοδώρα

Παπαλουιζακη Ιωάννα – Ραφαέλα

Επιβλέπουσα: Νούσια Αλεξάνδρα

Ιωάννινα, Φεβρουάριος, 2020

**THE CONTRIBUTION OF CHILD LITERATURE AND
MUSIC TREATMENT TO CHILDREN'S DEVELOPMENT**

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή
Ιωάννινα, 6/02/2020

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων καθηγητής
Νούσια Αλεξάνδρα.
Πανεπιστημιακή Υπότροφος.
2. Μέλος επιτροπής
Νικολίτσα, Κανέλλου,
Μέλος ΕΤΕΠ
3. Μέλος επιτροπής
Ελένη, Κανελλοπούλου,
Πανεπιστημιακή Υπότροφος.

Ο/Η Προϊστάμενος του Τμήματος
Δρ Βρυώνης Γεώργιος,
Καθηγητης Παιδιατρικής
Υπογραφή

© Σίννη Θεοδώρα , 2020

© Παπαλουτζακη Ιωάννα – Ραφαέλα, 2020

© Ζιάκος Λάμπρος, 2020

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Ζιάκος Λάμπρος

Υπογραφή

Παπαλουζακη Ιωάννα - Ραφαέλλα

Υπογραφή

Σίννη Θεοδώρα

Υπογραφή

Ευχαριστίες

Για την διεκπεραίωση της πτυχιακής εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω, την κυρία Νούσια Αλεξάνδρα, για την καθοδήγηση και την αμογή συνεργασία που είχαμε κατά την διάρκεια της εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η επίδραση της μουσικής και της παιδικής λογοτεχνίας έχουν ως βασικό στόχο την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Μέσα από την μουσική και την παιδική λογοτεχνία επιτυγχάνεται η πνευματική καλλιέργεια του παιδιού, όχι με την έννοια των ειδικών γνώσεων, αλλά ως ανάγκη ζωής η οποία συνδυάζει τη γνώση, την εμπειρία, την ανθρωπιά. Το παιδί κοινωνός του πολιτισμού, που το συνιστούν οι μεγάλες αξίες της αγάπης, της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και την ισότητα. Μέσα από τον κόσμο του παιδικού βιβλίου και της μουσικής, ζει μια άλλη πραγματικότητα, μια άλλη ζωή, την ζωή των ηρώων, της μελωδίας και του ρυθμού. Εκφράζει τα συναισθήματα του, απελευθερώνει τον εσωτερικό του κόσμο και εκφράζεται. Ωριμάζει πνευματικά, συναισθηματικά και ολοκληρώνεται ως προσωπικότητα καθώς έρχεται σε επαφή με την ουσιαστική παιδεία που βασικό της στόχος είναι να προσφέρει γνώση και ερεθίσματα. Ουσιαστικό ρόλο για την επίτευξη των παραπάνω, παίζει ο παιδαγωγός ο οποίος, μέσα σε ένα περιβάλλον άνετο και ασφαλές για το παιδί, θα πρέπει να το κινητοποιήσει και να του μεταλαμπαδεύει γνώσεις και πρακτικές, μέσω δραστηριοτήτων.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

μουσικοκινητική, μουσική και παιδί, παιδικό βιβλίο, παιδική λογοτεχνία

ABSTRACT

The influence of music and children's literature play a vital role for the child's overall development. Through music and children's literature, the child's spiritual cultivation is achieved, not in the sense of specialized knowledge, but as a need for life that combines knowledge, experience. The child is a society of culture, constituted by the great values of love, freedom, justice and equality. Through the world of children's book and music, lives another reality, another life, the life of heroes, melody and rhythm. He expresses his feelings, releases his inner world and expresses himself. It matures spiritually, emotionally, and is completed as a prospect as you come into contact with the essential education whose primary purpose is to provide knowledge and stimuli. An essential role in achieving the above is played by the educator who, in an environment comfortable and safe for the child, should mobilize it and transfer knowledge and practices through activities.

KEYWORDS

Music and childhood, music-kinetic education, children's book, children's literature

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	i
ABSTRACT	ii
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	iii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	iv
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Ανάπτυξη Κεντρικού Νευρικού Συστήματος	1
1.1. Η Ανάπτυξη του Εγκεφάλου	2
1.2. Ορισμός Νοητικών Ικανοτήτων	3
1.3. Γνωστικές Θεωρίες	4
1.4. Νοητικές Ικανότητες και Παιδί	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η Μουσική και το Ευρύτερο Περιβάλλον	9
2.1 Ο Ρόλος της Μουσικής στην Ανάπτυξη των Παιδιών	9
2.2 Ο Σκοπός του Παιδαγωγού	10
2.3. Η Επίδραση της Μουσικής στο Παιδί στο Ευρύτερο Περιβάλλον	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Μουσικοπαιδαγωγοί και Τρόποι Εκμάθησης μέσω της Μουσικής.	16
3.1 Jean Jacques Rousseau 1712-1778	16
3.1.1 Emile Jaques Dalcroze 1865-1950	16
3.1.2 Maria Montessori 1870-1952	17
3.1.3 Zoltan Kodaly 1882-1967	17
3.1.4 Carl Orff 1895-1982	18
3.2 Το Ευρύ Φάσμα Της Μουσικής	18
3.2.1 Παιδικό Τραγούδι	18
3.2.2 Εκτέλεση Μουσικών Οργάνων	19
3.2.3 Κατασκευή Μουσικών Οργάνων	19
3.2.4 Μουσική Ανάγνωση και Γραφή	20
3.2.5 Ηχοϊστορίες	20
3.2.6 Ρυθμική Αγωγή και Ρυθμός	20
3.2.7 Μουσικοκινητική Αγωγή	21
3.3 ΔΕΠΠΣ και Μουσική	21
3.3.1 Αρχές του ΔΕΠΠΣ	21
3.3.2 Σκοπός του ΔΕΠΠΣ	21
Κεφάλαιο 4. Η Συμβολή της Μουσικής στους Τομείς Ανάπτυξης μέσω των Δραστηριοτήτων	23
4.1 Συναισθηματική Ανάπτυξη	24

4.1.1. Δραστηριότητες Συναισθηματικής Ανάπτυξης	25
4.2 Σωματική και Κινητική Ανάπτυξη	26
4.1.2 Δραστηριότητες για την Σωματική - Κινητική Ανάπτυξη	27
4.3 Κοινωνική Ανάπτυξη	28
4.1.3 Δραστηριότητες για την Κοινωνική Ανάπτυξη	28
4.4 Γνωστική ανάπτυξη	31
4.1.4 Δραστηριότητες για την Γνωστική Ανάπτυξη	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Το Παιδικό Βιβλίο	35
5.1 Ορισμός και Προσφορά του Παιδικού Βιβλίου	35
5.2 Το Παιδικό Βιβλίο στην Προσχολική Ηλικία	36
5.3 Τύποι Παιδικού Βιβλίου	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. Παιδική Λογοτεχνία	42
6.1 Λογοτεχνία και Παιδική Λογοτεχνία	42
6.2 Φάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας στην Ελλάδα	42
6.3 Χαρακτηριστικά της Παιδικής Λογοτεχνίας	44
6.4 Καταλληλότητα Λογοτεχνήματος	45
6.5 Βασικοί Εκπρόσωποι της Παιδικής Λογοτεχνίας	45
6.6 Εκπαιδευτική Αξία Λογοτεχνήματος	47
6.7 Το Παιδί ως Αναγνώστης της Λογοτεχνίας	48
6.8 Μεταφορά Μικρών Παιδιών από Βιβλία Εικόνων στο Πραγματικό Κόσμο	50
6.9 Η Σημασία του Γραμματισμού και των Βιβλίων στην Ανάπτυξη των Παιδιών	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. Η Συμβολή του Βιβλίου στην Ανάπτυξη του Παιδιού	56
7.1 Γλωσσική Ανάπτυξη	56
7.2 Κοινωνική Ανάπτυξη	60
7.3 Συναισθηματική Ανάπτυξη	61
7.3.1 Φιλαναγνωστικές Δραστηριότητες	62
7.3.2 Προτεινόμενες Δραστηριότητες	63
7.4 Χαρακτηριστικά του Σύγχρονου Παιδικού Λογοτεχνικού Βιβλίου	65
7.5 Η Εικονογράφηση του Παιδικού Βιβλίου – Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα	66
7.6 Το Παιδί και η Σχέση του με το Εικονογραφημένο Βιβλίο	69
7.7 Λογοτεχνική Αγωγή Παιδιού	72
Συμπερασματα	75
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	76
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	78

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, η μουσική είναι ικανή να ενισχύσει την συναισθηματική, πνευματική, ψυχική και σωματική ανάπτυξη των παιδιών, όταν αυτή τοποθετείται ως κεντρικός πυλώνας της πρώιμης εκπαίδευσης. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη αυτού είναι να δημιουργεί ευφορία, κίνητρο και γενικά ένα περιβάλλον στο οποίο θα νιώθει άνετα το παιδί. Η μουσική εκπαίδευση δεν θα πρέπει να επικεντρώνεται στην απόκτηση δεξιοτήτων με κύριο στόχο την απόδοση, αλλά να ενσωματώνεται στην καθημερινή ζωή ως αυθόρμητη εκδήλωση κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης. Με λίγα λόγια η μουσική επηρεάζει την ανάπτυξη ολόκληρου του ατόμου. Βασικός παράγοντας για την ανάπτυξη αυτή είναι ο παιδαγωγός, όπου καλείται να εισχωρήσει την μουσική στην ζωή των παιδιών με αποτέλεσμα να την κάνουν αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας τους και να την αγαπήσουν. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω των μουσικών δραστηριοτήτων. Οι μουσικές δραστηριότητες μπορεί να βασίζονται στο τραγούδι, στον χορό, στα κινητικά παιχνίδια και στα παραμύθια με ήχους.

Πέρα από την μουσική αγωγή, η λογοτεχνία θεωρείται ως ένας από τους πυλώνες για την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. «Αν θέλουμε να φτιάξουμε έναν κόσμο καλύτερο από τον σημερινό, πρέπει να αρχίσουμε από το παιδικό βιβλίο» είπε χαρακτηριστικά η Jella Lerman. Είναι αντιληπτό πως τα παιδιά αποτελούν τους αυριανούς πολίτες και διαδόχους του κόσμου μας και γνωρίζουμε πως στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους συμβάλλουμε όλοι οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς. Σε όλο το δρόμο της ανάπτυξης και ανακάλυψης, στεκόμενοι δίπλα τους, έχουμε τη δυνατότητα να τους προσφέρουμε ως συμπορευτή τους το βιβλίο. Στον δυτικό κόσμο, η πρώτη επαφή των παιδιών με τα βιβλία επιδιώκεται πλέον αρκετά νωρίς, συχνά στη νηπιακή και κάποιες φορές στην βρεφική ηλικία. Αυτό μας βοηθά να αντιληφθούμε και το πλήθος βιβλίων που κυκλοφορεί για όλες τις ηλικίες καθώς και τα ειδικά προγράμματα με στόχο την όσο το δυνατόν πιο πρώιμη επαφή παιδιών και βιβλίων. Έτσι, έχει γίνει κοινή συνείδηση η ανάγκη επαφής του παιδιού με το βιβλίο. Κυκλοφορεί πλέον μεγάλη ποικιλία προσεγμένη σε μορφή και περιεχόμενο, έχουν ιδρυθεί αρκετές παιδικές βιβλιοθήκες, οι παιδαγωγοί προσχολικής ηλικίας εκπαιδεύονται στο να επιλέγουν ποιοτικά βιβλία και να τα προσφέρουν στα παιδιά.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδειχθούν η μουσική και η παιδική λογοτεχνία ως οι βασικοί παράγοντες για την άρτια ανάπτυξη του παιδιού και να κινητοποιήσει γονείς και εκπαιδευτικούς ως προς αυτή την κατεύθυνση.

Η συγκεκριμένη εργασία αναπτύσσεται με τον ακόλουθο τρόπο. Το πρώτο κεφάλαιο δίνει μια γενική ιδέα στο πως αναπτύσσεται ο ανθρώπινος εγκέφαλος και γενικότερα οι νοητικές και γνωστικές ικανότητες του παιδιού. Τα κεφάλαια 2,3 και 4, αναφέρονται στην μουσική και την συμβολή της στην ανάπτυξη του παιδιού μέσω δραστηριοτήτων. Επίσης, αναφέρονται και διάφορα μουσικοπαιδαγωγικά συστήματα που αναπτύχθηκαν ευρύτερα. Τέλος, τα κεφάλαια 5,6 και 7 γίνεται αναφορά και συζητά το θέμα του παιδικού βιβλίου και ευρύτερα της λογοτεχνίας αναλύοντας τα χαρακτηριστικά της και τις δραστηριότητες που θα επιφέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα της γλωσσικής, κοινωνικής και αισθητικής ανάπτυξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Ανάπτυξη Κεντρικού Νευρικού Συστήματος

Σ' αυτό το κεφάλαιο που ακολουθεί, αναφέρουμε τις διαστάσεις του εγκεφάλου, όπως και τις γνωστικές θεωρίες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της γλώσσας. Επίσης μας εξηγεί ότι η νοητικές ικανότητες του παιδιού απαρτίζονται από την μελέτη και την μάθηση. Ο εγκέφαλος αποτελεί το συνθετότερο όργανο του ανθρώπου, μάζας περίπου 1350 γραμμάρια και αποτελείται από 100 δισεκατομμύρια νευρώνες που σχετίζονται μεταξύ τους και δημιουργούν συνάψεις. Αποτελεί την έδρα της νοημοσύνης, των συναισθημάτων, της ερμηνείας των αισθήσεων, του ελέγχου των κινήσεων του σώματος και όλων των λειτουργιών που απαρτίζουν την ψυχική και πνευματική προσωπικότητα ενός ανθρώπου (Μπακατσή,2008). Βρίσκεται προστατευμένος σε μια οστέινη κάψα και περιβάλλεται από τρεις μήνιγγες. Αποτελεί μαζί με το νωτιαίο μυελό το Κεντρικό Νευρικό Σύστημα (Κ.Ν.Σ) του ανθρώπου (Κωστόπουλος,2008). Το Κ.Ν.Σ θεωρείται το κέντρο ελέγχου για την ερμηνεία των αισθήσεων εισροών και είναι υπεύθυνο για τον προανατολισμό των σκέψεων και των πράξεων (Μπακατσή,2008). Η δομική και λειτουργική μονάδα του ΝΣ είναι το νευρικό κύτταρο ή νευρώνας. Ο νευρώνας αποτελείται από το κυτταρικό σώμα και το νευράξονα, ο οποίος είναι υπεύθυνος για τη διαβίβαση των πληροφοριών από και προς τον εγκέφαλο. Τα 100 δισεκατομμύρια νευρώνων που απαρτίζουν τον εγκέφαλο εκπέμπουν σήματα, διαβάζοντας ηλεκτρικές ώσεις κατά μήκος του νευράξονα του και συνδέονται μεταξύ τους μέσω των συνάψεων (Μπακατσή,2008). Υπάρχουν τρία σημαντικά τμήματα του εγκεφάλου. Αυτά είναι ο πρόσθιος εγκέφαλος, ο μεσεγκέφαλος και ο οπίσθιος εγκέφαλος. Ο πρόσθιος εγκέφαλος είναι υπεύθυνος για μια ποικιλία λειτουργιών, όπως τη λήψη και επεξεργασία αισθητηριακών πληροφοριών, τη σκέψη, την αντίληψη, την παραγωγή και την κατανόηση της γλώσσας, και τον έλεγχο της κινητικής λειτουργίας. Στον πρόσθιο

εγκέφαλο διακρίνονται δύο σημαντικά τμήματα: ο εγκέφαλος (το πίσω τμήμα του πρόσθιου εγκεφάλου) και ο τελικός εγκέφαλος (telencephalon, το μπροστινό τμήμα του πρόσθιου εγκεφάλου). Ο εγκέφαλος περιέχει δομές, όπως τον θάλαμο και τον υποθάλαμο, που είναι υπεύθυνες για λειτουργίες όπως τον κινητικό έλεγχο, τη μετεγκατάσταση αισθητηριακών πληροφοριών και τον έλεγχο αυτόνομων λειτουργιών. Ο τελικός εγκέφαλος περιέχει το μεγαλύτερο μέρος του εγκεφάλου, το μυαλό ή εγκέφαλο. Οι περισσότερες από

τις επεξεργασίες των πληροφοριών στον εγκέφαλο λαμβάνουν χώρα στο φλοιό του εγκεφάλου.

Ο μεσεγκέφαλος μαζί με τον οπίσθιο εγκέφαλο συνθέτουν το εγκεφαλικό στέλεχος. Ο μεσεγκέφαλος είναι το τμήμα του εγκεφαλικού στελέχους που συνδέει τον οπίσθιο εγκέφαλο και το πρόσθιο εγκέφαλο. Αυτή η περιοχή του εγκεφάλου εμπλέκεται στην ακουστική και οπτική απόκριση, καθώς και τη μυϊκή λειτουργία. Ο οπίσθιος εγκέφαλος εκτείνεται από το νωτιαίο μυελό και αποτελείται από τον μεσεγκέφαλο (metencephalon) και τον μυελεγκεφαλος (myelencephalon). Ο μετεγκέφαλος περιέχει δομές, όπως είναι η γέφυρα και η παρεγκεφαλίδα. Οι περιοχές αυτές βοηθούν στη διατήρηση της ισορροπίας, του συντονισμού των κινήσεων και τη διεξαγωγή των αισθητηριακών πληροφοριών. Η μεσεγκέφαλος αποτελείται από το προμήκη μυελό ή oblongata, ο οποίος είναι υπεύθυνος για τον έλεγχο των εν λόγω αυτόνομων λειτουργιών όπως η αναπνοή, ο καρδιακός ρυθμός και η πέψη (op cit).

1.1. Η Ανάπτυξη του Εγκεφάλου

Όπως η έρευνα διαπιστώνει, ο εγκέφαλος βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη ακόμη και μετά τη γέννηση, κατά την παιδική και εφηβική ηλικία. Η εξέλιξη αυτή επιτελείται με βηματισμούς που καθορίζονται από βιολογικούς συντελεστές οι οποίοι ενεργούν σε συνάρτηση με περιβαλλοντικές επιδράσεις. Η διαδικασία ανάπτυξης και ωρίμανσης του εγκεφάλου από την αρχή της οντογένεσης στο έμβρυο μέχρι την ενηλικίωση αποτελεί μια εξαιρετικά πολύπλοκη διαδικασία, η μελέτη της οποίας βρίσκεται στα αρχικά της στάδια (Κωστόπουλος & Οικονόμου,2004). Τρεις έως τέσσερις εβδομάδες μετά την γονιμοποίηση, η μια από τις δύο κυτταρικές στιβάδες του ανθρώπινου εμβρύου εμφανίζει μια πάχυνση στη μέση γραμμή. Καθώς η επίπεδη νευρική πλάκα μεγαλώνει, σχηματίζονται στην επιφάνειά της δύο παράλληλες πτυχές. Μέσα σε λίγες μέρες οι πτυχές κάμπτονται, πλησιάζουν μεταξύ τους και ενώνονται για να σχηματίσουν το νευρικό σωλήνα. Η κορυφή του νευρικού σωλήνα διευρύνεται και σχηματίζει τρία κυστίδια, τα οποία αποτελούν τα τρία βασικά τμήματα του εγκεφάλου, δηλαδή τον πρόσθιο, το μέσο και τον οπίσθιο εγκέφαλο (Μπακατσή,2008). Σύμφωνα με τις ενδείξεις που προκύπτουν από σχετικές έρευνες ο εγκέφαλος δεν παύει να αναπτύσσεται και να διαφοροποιείται με το τέλος της εμβρυϊκής ανάπτυξης. Η διαφοροποίηση και ωρίμανση συνεχίζονται και

μεταγενέστερα, στη διάρκεια της παιδικής και της εφηβικής ηλικίας. Η ανάπτυξη και η διαφοροποίηση αφορά στη μορφολογία του εγκεφάλου, στην κυτταροαρχιτεκτονική και άλλες βιολογικές παράμετροι. Έτσι έχει παρατηρηθεί ότι κατά το πέρασμα από την παιδική στην εφηβική ηλικία υπάρχει ελάττωση της φαιάς και αντίστοιχη αύξηση της λευκής ουσίας σε μετωπιαίες και βρεγματικές περιοχές. Ταυτόχρονα, αύξηση έχει παρατηρηθεί του όγκου του οπισθίου τμήματος του μεσολόβιου. Οι αλλαγές αυτές στη μορφολογία του εγκεφάλου οφείλονται όπως φαίνεται στην ανάπτυξη δικτύων και στα δύο ημισφαίρια και σχετίζονται με την αύξηση των γνωστικών ικανοτήτων και των λειτουργιών του λόγου (Κωστόπουλος & Οικονόμου,2004). Οι επιστήμονες έχουν καταλήξει ότι ο εγκέφαλος περνά τέσσερις περιόδους βασικών αλλαγών στη δομή του, κατά τη διάρκεια της ανθρώπινης ζωής. Η πρώτη περίοδος είναι κατά τη διάρκεια της εμβρυικής ανάπτυξης, η δεύτερη αμέσως μετά τη γέννηση, η τρίτη ανάμεσα στην ηλικία των τεσσάρων και δώδεκα χρονών, και η τέταρτη στα χρόνια που ακολουθούν. Ο εγκέφαλος παράγει διπλάσιο αριθμό κυττάρων απ' αυτόν που τελικά θα κρατήσει (Στάμου, 2006). Ο στόχος των κυττάρων αυτών είναι να συνδεθούν με άλλα κύτταρα προκειμένου να δημιουργήσουν δίκτυα για συγκεκριμένες λειτουργίες. Κατά τη διάρκεια των τριών πρώτων χρόνων της ζωής ενός παιδιού τοποθετούνται οι βάσεις για την ανάπτυξη της σκέψης, της ομιλίας, της όρασης, της ευφυΐας και των χαρακτηριστικών της ανθρώπινης προσωπικότητας. Στις περιόδους εντατικής ανάπτυξης ο εγκέφαλος είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος σε εξωγενείς επιδράσεις που μπορούν να έχουν μόνιμο αντίκτυπο στη δομή και τη λειτουργία νευρωνικών κυκλωμάτων, ενώ παρόμοιες επιδράσεις εκτός των περιόδων αυτών δεν θα οδηγούσαν σε μη αναστρέψιμες αλλαγές. Είναι αυτές οι κριτικές περιόδους ευαισθησίας κατά τις οποίες υπάρχει έντονη νευρωνική πλαστικότητα, οι λεγόμενες κρίσιμες περιόδους (Κωστόπουλος & Οικονόμου,2004).

1.2. Ορισμός Νοητικών Ικανοτήτων

Η έννοια της νοητικής ικανότητας είναι συνδυασμός της σύνθεσης πολλών παραμέτρων και ως εκ τούτου είναι δύσκολο να περιγραφεί σε λίγες γραμμές. Ωστόσο, θα μπορούσε να πει κάποιος ότι νοητικές ονομάζονται οι ικανότητες που σχετίζονται με τη νόηση, και τέτοιες είναι η οπτική και ακουστική μνήμη, η λογικομαθηματική σκέψη, η ικανότητα συλλογισμών, η λειτουργική μνήμη, η συγκέντρωση προσοχής, αλλά και η χωροταξική λογική, η αντίληψη, η οπτικό- χωρική νοημοσύνη, η ικανότητα γραφής και ανάγνωσης.

Νόηση σημαίνει σκέψη, γνώση ή κατανόηση. Πιο συγκεκριμένα ως νόηση εννοούμε πώς κάποιος γνωρίζει τον κόσμο των αντικειμένων και των φαινομένων, δηλαδή πώς έχουν τα πράγματα και τα γεγονότα και πώς ο κάθε άνθρωπος είναι ικανός να ερμηνεύσει, να κατανοήσει και να θυμάται τα αντικείμενα ή αυτά τα φαινόμενα. Ειδικότερα, υπάρχουν δύο σχολές ορισμού της νόησης στην τέχνη και στη μουσική ειδικότερα. Σύμφωνα με την πρώτη σκοπιά, νόηση στη μουσική σημαίνει την κατανόηση κάποιου ηχητικού γεγονότος που είναι προσχεδιασμένου, προϋπάρχει, και οι αισθήσεις χρησιμοποιούνται με παθητικό τρόπο για την επεξεργασία και την κατανόηση αυτού του φαινομένου. Αυτή είναι η θεωρία της "κενής λίστας" (blank-slate view), κατά την οποία το μυαλό είναι άδειο μέχρι κάτι στο περιβάλλον να εγγράψει πάνω σε αυτό κάποια πληροφορία και παραμένει εκεί μέχρι ο χρόνος να το διαγράψει. Σύμφωνα με τη δεύτερη άποψη, το μυαλό δεν είναι παθητικό αλλά αντίθετα ενεργό και δημιουργικό: διαδρά με το έργο τέχνης ή μουσική, με τέτοιο τρόπο ώστε οι νοητικές διεργασίες επενεργούν στο αντικείμενο και δημιουργούν μια ενότητα προτεραιοτήτων, συνεκτικότητας ειρμού, μεταμόρφωσης, μετακίνησης, ροής και άλλων.

1.3. Γνωστικές Θεωρίες

Αν και οι γνωστικές αλλαγές που συμβαίνουν κατά τη βρεφική και προσχολική ηλικία είναι δραματικές, όπως για παράδειγμα η εκμάθηση της μητρικής γλώσσας, σχεδόν όλες οι θεωρίες ανάπτυξης έχουν σημείο αναφοράς την ηλικία των έξι χρόνων. Σε αυτή την ηλικία τα παιδιά αρχίζουν να νοηματοδοτούν και να σχηματίζουν μια ιδέα για το τί συμβαίνει γύρω τους. Παρόλο που η προέλευση της αλλαγής αυτής δεν είναι πλήρως κατανοητή, υπάρχει μια ευρεία συναίνεση ότι τα παιδιά αναπτύσσουν βασικούς τρόπους σκέψης ή εννοιολογικές δεξιότητες κατά τη διάρκεια αυτής της μεταβατικής περιόδου. Για το λόγο αυτό, σε όλες τις κουλτούρες που παρέχουν επίσημη εκπαίδευση στα παιδιά, αυτή αρχίζει από την ηλικία μεταξύ των πέντε και επτά ετών (Eccles, 1999).

Υπάρχει πληθώρα γνωστικών θεωριών, καθώς είναι ένας τομέας που απασχόλησε κατά πολύ την έρευνα κατά τη διάρκεια του εικοστού αιώνα και συνεχίζει έως και τις μέρες μας. Παρακάτω περιγράφονται οι πιο ολοκληρωμένες και αυτές που θεωρούνται θεμέλιοι για τη γνωστική ψυχολογία είναι οι εξής. Συνοπτικά, διακρίνονται η γνωστική-αναπτυξιακή θεωρία του Piaget, καθώς και η Ανακαλυπτική Μάθηση του Bruner, ενώ στον αντίποδα

της ανακαλυπτικής συναντάται η Νοηματική Προσληπτική Μάθηση του Ausubel. Από το συγκεκριασμό όλων των θεωριών προκύπτει από το Αθροιστικό Μοντέλο Μάθησης του Gagne. Σημαντικός εκπρόσωπος των γνωστικών θεωριών και πιο συγκεκριμένα του εποικοδομισμού (constructivism) θεωρείται ο Jean Piaget (1896 -1980) ο οποίος ήταν γενετιστής, βιολόγος και επιστημολόγος και ασχολήθηκε με τη νοητική ανάπτυξη του παιδιού. Θεωρούσε πως η νοημοσύνη οικοδομείται πάνω στην εμπειρία και είναι αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης διαφόρων παραγόντων. Μελέτησε τη νοητική ανάπτυξη του παιδιού από τη γέννηση ως την εφηβεία (μόνο ως προς τις έννοιες του χρόνου και του χώρου, της φυσικής αιτιότητας και της φυσικής ανάπτυξης, μέσα από πειράματα και έρευνες). Κατέληξε ότι η πνευματική ανάπτυξη των ανθρώπων διέρχεται από τέσσερα μεγάλα στάδια με πολλές ενδιάμεσες βαθμίδες, τα οποία ακολουθούν μια σταθερή διαδοχή, χωρίς όμως η χρονική τους έκταση, δηλαδή η έναρξη και η λήξη κάθε σταδίου, να είναι σταθερή για όλους. Τα Στάδια (φάσεις) νοητικής ανάπτυξης κατά τον Piaget περιλαμβάνουν τα εξής:

Η πρώτη φάση περιλαμβάνει τις αισθησιοκινητικές λειτουργίες από μηδέν έως δύο ετών. Σύμφωνα με αυτή τη φάση (Ελληνιάδου et al, 2008):

1. Η γνώση του κόσμου πηγάζει από τις ενέργειες του παιδιού. Οι εμπειρίες των άλλων δεν παίζουν κανένα ρόλο στη γνώση αυτή
2. Η νοημοσύνη δεν έχει γλώσσα (πρακτική νοημοσύνη)
3. Ο κόσμος γίνεται αντιληπτός μέσω αντίληψης και κίνησης (αισθητικοκινητικός συντονισμός πράξεων)
4. Τα αντικείμενα αποκτούν σταθερότητα και διάρκεια μετά τους οκτώ πρώτους μήνες.

Η δεύτερη φάση περιλαμβάνει τις συμβολικές λειτουργίες (προσυλλογιστικό στάδιο), ξεκινά από την ηλικία των δύο και τελειώνει στην ηλικία των έξι ετών. Τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου είναι :

1. Η Συμβολική ή σημειωτική λειτουργία, δηλαδή η πρακτική του ανθρώπου να συμβολίζει ένα αντικείμενο με κάποιο άλλο ή με ένα σύμβολο
2. Ο Εγωκεντρισμός
3. Ο Μεταγωγικός συλλογισμός (δηλαδή ο συλλογισμός από κάτι ειδικό-μερικό σε κάτι μερικό)

4. Η Επικέντρωση της σκέψης
5. Η Έλλειψη αντιστρεψιμότητας, δηλαδή η δυνατότητα να στρέφεται από το όλο στα μέρη και αντίστροφα.

Η τρίτη φάση είναι των συγκεκριμένων νοητικών πράξεων, ξεκινά κατά προσέγγιση από την ηλικία των επτά και τελειώνει στην ηλικία των δώδεκα ετών.

Τα χαρακτηριστικά της περιόδου είναι τα εξής :

1. Οι νοητικές πράξεις ακολουθούν κανόνες λογικής
2. Η Αντιστρεψιμότητα της σκέψης
3. Νοητικές ενέργειες, οι οποίες θεωρούνται συγκεκριμένες γιατί πραγματοποιούνται παρουσία των αντικειμένων και των συμβάντων στα οποία απευθύνονται τα παιδιά.

Η τέταρτη και τελευταία φάση είναι των τυπικών λογικών πράξεων της αφαιρετικής σκέψης.

Ξεκινά στην ηλικία των δώδεκα και τερματίζει στην ηλικία των δεκαπέντε ετών και τα χαρακτηριστικά της είναι:

1. Η Αφηρημένη σκέψη
2. Λεκτικά προβλήματα συνεπαγωγές και μεταβλητές. Δηλαδή η ικανότητα του παιδιού ή εφήβου να χρησιμοποιεί μεταβλητές και να κάνει τις κατάλληλες συνεπαγωγές για την επίλυση ενός λεκτικού προβλήματος.
3. Η Προτασιακή λογική
4. Ο Υποθετικό-παραγωγικός συλλογισμός (τυπική- αφαιρετική σκέψη)
5. Η Αξιοποίηση αντιστρεψιμότητας: αναίρεση και αντιστάθμιση.

Τα τέσσερα στάδια δείχνουν την εξελικτικότητα της ψυχοπνευματικής ανάπτυξης του ατόμου, σύμφωνα με την οποία η κατάκτηση ενός σταδίου αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη του παιδιού και τη μετάβασή του στο επόμενο στάδιο. Η θεωρία του Piaget είναι πολύ σημαντική γιατί αποτελεί την περισσότερο ολοκληρωμένη θεωρία της ανάπτυξης της σκέψης των παιδιών, θεμελιωμένη σε έναν πλούτο έξυπνων και ευρηματικών πειραμάτων σύμφωνα με τους.

Μια άλλη σημαντική γνωστική θεωρία είναι αυτή της ανακαλυπτικής μάθησης και κυριότερο εκπρόσωπο τον Αμερικανό εξελικτικό βιολόγο Jerome Seymour Bruner (1915-). Ο Bruner δίνει έμφαση στην ανακάλυψη της γνώσης μέσα από τη διαδικασία

επεξεργασίας των πληροφοριών. Υποστηρίζει πως κάθε αντικείμενο μπορεί να διδαχθεί σε κάθε παιδί, σε οποιαδήποτε ηλικία, αρκεί να του προσφερθεί με μια μορφή κατάλληλη και αποτελεσματική. Στις μελέτες του για την ανάπτυξη των παιδιών προτείνει τρεις τρόπους αναπαράστασης της γνώσης, οι οποίοι αντιστοιχούν στα στάδια νοητικής εξέλιξης του παιδιού. Οι τρεις τρόποι αναπαράστασης της γνώσης είναι οι εξής:

- Πραξιακός (βασισμένος στην δράση - πράξη), που αφορά το χειρισμό υλικού, τους ενορατικούς τρόπους μάθησης και την παραδειγματική διδασκαλία.
- Εικονιστικός (με εικόνες), που αφορά στις απεικονίσεις (με έμφαση στα εποπτικά μέσα), τις εποπτικές σχηματοποιήσεις (κωδικός εικόνων), τις μοντελοποιήσεις καθώς και την οπτική επέκταση μέσα από τη φαντασία.
- Συμβολικός (με μαθηματικά ή γλωσσικά σύμβολα), που αφορά το γραπτό και προφορικό λόγο, τα κωδικοποιημένα συστήματα και την αξιολόγηση των γνώσεων από τα παιδιά ως προς την χρησιμότητα, επάρκεια κ.λπ. (Ελληνιάδου et al,2008).

1.4. Νοητικές Ικανότητες και Παιδί

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι νοητικές αλλαγές ξεκινούν ήδη από την εμβρυική ηλικία και συνεχίζονται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου. Ωστόσο, οι ηλικίες μεταξύ έξι και δεκατέσσερα - της μέσης παιδικής ηλικίας και πρώιμης εφηβείας - είναι σημαντικές καθώς συμβαίνουν αναπτυξιακές αλλαγές που διαμορφώνουν το χαρακτήρα και την ταυτότητα του παιδιού. Κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων τα παιδιά γίνονται ανεξάρτητα, έχουν αυτάρκεια και εμπλέκονται με το κόσμο και την κοινωνία πέρα από τις οικογένειες τους. Βιολογικές και γνωστικές αλλαγές μεταμορφώνουν τα μυαλά αλλά και τα σώματα των παιδιών. Ειδικότερα κατά τη διάρκεια της μέσης παιδικής ηλικίας (έξι έως έντεκα χρονών) ο Freud και ο Piaget βλέπουν την αποκορύφωση της ανάπτυξης των παιδιών. Είναι μια περίοδος της ζωής που τα παιδιά αναπτύσσουν κατανόηση του πώς να μαθαίνουν και ανακαλύπτουν ότι στρατηγικές όπως η μελέτη και η εξάσκηση μπορούν να τα βελτιώσουν στην μάθηση αλλά και στην απόδοση. Βρίσκονται περισσότερο σε θέση να ανακτούν πληροφορίες και να τις χρησιμοποιούν για να επιλύουν ή να αντιμετωπίζουν προβλήματα και νέες καταστάσεις που προκύπτουν. Και οι δυο αυτές δεξιότητες, απαιτούν ικανότητα προβληματισμού γενικότερα, αλλά και ικανότητα προβληματισμού σχετικά με το τί κάνει κάποιος και με το τί θέλει να πετύχει, ειδικότερα, οι οποίες αυξάνονται δραματικά κατά τη μέση παιδική ηλικία (Eccles,1999). Τα παιδιά σε αυτή την ηλικία

αρχίζουν και σχεδιάζουν συνειδητά, συντονίζουν ενέργειες, αξιολογούν την πρόοδό τους, τροποποιούν τα σχέδιά τους και τις στρατηγικές τους βασισμένα στον προβληματισμό και στην αξιολόγηση όλων των παραπάνω. Επίσης, αναπτύσσουν ικανότητα να αντιλαμβάνονται τους άλλους. Φτάνουν να κατανοήσουν ότι οι άλλοι έχουν διαφορετική άποψη και γνώσεις από τα ίδια και να καταλάβουν ότι αυτές οι διαφορές επηρεάζουν την αλληλεπίδρασή τους με άλλους ανθρώπους (op cit). Μέσω της αυξανόμενης κατανόησης άλλων ανθρωπίνων συμπεριφορών, τα παιδιά πληροφορούνται ότι χτίζουν τις βάσεις της γνώσης και εκτείνουν το πεδίο της σκέψης τους. Διαπιστώνεται ότι οι βασικές νοητικές ικανότητες είναι στη θέση τους από νεαρή ηλικία, αλλά κατά τη διάρκεια της μέσης παιδικής ηλικίας γίνονται εμφανείς και συνειδητές (op cit).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η Μουσική και το Ευρύτερο Περιβάλλον

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναφερθούμε για το πώς η μουσική μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη του παιδιού, πού είναι ο σκοπός του παιδαγωγού και πώς επιδρά στο ευρύτερο περιβάλλον. Ως μουσική μπορούμε να ορίσουμε την συνδυαστική οργάνωση των ήχων, η οποία έχει έντονη επίδραση στο συναισθηματικό και νοητικό κομμάτι της ζωής των ανθρώπων. Βασικοί στόχοι της είναι η συναισθηματική ανταπόκριση, η προσάρτηση δεξιοτήτων καθώς επίσης και η κατανόηση ορισμένων μουσικών εννοιών οι οποίοι επιτυγχάνονται μέσω μουσικών δραστηριοτήτων. Η μουσική είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για τον άνθρωπο διότι μέσα από αυτήν εξωτερικεύει μία πληθώρα έντονων συναισθημάτων και σκέψεων του. Αποτελεί ουσιαστικά ένα κώδικα επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων μέσω του οποίου έχουν την δυνατότητα να εκφράσουν τις καταστάσεις που τους χαρακτηρίζουν (Σέργη,1994).

2.1 Ο Ρόλος της Μουσικής στην Ανάπτυξη των Παιδιών

Τα τελευταία χρόνια διαπιστώνεται πώς η μουσική έχει συμβάλλει ουσιαστικά στην αναπτυξιακή πρόοδο των παιδιών. Και αυτό συμβαίνει διότι (Σέργη,1995). Η επαφή τους με την μουσική ξεκινάει ήδη από το προγεννητικό στάδιο (Κωνσταντακόπουλου,2012). Ένας κύκλος ερευνών του Shelter πάνω σε έγκυες φοιτήτριες μουσικής απέδειξε ότι τα βρέφη που είχαν λάβει συστηματική προγεννητική μουσική διέγερση παρουσίαζαν αξιοπρόσεκτες συμπεριφορές προσοχής, επιπρόσθετα μπορούσαν να μιμηθούν με εξαιρετική λεπτομέρεια τους ήχους των ενηλίκων , και να σχηματίσουν την φωνή τους πολύ νωρίτερα από τα παιδιά που δεν δέχθηκαν προγεννητικά μουσικά ερεθίσματα (Shelter,1985).

Σύμφωνα με τον Πλάτωνα « Η μουσική είναι η γλώσσα της ψυχής ». Μία γλώσσα την οποία την μιλούν όλοι οι άνθρωποι ανεξαρτήτως ηλικίας, χώρας και θρησκείας. Γενικότερα η μουσική συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην διαμόρφωση του συναισθηματικού τους κόσμου και αποτελεί ένα μάθημα το οποίο παίζει καθοριστικό ρόλο στην διαπαιδαγώγηση τους (Κακολύρη,2015). Η εκπαιδευτική σημασία της είναι αποδεδειγμένα μεγάλη διότι συμβάλλει στον ιδιαίτερα συναισθηματικό κόσμο των

παιδιών με άμεσο τρόπο. Ουσιαστικός σκοπός της είναι η ανάπτυξη της σκέψης και των συναισθημάτων των παιδιών, διαμορφώνοντας μέσω δραστηριοτήτων την προσωπικότητά τους (Σέργη,1982). Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα πως μέσω της μουσικής το παιδί έχει την δυνατότητα να αναπτύξει και να καλλιεργήσει την φαντασία και επιπλέον την δημιουργικότητα του η οποία αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα στην ανάπτυξή του (Κοκκίδου,2015). Μία κοινή μέθοδο που χρησιμοποιούν όλοι οι μουσικοπαιδαγωγοί είναι ότι παρουσιάζουν βιώματα και ασχολίες που απασχολούν τα παιδιά με ένα παιγνιώδη τρόπο έχοντας πάντα ως κεντρικό άξονα την μουσική (Τακαντζιά,2012). Η μουσική είναι τέχνη και όπως όλες οι τέχνες (ζωγραφική, θέατρο, εικαστικά) έτσι και η μουσική διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο στην ζωή του ανθρώπου. Η τέχνη είναι ένα μέσο που δίνει την δυνατότητα στον άνθρωπο να εκφράσει τον εσωτερικό του κόσμο ενώ την ίδια στιγμή αποτελεί ένα κομμάτι το οποίο δεν μπορεί να λείπει από τις τελετουργικές διαδικασίες της ζωής του. Από την αρχαιότητα έως σήμερα πολλοί φιλόσοφοι και επιστήμονες έχουν επιδείξει την συμβολή των τεχνών στην ολόπλευρη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ανθρώπου καθώς επίσης και στην ανάπτυξη σε τομείς που αφορούν την γνώση την αντίληψη και κυρίως την κοινωνική και συναισθηματική του ανάπτυξη.

2.2 Ο Σκοπός του Παιδαγωγού

Κατά τον όρο « μουσική παιδεία » στην αρχαία ελληνική φιλολογία θεωρούσαν ότι σχετίζεται με την ανάπτυξη του ανθρώπου. Η μουσική τότε είχε έναν πιο ακαθόριστο ρόλο και σχετιζόταν με θέματα που είχαν να κάνουν με της Μούσες όπως την ιστορία της επικής και ηρωικής ποίησης, τον χορό, της ερωτική ποίηση, την τραγωδία, την κωμωδία, την παντομίμα και την αστρονομία. Στην αρχαιότητα η λέξη « ήθος » ήταν βαθιά συνδεδεμένη με την μουσική καθώς ήθελαν να δείξουν πως ήταν ο καταλληλότερος τρόπος να εμπνεύσει την ψυχή των ανθρώπων. Με βάση τη θεωρία του Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη το ήθος συνδέεται με την ενίσχυση των συναισθημάτων, γι'αυτο την θεωρούσαν ένα από τα πιο σημαντικά μαθήματα (Σέργη,1995). Πίστευαν ότι η μουσική είναι ένα πολύ σημαντικό μάθημα το οποίο πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία. Συγκεκριμένα ο Πλάτωνας πίστευε πως απώτερος σκοπός της μουσικής είναι ο σχηματισμός της ψυχικής και ηθικής καλλιέργειας του ανθρώπου και την καθιστούν αναγκαία για τα παιδιά . Ο Αριστοτέλης από την άλλη πλευρά αποδέχεται την άποψη του Πλάτωνα αλλά δεν την θεωρούσε τόσο σημαντική. Πίστευε πως ήταν μία ευχάριστη

διαδικασία για τον ελεύθερο χρόνο του παιδιού (Καψάλη,2012).

Με τον όρο « μουσική εκπαίδευση » αναφερόμαστε σε μία κατηγορία σπουδών που σχετίζονται με την διδασκαλία και την εκμάθηση της μουσικής. Αφορά όλες τις κατηγορίες μάθησης, συμπεριλαμβανομένου φυσικά του γνωστικού τομέα, του ψυχοκινητικού πεδίου, καθώς επίσης και τον συναισθηματικό τομέα ενσωματώνοντας παράλληλα την εκτίμηση της μουσικής και της ευαισθησίας.

Στην αρχαία Αθήνα ο 5ος αιώνας π.Χ. αποτελεί σταθμό για την εκπαίδευση , καθώς τίθεται σε εφαρμογή ένα εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο επικεντρώνεται στην διδασκαλία γραμματικής, την μουσική αγωγή και επιπλέον την γυμναστική , γνώσεις που αποτελούν μέχρι σήμερα την βάση της εκπαίδευσης. Σκοπός του συγκεκριμένου προγράμματος είναι η διαμόρφωση και κατ επέκταση ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου, και επιπλέον η επίτευξη ενός αρμονικού πνεύματος σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του σώματος. Σημαντικός παράγοντας στην επίτευξη αυτών των στοιχείων θα αποτελέσει αναμφισβήτητα ο εκπαιδευτικός, όπου μέσω της διδασκαλίας του θα μεταλαμπαδεύσει τις γνώσεις του, θα προάγει τις ηθικές αξίες και θα καλλιεργήσει υγιείς προσωπικότητες. Βάσει των λεγομένων του Πλάτωνα στην αρχαία Αθήνα οι άνθρωποι που είχαν στην αρχή την επιμέλεια να διδάσκουν και να λογιεύουν τα παιδιά, ήταν η τροφός, η μητέρα, ο παιδαγωγός και φυσικά ο πατέρας οι οποίοι είχαν ως στόχο να γίνει το παιδί τους ένας καλός άνθρωπος, μαθαίνοντας του το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο, το ωραίο και το άσχημο. Στην συνέχεια, αφότου φτάσουν σε ένα ικανοποιητικό στάδιο ηλικίας τα παιδιά στέλνονται στο σπίτι του εκπαιδευτικού όπου κάνουν τα μαθήματά τους. Έπειτα ο ανάλογος εκπαιδευτικός θα φροντίσει να διδαχθεί το παιδί το αντίστοιχο κομμάτι γνώσης που διδάσκει, δηλαδή, οι γραμματιστές είχαν ως στόχο να μάθουν στα παιδιά γραφή και ανάγνωση, επιπρόσθετα οι κιθαρίστες είχαν την δυνατότητα να τους διδάσκουν λύρα θέλοντας με αυτόν τον τρόπο να γαληνεψουν την ψυχή τους με τον ρυθμό και την αρμονία. Επίσης τα παιδιά συνήθιζαν να περνούν τον χρόνο τους σε διάφορα γυμναστήρια ή παλαίστρες όπου με την βοήθεια των γυμναστών γυμνάζουν και έκαναν πιο δυνατά τα σώματά τους. Γενικότερα οι Αθηναίοι έδιναν πολύ μεγάλη βάση στην μουσική διότι την θεωρούσαν ολοκληρωμένη εκπαίδευση, και αντλώντας από τα λόγια του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη οι οποίοι θεωρούσαν πως ήταν ένας τρόπος να τους εμφυσήσουν την αίσθηση

της τάξης και της ωραιότητας. Οι Αθηναίοι θεωρούσαν πως καθοριστικό στοιχείο για την εκπαιδευτική ολοκλήρωση είναι η μουσική η οποία περιορίζει τα ανθρώπινα πάθη και εμπνέει το αίσθημα ωραιότητας και της αρμονίας στην ψυχή του ανθρώπου. Ο κιθαριστής με την σειρά του αναλάμβανε την διαπαιδαγώγηση της μουσικής, την εξάσκηση τραγουδιού, την εκμάθηση και την απαγγελία Ομηρικών ποιημάτων, και φυσικά την λύρα (Ζέρβα,2011).

Με τον όρο διαπροσωπικές σχέσεις, εννοούμε την σχέση που αναπτύσσεται μέσα σε έναν χώρο όπου πολλοί άνθρωποι χρειάζεται να χρησιμοποιήσουν συχνή επαφή και επικοινωνία. Για να υπάρξει ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ παιδαγωγού – μαθητή θα πρέπει να δημιουργηθεί ένας κοινός κώδικας που θα έχει ως αποτέλεσμα μία σωστή διδασκαλία. Αρμοδιότητα του παιδαγωγού είναι να προτρέπει, να προσελκύει και να ενθαρρύνει μέσω του τρόπου επικοινωνίας του (Δημητρόπουλος, Ε, Γ. & Κουλούρη, Α.,2003). Συγκεκριμένα στην προσχολική ηλικία η συμβολή του παιδαγωγού θα βοηθήσει το παιδί κυρίως να εξελίξει σημαντικούς τομείς ανάπτυξης, αναφερόμενοι φυσικά στην γνωστική, την γλωσσική, την κοινωνική και την συναισθηματική ανάπτυξη. Ένα πρόγραμμα μουσικής εκπαίδευσης μετουσιώνεται από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό ο οποίος έχει αναλάβει μία σημαντική αποστολή , να προσπαθήσει δηλαδή να εισχωρήσει την μουσική στην ζωή των παιδιών με αποτέλεσμα να την κάνουν αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητάς τους και να την αγαπήσουν. Αυτό βέβαια είναι ένα πολύ δύσκολο έργο καθώς πρέπει ο παιδαγωγός να έχει κατανοήσει τον ψυχισμό του παιδιού και το τι ρόλο έχει η μουσική στην ζωή τους. Γενικά το έργο του παιδαγωγού είναι αξιοσημείωτο καθώς πρέπει να μελετά το αντικείμενο διδασκαλίας του, να βελτιώνεται συνεχώς, να προσπαθεί να εξελίσσεται και να σκέφτεται πολύπλευρα. Ακολούθως θα πρέπει να παρατηρεί τις αλλαγές που συμβαίνουν στο αντικείμενο που διδάσκει και να τις προσαρμόζει στο δικό του τρόπο διδασκαλίας. Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα πως το κατά πόσο αποτελεσματική θα είναι η διδασκαλία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την διδακτική δεινότητα του δασκάλου και τις εκπαιδευτική του κατάρτιση (Σέργη,2007). Οι στρατηγικές και οι τεχνικές διδασκαλίας που θα χρησιμοποιήσει ο παιδαγωγός για την επίτευξη του στόχου του θα πρέπει να τις προσαρμόσει ανάλογα με τις ανάγκες των παιδιών. Αυτό τον καθιστά σε συνεχή εγρήγορση νέων πολλαπλών τρόπων διδασκίας του μαθήματος διότι δεν υπάρχει ένας τρόπος μάθησης κατάλληλη για όλες τις προσωπικότητες οδηγώντας τον σε άλλες μορφές διδασκαλίας όπως είναι η « σύνθεση »

διευκολύνοντας το έργο ενώ παράλληλα εξυπηρετώντας τις ανάγκες των παιδιών για αποτελεσματικότητα του έργου (Πατσαντζόπουλος,2008).

2.3. Η Επίδραση της Μουσικής στο Παιδί στο Ευρύτερο Περιβάλλον

Το κομμάτι της μουσικής κατέχει σημαντικό ρόλο στην ζωή των παιδιών. Ορισμένα από αυτά αφιερώνουν χρόνο στο να την ακούσουν, αλλά στο να τραγουδήσουν ενώ κάποια από αυτά προσπαθούν να δημιουργήσουν ήχους με δικά τους μουσικά όργανα. Η μουσική αποτελεί αδιαμφισβήτητα ένα από τα σημαντικότερα και αναπόσπαστα στοιχεία της ζωής όχι μόνο των παιδιών αλλά και γενικά των ανθρώπων. Ο πολυδιάστατος ρόλος της καθώς επίσης και οι ποικίλοι τρόποι με τους οποίους τα παιδιά μπορούν να ασχοληθούν με την μουσική επισημαίνουν την θεμελιώδη θέση της στο σχολικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Ορισμένες από τις πολυπλευρες λειτουργίες της μουσικής στην ζωή των παιδιών είναι οι ακόλουθες (Χρυσοστόμου,2013):

Η μουσική δίνει την δυνατότητα έκφρασης συναισθημάτων, καθώς δεν υπάρχει ανθρώπινο συναίσθημα που να μην καθρεφτίζεται στην τέχνη. Η μουσική είναι μια μορφή τέχνης, η οποία δίνει την δυνατότητα στον άνθρωπο να εκφράσει τα συναισθήματα του και να επικοινωνήσει ουσιαστικά πέρα από οποιοδήποτε άλλο σύστημα συμβολισμού. Ειδικότερα τα παιδιά μέσω της μουσικής, του τραγουδιού και της κίνησης βρίσκουν λύσεις στο να εξωτερικεύσουν τα συναισθήματα τους, με τέτοιο τρόπο, που δεν μπορούν να εκφράσουν με την λεκτική επικοινωνία. Η ανθρώπινη δεξιότητα στο να εκφράζεις έννοιες και συναισθήματα μέσω συμβόλων (λέξεις, ήχους) αποτελεί ένα εκπληκτικό χαρακτηριστικό. Μέσα σε αυτούς τους συμβολισμούς η μουσική διαθέτει μια ιδιαίτερη θέση καθώς αποτελεί μια ελαφρά απροσδιόριστη έννοια κατά την οποία το άτομο μπορεί να αποκτήσει την δική του έκφραση και να την ερμηνεύσει με τον δικό του μοναδικό τρόπο.

- Η μουσική αποτελεί τρόπο διασκέδασης, διότι έχει μια ξεχωριστή θέση σε κάθε τους παιχνίδι, (από την πιο απλή μέχρι την πιο σύνθετη δραστηριότητα) αποτελώντας κατ' αυτόν τον τρόπο ένα είδος συντροφικότητας. Γενικότερα όμως, τα παιδιά ακούνε πολλή μουσική κατά την διάρκεια της ημέρας τους ακόμα και στον ύπνο τους.
- Η μουσική αποτελεί στοιχείο της καθημερινής μας ζωής. Όπως έχουμε προαναφέρει, η μουσική αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του περιβάλλοντος της καθημερινής ζωής του ανθρώπου. Σε όλα τα αναπτυξιακά στάδια της ζωής του η

μουσική βρίσκεται πάντα εκεί με σκοπό να τον βοηθήσει να εκφράσει τον εαυτό του και να επικοινωνήσει. Σε όλα τα κοινωνικά στρώματα ανεξαρτήτως πολιτιστικών δομών η μουσική αποτελεί γνώριμο στοιχείο της ανθρώπινης ζωής.

- Η μουσική αποτελεί τρόπο επικοινωνίας, καθώς τα παιδιά γίνονται αποδέκτες διαφόρων εννοιών και αντιλήψεων, κάτι που θα έχει ως αποτέλεσμα να κατευθυνθούν σε διάφορες απόψεις και συναισθήματα τα οποία μπορεί να είναι γνώριμα στα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας.
- Η μουσική αποτελεί κομμάτι της κληρονομιάς μας. Υπάρχει από τότε που πρωτοεμφανίστηκε ο άνθρωπος και αποτελεί «συνοδοιπόρο» σε κάθε στιγμή της ζωής του. Η μουσική είναι το μέσο με το οποίο τα άτομα διαφόρων κοινωνικών ομάδων αλλά και πολιτισμών μπορούν να εκφράσουν τα συναισθήματα τους, να επικοινωνήσουν, και να διαδώσουν μέσα από αυτή την δική τους ιστορία καταφέροντας με αυτόν τον τρόπο να διατηρήσουν την δική τους κληρονομιά, να γνωρίσουν και παράλληλα να σεβαστούν την πολιτιστική κληρονομιά και των υπόλοιπων λαών.
- Η μουσική αποτελεί τρόπο ένταξης στην κοινωνία, καθώς λειτουργεί ως σημαντικός κοινωνικοποιητικός παράγοντας όλων των ανθρώπων. Μέσα από τις μουσικές δραστηριότητες, το παιδί εντάσσεται πιο ομαλά σε διάφορες κοινωνικές ομάδες (σχολείο, οικογένεια), αλλά και με το ευρύτερο περιβάλλον όπου τα βοηθά να αναπτύξουν κοινωνικούς δεσμούς.
- Η μουσική προκαλεί κινητική αντίδραση. Τα περισσότερα παιδιά θεωρούν άρρηκτα συνδεδεμένους του όρους μουσική και κίνηση και αυτό συμβαίνει λόγω του ότι η μουσική δρα ωφέλιμα στην φυσική τους κατάσταση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού είναι ότι με το άκουσμα και τον ρυθμό της μουσικής αρχίζουν να χορεύουν, να χοροπηδούν, και να τρέχουν ανεξέλεγκτα αντιδρώντας με αυτόν τον τρόπο στο άκουσμα.
- Η μουσική αποτελεί τρόπο επιβεβαίωσης κοινωνικών διαδικασιών. Η χρήση της μουσικής σε συγκεκριμένες επαναληπτικές διαδικασίες κατά την διάρκεια του παιχνιδιού είναι ένα πολύ συχνό φαινόμενο από τα παιδιά. Με την διαδικασία λοιπόν αυτή επιτυγχάνεται η αντίληψη του συγκεκριμένου μηνύματος και η σωστές οδηγίες συμπεριφοράς.

- Η μουσική είναι αισθητική έκφραση, η μουσική αποτελεί πόλο έλξης για το παιδί ήδη από τους πρώτους μήνες ζωής και αυτό σημαίνει ότι έχει την ικανότητα να το ικανοποιεί αισθητικά. Τα παιδιά ανταποκρίνονται στο αίσθημα του ήχου αντιδρώντας με διάφορες κινήσεις χορεύοντας και τραγουδώντας. συναισθηματική και πνευματική αυτή ευχαρίστηση από την έντονη ενασχόληση δημιουργεί συναισθήματα ηρεμίας για τα παιδιά.
- Η μουσική αποτελεί τρόπο απόκτησης της γνώσης, επομένως είναι αναγκαίο κομμάτι στην ανάπτυξη των παιδιών και έχει επίδραση στη ενήλικη ζωή του ατόμου. Αυτό σημαίνει ότι είναι σημαντικό να υπάρχει στο αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου, διότι έχει στοιχεία τα οποία λειτουργούν στην ολόπλευρη ανάπτυξη, ενισχύοντας την νόηση το συναίσθημα και κατά κύριο τρόπο τον πνευματικό τους κόσμο. Ένας ακόμα πολύ σημαντικός παράγοντας για την εκπαίδευση των παιδιών είναι ότι η μουσική αποτελεί κύριο συστατικό της κοινωνίας και κατ' επέκταση και της ιστορίας διασφαλίζει την πολιτιστική και καλλιτεχνική κληρονομιά, προάγει την αισθητική έκφραση και δημιουργεί καινούργιες ιδέες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Μουσικοπαιδαγωγοί και Τρόποι Εκμάθησης μέσω της Μουσικής.

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε σε διάφορους μουσικοπαιδαγωγούς οι οποίοι ασχολήθηκαν με την μουσική, για το ευρύ της φάσμα και στην πληθώρα των δραστηριοτήτων που συμπεριλαμβάνεται. Με τον όρο «Μουσικοπαιδαγωγικά Συστήματα» εννοούμε ένα σύνολο ιδεών οι οποίες βοηθούν τις εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών και όχι μόνο. Τα μουσικοπαιδαγωγικά αυτά συστήματα διαθέτουν τις απαραίτητες τεχνικές και θεμέλια, τα οποία είναι βασισμένα στην επιστήμη της παιδαγωγικής και της ψυχολογίας έχοντας αποτέλεσμα στην διαδικασία της μουσικής εκπαίδευσης. Βασικό χαρακτηριστικό όλων των μεγάλων μουσικοπαιδαγωγών είναι να κατανοήσουν την μουσική, και κατ' επέκταση πως η μουσική είναι η βασική εκπαίδευση της αγωγής των παιδιών (Σέργη, 1994).

3.1 Jean Jacques Rousseau 1712-1778

Ο Jean Jacques Rousseau ήταν Γάλλος φιλόσοφος και συνθέτης και θεωρείται από τα πρώτα άτομα που πιστεύουν πως «...το παιδί εκπέμπει μία καλοσύνη την οποία βλέπει, σκέφτεται και αισθάνεται με διαφορετικό τρόπο από τους ενήλικες...» Στο βιβλίο του περιγράφεται ότι η προσφορά της αγωγής στο παιδί πρέπει να γίνεται μέσω ιδιαίτερων ικανοτήτων και πως θα πρέπει να ταυτίζεται με τις απόψεις και εμπειρίες των παιδιών συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στην ψυχολογική, κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξή τους. Όσον αφορά τις ακουστικές εμπειρίες των παιδιών θεωρούσε πολύ σημαντικό να συμμετέχουν σε μουσικούς αυτοσχεδιασμούς δημιουργώντας, με αυτόν τον τρόπο δικές τους μουσικές συνθέσεις. Επιπλέον το τραγούδι για τον Rousseau θα πρέπει να έχει ως βασικό στόχο την απόκτηση – κατανόηση της αρμονίας και του ρυθμού. Υποστηρίζει όμως πως τα τραγούδια που δεν είναι κατάλληλα για αυτήν την ηλικία και δεν προάγουν την πραγματική γνώση θα ήταν προτιμότερο να αποφεύγονται (Σέργη, 1994).

3.1.1 Emile Jaques Dalcroze 1865-1950

Ο Emile Jaques Dalcroze ήταν Ελβετός συνθέτης-μουσικοπαιδαγωγός. Η Dalcroze Eurhythmics είναι μία μαθητική προσέγγιση που ανέπτυξε ο ίδιος και έχει να κάνει με την

μουσική και την κίνηση δίνοντας την δυνατότητα στα παιδιά να αποκτήσουν την κατάλληλη νοητική αντίληψη των μουσικών ρυθμών. Έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά που έχουν εκπαιδευτεί με ρυθμική κίνηση μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα τα άλλα μαθήματα (Σέργη,1994). Ο Dalcroze πίστευε ότι μέσω την μουσικής αγωγής τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματά τους και μαθαίνουν καλύτερα τον εαυτό τους. Συγκεκριμένα έδινε έμφαση σε τρία πράγματα, τα οποία ήταν η μουσική, ρυθμική και η κινητική αγωγή. Βασικός στόχος της μεθόδου αυτής ήταν η ανάπτυξη μουσικότητας, η ευαισθητοποίηση και η λειτουργία όλων των αισθήσεων όπως επίσης η ανάπτυξη της φαντασίας και της ισορροπίας τους σώματος (Ανδρούτσος,2004).

3.1.2 Maria Montessori 1870-1952

Η Montessori ήθελε με την μέθοδο της να δώσει ένα μήνυμα εξέλιξης στην αγωγή των παιδιών, κάνοντας την αρχή ιδρύοντας το « Σπίτι των Παιδιών » το οποίο είχε ως αρχικό σκοπό να κρατάει τα παιδιά των εργαζομένων παρέχοντας τους αγωγή και φροντίδα (Νικολακάκη,2011). Η Montessori προτιμούσε να αφήνει το παιδί ελεύθερο να εκφραστεί διότι θεωρούν ότι η αγωγή συνδυάζεται με την ελευθερία. Τάσσονταν υπέρ της ατομικής διδασκαλίας και όχι τόσο της ομαδικής καθώς θεωρούσε πως θα επηρεαζόταν από το σύνολο και θα διασπάται η προσοχή του (Σέργη,1994). Κατά κύριο λόγο η μέθοδος της στηρίζεται στο παίξιμο μουσικών οργάνων, στην ακρόαση, τις ρυθμικές ασκήσεις και το τραγούδι. Επιπρόσθετα ασχολήθηκε με την μουσική εκπαίδευση των παιδιών δημιουργώντας α) τους δώδεκα κυλίνδρους, οι οποίοι διαφέρουν σε χρώμα και πρέπει να φτιαχτούν σε ζεύγη, β) τα κουδουνάκια, τα οποία διαφέρουν σε τονικό ύψος.

3.1.3 Zoltan Kodaly 1882-1967

Για τον εθνομουσικολογος-μουσικοπαιδαγωγό Kodaly η φωνή είναι το πιο σημαντικό μουσικό όργανο. Θέλοντας να ζωντανέψει την μουσική ζωή της πατρίδας του δημιούργησε ένα μουσικοπαιδαγωγικό σύστημα το οποίο θα είχε την αφετηρία του στην νηπιακή ηλικία. Η ηλικία αυτή αποτελεί σημαντικό κομμάτι στην άσκηση της μεθόδου διδασκαλίας του. Η ανάπτυξη της μουσικής αγωγής είναι πολύ σημαντική για τον ίδιο πόσο μάλλον για το παιδί, το οποίο έχει το δικαίωμα να την διδάσκεται ως σημαντικό μάθημα (Σερδη, 1994). Αναφορικά υποστήριζε ότι το παιδί ήδη από μικρή ηλικία θα πρέπει να γνωρίζει να τραγουδά στην μητρική του γλώσσα και να εξασκεί την ακοή του (Ράπτης,2015). Ο συνδυασμός της χρήσης σώματος και του τραγουδιού έχουν ως απώτερο

σκοπό την μεταφορά συναισθημάτων. Σύμφωνα με τις επιστημονικές έρευνες των Garner και Entin ο συγκεκριμένος τρόπος εκμάθησης επιδρά θετικά στην ακουστική μνήμη, στον προφορικό λόγο και στις κιναισθητικές δεξιότητες (Luen,2019).

3.1.4 Carl Orff 1895-1982

Με σαφείς επιρροές από την Αρχαία Ελλάδα η μουσικοπαιδαγωγική του θεωρία είναι βασισμένη στην αρχαία ελληνική παιδεία. Η φωνή, το τραγούδι, ο αυτοσχεδιασμός, η εκφραστική και παράλληλα δημιουργική κίνηση είναι τα σημαντικότερα στοιχεία της μεθόδου που χρησιμοποιεί (Ράπτης,2015). Μέσω της μεθόδου που χρησιμοποιεί προσπαθεί να αναπτύξει την αντιληπτική ικανότητα και να βοηθήσει στην δημιουργία μιας θετικής εικόνας του ατόμου (Ανδρούτσος,2004).

3.2 Το Ευρύ Φάσμα Της Μουσικής

Υπάρχουν πολλές μουσικές δραστηριότητες με τις οποίες ο παιδαγωγός μπορεί να ασχοληθεί αλλά η πιο συνηθισμένη και πιο ουσιαστική είναι το παιδικό τραγούδι, το οποίο σε κάποιες περιπτώσεις γίνεται με την συνοδεία οργάνων. Η συμβολή του δασκάλου στο κομμάτι αυτό παίζει καθοριστικό ρόλο, καθώς πρέπει να έχει την διάθεση να ασχοληθεί, καινούριες ιδέες, τις απαραίτητες γενικές γνώσεις όπως επίσης και την παρατηρητικότητα ώστε να οδηγηθεί σε ένα όμορφο και άρτιο αποτέλεσμα. Θα πρέπει όμως πέραν των όσων προαναφέρθηκαν να λάβει υπόψη του την ηλικία των παιδιών που θα ασχοληθεί κάνοντας τις κατάλληλες δραστηριότητες για να αναπτυχθούν οι δεξιότητες τους. Οι μουσικές δραστηριότητες μπορεί να βασίζονται στο τραγούδι, στον χορό, στα κινητικά παιχνίδια και στα παραμύθια με ήχους. Μέσω της μουσικής καλλιεργούνται οι αισθήσεις των παιδιών με σημαντικότερη την όραση της ακοής.

3.2.1 Παιδικό Τραγούδι

Το τραγούδι κατέχει σημαντική θέση στην κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Τα βρέφη συνήθως με την βοήθεια των φροντιστών τους αρέσκονται στο να παίζουν μουσική. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αλλά και μεγαλύτερα από αυτά συχνά τραγουδούν ενώ παράλληλα παίζουν. Μεγάλη συμβολή στην συναισθηματική ερμηνεία των τραγουδιών έχουν οι στίχοι, αλλά πάντα λαμβάνουμε υπόψη τον παράγοντα (ακροατή) που στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι τα παιδιά και στο πόση σημασία

δίνουν στους στίχους. Για παράδειγμα τα παιδιά μαθαίνουν το τραγούδι της αλφαβήτου χωρίς να έχουν την ικανότητα αντίληψης του στίχου αλλά η απομνημόνευση τους είναι σημαντική για τα επόμενα χρόνια (Bruce,2007).

3.2.2 Εκτέλεση Μουσικών Οργάνων

Το μουσικό όργανο κινεί την περιέργεια, και δίνει την ευκαιρία στο παιδί να ασχοληθεί με αυτό και με τους ήχους που παράγει (Ράπτης,2015). Ο συνδυασμός κίνησης και μουσικού οργάνου βοηθάει το παιδί να μαθαίνει να χειρίζεται τα μέλη του σώματός του, να αποκτά δηλαδή κιναισθητικές χειρονομίες. Το σώμα από μόνο του είναι ένα μουσικό όργανο το οποίο αναπαράγει ήχο μέσω χτυπημάτων σε διάφορα σημεία (Κουτσοπίδου,2008).

3.2.3 Κατασκευή Μουσικών Οργάνων

Η κατασκευή μουσικών οργάνων από τα παιδιά αποτελεί πράξη ιδιαίτερης σημασίας και ως δραστηριότητα διαθέτει μεγάλη μουσική αξία. Η αξία και η σπουδαιότητα των συγκεκριμένων κατασκευών μας δίνουν ένα επιπλέον κίνητρο να κατανοήσουμε πως η μουσική είναι έμπνευση και δημιουργικότητα που δίνει την δυνατότητα στον άνθρωπο να έρθει σε επαφή με υλικά και ήχους και παράλληλα να εκφραστεί μέσω αυτών. Η κατασκευή ενός μουσικού οργάνου από ένα παιδί του δίνει την ευκαιρία να έρθει πιο κοντά με αυτό και να το φροντίσει. Επιπρόσθετα παρόλο που το παιδί δεν έχει μουσικές γνώσεις και ακουστικές ικανότητες, η ποιότητα του ήχου του μουσικού οργάνου παίζει σημαντικό ρόλο στο ενδιαφέρον που θα δείξει. Μέσω αυτής της εμπειρίας τα παιδιά θα καταφέρουν να αναπτύξουν γνώσεις που έχουν σχέση με υλικά, εργαλεία, τις ιδιότητες που ενδέχεται να έχουν ορισμένες κατασκευές αναπτύσσοντας ταυτόχρονα και την κριτική τους σκέψη. Δεδομένου ότι τα περισσότερα υλικά που χρησιμοποιούν βρίσκονται στον χώρο του περιβάλλοντος (ξύλο, πλαστικό) μπορούμε να επεκτείνουμε το θέμα μας μιλώντας στα παιδιά για την έννοια της ανακύκλωσης. Τέλος για να έχει όλη η διαδικασία θετικό διδακτικό πρόσημο και να θεωρείται επιτυχημένη θα πρέπει ο παιδαγωγός να ελέγχει τα υλικά πριν τα δοκιμάσει στην πράξη μέσα στην τάξη, να ενημερώνει τα παιδιά για το ποια υλικά θα χρησιμοποιήσει και γιατί. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την μεγαλύτερη εξοικείωση με το θέμα της κατασκευής και θα κρατήσει αμείωτο το ενδιαφέρον των παιδιών (Πατσαντζόπουλος,2009).

3.2.4 Μουσική Ανάγνωση και Γραφή

Η μουσική ανάγνωση και γραφή είναι ένας τρόπος παιχνιδιού που συνδυάζεται με την μουσική αγωγή των παιδιών από την στιγμή που το παιδί είναι σε θέση και μπορεί να αποκτήσει μουσικές εμπειρίες. Ο παιδαγωγός θα πρέπει να έχει γνώση της έννοιας της μουσικής και να την αντιμετωπίζει ως ειδικό μάθημα.

3.2.5 Ηχοϊστορίες

Η καλλιέργεια της δημιουργικότητας και της φαντασίας είναι ο βασικός στόχος μιας ηχοϊστορίας. Με τον όρο ηχοϊστορία αναφερόμαστε στην ένδυση μιας ιστορίας ή εικόνας με την συνοδεία ήχων (Παντζατζόπουλος,2009). Οι ηχοϊστορίες είναι δραστηριότητες που έχουν σχέση με το μουσικό παιχνίδι και θα πρέπει να ταιριάζουν με την ηλικία των παιδιών όπως και με τα ενδιαφέροντά τους. Η χρονική διάρκεια μιας ηχοϊστορίας εξαρτάται από την ηλικία των παιδιών. Το πρώτο πράγμα που κάνουμε όταν ξεκινάμε να διηγηθούμε μια ηχοϊστορία είναι να μοιράσουμε τα μουσικά όργανα στα παιδιά και να τα εντάξουμε στην ιστορία μας. Τα παιδιά επειδή έρχονται σε επαφή με πολλά μουσικά όργανα, χρειάζονται λίγο χρόνο να τα επεξεργαστούν. Σημαντικό για την επιλογή μουσικού οργάνου είναι το στοιχείο της γλώσσας που θα πρέπει να αναπαρασταθεί. Για παράδειγμα τα βήματα του ελέφанта αναπαριστώνται με το χτύπημα του τυμπάνου. Βασικό πρόσωπο της ιστορίας είναι ο αφηγητής και η αφήγηση του θα πρέπει να είναι απολαυστική για να μην βαρεθούν τα παιδιά. Ο τρόπος προετοιμασίας θα πρέπει να είναι κατάλληλος για να τους μιλήσει για αυτό που θέλει φέρνοντας τα σε μια αρχική οπτική επαφή με το υλικό αφήνοντας ανυπόμονα για αυτό που θα ακούσουν. Οι παιδαγωγοί θα πρέπει να διαθέτουν πρωτότυπες ιδέες για να κρατήσετε ζωντανό το ενδιαφέρον των παιδιών (Δουλγεράκη,2015).

3.2.6 Ρυθμική Αγωγή και Ρυθμός

Μία από τις βασικές δραστηριότητες της μουσικής είναι η ρυθμική αγωγή που έχει ως βασικό στόχο της τα παιδιά να μάθουν την έννοια του ρυθμικού λόγου και της ρυθμικής κίνησης. Σύμφωνα με τον Orff ο ρυθμικός λόγος αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μέσα για την εκπαίδευση της ρυθμικής αγωγής καθώς μέσα από σχήματα και ρυθμικές κινήσεις κατανοούν και βιώνουν την έννοια του ρυθμού (Πατσαντζόπουλος,2009).

3.2.7 Μουσικοκινητική Αγωγή

Με τον όρο μουσικοκινητική αγωγή εννοούμε μια ολόπλευρη ανάπτυξη με βασικό στόχο την ψυχική, πνευματική, και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Η ευαισθητοποίηση του παιδιού με την μουσική, ο αυτοσχεδιασμός, η ενεργοποίηση της δημιουργικής έκφρασης και η ευχαρίστηση μέσω ολοκληρωμένων δραστηριοτήτων είναι κάποιοι σημαντικοί στόχοι της. Στον πνευματικό τομέα τα οφέλη της αφορούν στην βελτίωση της νοητικής λειτουργίας, στον ψυχικό ή αλλιώς συναισθηματικό τομέα ο συνδυασμός μουσικής και κίνησης προκαλούν εκδήλωση συναισθημάτων και καλλιέργεια φαντασίας και τέλος στον κοινωνικό τομέα δίνετε η δυνατότητα να συμμετάσχει σε δραστηριότητες και να λαμβάνει αποφάσεις (Φιλή,2019).

3.3 ΔΕΠΠΣ και Μουσική

3.3.1 Αρχές του ΔΕΠΠΣ

Το ΔΕΠΠΣ αφορά μια οργανωμένη εργασία όπου κύριος στόχος της είναι μέσα από διαδικασίες που ορίζει ο παιδαγωγός, τα παιδιά να διδαχθούν μέσα σε ένα πλαίσιο δραστηριοτήτων. Για να θεωρείται κατάλληλο για την ανάπτυξη των παιδιών θα πρέπει να αλλάζει και να ανανεώνεται στα πλαίσια της εκάστοτε εποχής. Τα παιδιά θα πρέπει να εκφράζονται ελεύθερα μέσα από δραστηριότητες όπως η μουσική, η ζωγραφική και από τα λάθη τους να μαθαίνουν και να βελτιώνονται.

3.3.2 Σκοπός του ΔΕΠΠΣ

Σκοπός της μουσικής αγωγής σε αυτήν την ηλικία είναι να βοηθηθούν τα παιδιά σε όλους τους τομείς ανάπτυξης τους. Η αισθητική καλλιέργεια, η δημιουργικότητα, η εκτέλεση και συνάμα το παίξιμο μουσικών οργάνων και η εκφραστικότητα, είναι κάποιοι σημαντικοί τομείς που θα αναπτύξει το παιδί μέσω αυτής της διαδικασίας. Βασικός στόχος του ΔΕΠΠΣ είναι να συσχετιστούν γνωστικά αντικείμενα σε μαθήματα που έχουν κοινά στοιχεία με αυτά που θα ασχοληθούμε με απώτερο στόχο να προάγεται η γνώση 2 ή και περισσότερων μαθημάτων (Σμαράγδα,2013).

Το ΔΕΠΠΣ από το 2003 αποτελεί οργανισμό ανεξάρτητο στον τομέα της διδασκαλίας των εκπαιδευτικών αντικειμένων της γλώσσας, των μαθηματικών, της πληροφορικής και της καλλιτεχνικής αγωγής. Η εξελικτική πορεία του αναλυτικού προγράμματος ξεκίνησε με

την προϋπόθεση το παιδί να τοποθετεί σε μια κατάσταση εκμάθησης. Στόχος αλλά ταυτόχρονα και διαφορά του αναλυτικού προγράμματος είναι μια ουσιαστική εκμάθηση με χαρακτήρα που θα επιδράσει θετικά στις ζωές των παιδιών μεταγενέστερα. Με απλά λόγια το αναλυτικό πρόγραμμα καθορίζει τι πρέπει να διδάσκονται τα παιδιά. Το « Πως μπορούν τα παιδιά να είναι θετικά στην μάθηση ;» είναι ένα συχνό ερώτημα που έχει τεθεί σε αρκετές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι πως αν τα παιδιά έχουν ενεργό ρόλο θα έχουν την δυνατότητα να δουν την “ μάθηση ” από θετική σκοπιά (Σακελλαρίου,2012).

Κεφάλαιο 4. Η Συμβολή της Μουσικής στους Τομείς Ανάπτυξης μέσω των Δραστηριοτήτων

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναφερθούμε για το πώς η μουσική βοηθά το παιδί να αναπτύξει τους τομείς ανάπτυξης του μέσω δραστηριοτήτων η οποίες βασίζονται με την μουσική. Οι παιδαγωγοί που ασχολούνται με την μουσική αγωγή υποστηρίζουν ότι αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ανατροφής των παιδιών, το οποίο επιδρά στην εξέλιξη του με θετικό τρόπο, αποτελώντας έναν τρόπο επικοινωνίας και συναισθηματικής έκφρασης. Όσο πιο νωρίς έρθει το παιδί σε επαφή με την μουσική αγωγή, τόσο μεγαλύτερη είναι η μουσική του ευνοϊκότερα την οποία αναπτύσσει. Σημαντικό στοιχείο της μουσικής είναι το τραγούδι όπου συμβάλλει άμεσα στην ανάπτυξη της μουσικότητας των παιδιών αυτής της ηλικίας, αποτελώντας ιδανικό τρόπο να αποκτήσουν γνώση και να συμμετέχουν σε δραστηριότητες που καλλιεργείται η ακουστική τους ευαισθησία, αποκτούν συγκεντρώσει, διδάσκονται να έχουν την αρετή της υπομονής και είναι εφόδια για έναν υγιή άνθρωπο (Ζώγαλη, 2018). Η μουσική αναπτύσσει μια σειρά από κοινωνικές και προσωπικές δεξιότητες. Έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Ελβετία έδειξε ότι αυξάνοντας τις ώρες διδασκαλίας στο πρόγραμμα σπουδών, δεν επιφέρει καμία αρνητική επίπτωση σε γλωσσικές και γενικά μορφωτικές ικανότητες, παρά το γεγονός ότι μειώνονται οι ώρες διδασκαλίας από αυτές τις δραστηριότητες. Αντίθετα, επιφέρει ευκαιρίες κοινωνικής συνοχής μέσα στην τάξη, μεγαλύτερη αυτάρκεια και καλύτερη κοινωνική προσαρμογή και συμπεριφορά στα παιδιά. Η ενεργός συμμετοχή σε δρώμενα όπως είναι η μουσική μπορεί επίσης να αυξήσει την αυτοεκτίμηση παιδιών που προέρχονται από χαμηλά οικονομικά στρώματα. Τέλος, έρευνα στην Μεγάλη Βρετανία έδειξε πως η μουσική αγωγή δημιουργεί μια σειρά από πλεονεκτήματα στην ζωή των παιδιών όπως είναι η βελτίωση της αντίληψης, της ενσυναίσθησης, του τρόπου ζωής, της αυτοεκτίμησης και της ανάπτυξης της εκφραστικότητας τους. Τέλος, έρευνες αναφέρουν πως οι τέχνες και κατ' επέκταση η μουσική είναι πολύ σημαντικές στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της κριτικής σκέψης των παιδιών (Kokotsaki, 2007). Ένα βασικό ερώτημα το οποίο ωστόσο δημιουργείται έχει να κάνει με το πότε θα έπρεπε να ξεκινάει η εκμάθηση της μουσικής αγωγής στα παιδιά και με ποιον τρόπο θα έπρεπε να

επιτυγχάνεται. Αρχικά, θα πρέπει να αναφερθεί πως οι γονείς έχουν τον πρωταρχικό και πιο σημαντικό ρόλο στην από νωρίς μουσικής ανάπτυξης των παιδιών, ωστόσο λίγοι γονείς αποδέχονται αυτή την ευθύνη στις μέρες μας. Ο λόγος που οι γονείς θεωρούνται ως οι καταλληλότερη στην μουσική ανάπτυξη των παιδιών, έγκειται στο γεγονός ότι είναι σημαντικό τα παιδιά της βρεφικής ηλικίας να αισθανθούν ασφάλεια, ζεστασιά και διασκέδαση, δημιουργώντας μια φυσικότητα στην ολόπλευρη ανάπτυξη τους μέσω της μουσικής. Πρόσφατες έρευνες έχουν δείξει πως όσο πιο νωρίς ξεκινάει η εκμάθηση τόσο πιο ευεργετικό είναι για την ανάπτυξη του παιδιού. Δεδομένου της σημαντικότητας της μητέρας στην ζωή ενός παιδιού, η πιο κατάλληλη στιγμή για την μουσική εκμάθηση του είναι η εμβρυϊκή του ηλικία. Αυτό μπορεί να συμβεί είτε χρησιμοποιώντας κάποια ώρα τραγουδώντας στο έμβρυο είτε ακούγοντας και χαλαρώνοντας υπό το άκουσμα μουσικής. Μαθαίνοντας μουσική σε μωρά πριν και μετά την γέννησή τους θα πρέπει να συνοδεύεται με το χάδι και γενικότερα το άγγιγμα της μάνας προς το παιδί. Δραστηριότητες όπως το τραγούδι και ο χορός με τα νεογνά, το παιχνίδι με τα δάχτυλα του παιδιού, χοροπηδητά, ελαφρά χτυπήματα κ.α., θεωρούνται δραστηριότητες οι οποίες θα κινητοποιήσουν το παιδί από πολύ νωρίς να αναπτύξει την μουσική αγωγή του. Αυτό δημιουργεί έναν βαθύτερο δεσμό μεταξύ τους βελτιώνοντας αυτή την αίσθηση της ζεστασιάς και της ασφάλειας που απαιτείται (Boyd,1989).

4.1 Συναισθηματική Ανάπτυξη

Η μουσική κατέχει πολύ ξεχωριστό ρόλο στις εκφράσεις των ανθρώπων. Η εκπαίδευση των παιδιών σε αυτή, έχει ως αποτέλεσμα να εμπλουτίσει την συναισθηματική τους ανάπτυξη. Ο κλάδος της μουσικής εξελίσσεται σταδιακά ανά τους αιώνες, εξαπλώνοντας το ταλέντο της και κατέχοντας στοιχεία από άλλες τέχνες. Όλο και περισσότεροι άνθρωποι ασχολούνται πλέον με αυτή, κάνοντας την θελκτική με την πάροδο των χρόνων. Μέσο της μουσικής ο άνθρωπος κατανοεί την αξία της ζωής, βλέποντας τα πράγματα με άλλο μάτι και μέσο αυτής δίνει μια αρμονία, χρώμα και ισορροπία στην ζωή (Σέρρη,1982). Η σπουδαιότητά της όμως είναι πως κατέχει μια πλούσια πηγή σε συναισθήματα όπου μπορεί να καλλιεργήσει ένα παιδί και να το διδάξει. Διότι η μουσική δεν είναι μια απλή γλώσσα που διαβάζεται αλλά έχει τον δικό της τρόπο και το δικό της νόημα να ερμηνεύει χωρίς να υπάρχει μη γλωσσική επικοινωνία. Η μουσική σαν γλώσσα δεν ερμηνεύει τις λέξεις, αλλά αντιλαμβάνεται από τον κάθε άνθρωπο διαφορετικά. Η εξήγηση της μουσικής

σύνθεσής διαφοροποιείται από άνθρωπο σε άνθρωπο ανάλογα με τα βιώματα και τις ανάγκες του. Ένα θαυμαστό κατόρθωμα της μουσικής έγκειται στο γεγονός ότι ο κάθε άνθρωπος παίρνει από αυτήν αυτό που χρειάζεται με βάση της συναισθηματικές και πνευματικές του ανάγκες, είτε είναι παιδί είτε είναι ενήλικας. Επιπρόσθετα, λόγω του μεγάλου συναισθηματικού εύρους που την διακατέχει, θεωρείται και ως ένα μέσο ψυχοθεραπείας, γνωστής και ως μουσικοθεραπείας, βοηθώντας άτομα με προβλήματα να βελτιωθούν σημαντικά. Η μουσική ως δραστηριότητα βοηθάει το παιδί ουσιαστικά να παίρνει όλα αυτά τα εφόδια που χρειάζεται ώστε να αναπτύξει βασικές δεξιότητες όπως της έκφρασης, της επικοινωνίας και γενικότερα της καλλιέργειας του πνευματικού του κόσμου (Σταυρίδης,2000).

4.1.1. Δραστηριότητες Συναισθηματικής Ανάπτυξης

Δραστηριότητες που έχουν να κάνουν με το συναισθηματικό παιχνίδι βοηθούν στο να μάθουν τα παιδιά να αναγνωρίζουν τα συναισθήματα τους, αποκτούν ενσυναίσθηση και καλλιεργείται η συναισθηματική τους νοημοσύνη. Τέτοιες δραστηριότητες είναι η εξής:

Τίτλος: Τα συναισθήματα.

Στόχοι: 1) Καλλιέργεια συναισθηματικής νοημοσύνης.

2) Βελτίωση εκφραστικότητας.

3) Καλλιέργεια ενσυναίσθησης και αντίληψης.

Υλικά: Τουβλάκια με φάτσες η οποίες απεικονίζουν ένα συναίσθημα.

Οδηγίες παιχνιδιού: Διαβάζουμε στα παιδιά μια ήχο ιστορία, η οποία έχει να κάνει με τα συναισθήματα. Και στην συνέχεια μπορούμε να ζητήσουμε από τα παιδιά να κατασκευάσουν τους χαρακτήρες της ιστορίας ανάλογα με το συναίσθημα που ένιωθαν. Επίσης, θα μπορούσε το κάθε παιδί να φτιάξει ένα ανθρωπάκι ανάλογα με το συναίσθημα που νιώθει το ίδιο.

Τίτλος: Φρούτο Μελωδία.

Στόχοι: 1) Ανάπτυξη δημιουργικότητας.

2) Καλλιέργεια της φαντασίας.

Είδος παιχνιδιού: Ηχοιστορία.

Υλικά: φρούτα και λαχανικά φτιαγμένα από τα παιδιά,

Οδηγίες: Πρώτον, βρίσκουμε μαζί με τα παιδιά το θέμα της ιστορίας, πιο θα ήταν το πρόβλημα που θα είχαν οι ήρωές μας και ποια θα ήταν η λύση του. Το θέμα θα έχει να κάνει: Ότι σε μια πόλη ζούσαν φρούτα και λαχανικά που τους άρεσε πολύ η μουσική, γι' αυτόν τον λόγο την πόλη τους την ονόμασαν Φρουτο Μελωδία. Όλα ήταν πολύ όμορφα σε αυτό το μέρος μέχρι που εμφανίστηκαν τα λουκάνικα.

Δεύτερον, είπαμε ποιοι θα είναι οι ήρωες της ιστορίας μας και τους δώσαμε ονόματα και κάτι σχετικό με τον χαρακτήρα τους. Η Λίτσα η φραουλίτσα η ευγενική και χαρούμενη, ο Σούλης ο αχλαδούλης ο πονηρός, ο Ρούλης ο αχλαδούλης ο λυπημένος, Ο Λούκας το λουκάνικο ο κακός κ.α. Τρίτον, κάθε χαρακτήρας συνοδεύεται και από ένα μουσικό όργανο το οποίο του ταιριάζει π.χ Φραουλιτσα είναι της μαράκες γιατί της αρέσει να χορεύει, ενώ ο Λούκας έχει τα πιατίνια διότι είναι ο κακός. Τέταρτον, μαγνητοφωνούμε τους αυθόρμητους διαλόγους των παιδιών. Πέμπτον, κατασκευάζουμε με πλαστελίνη τους ρόλους μας και απεικονίζουμε το συναίσθημα που έχει ο ρόλος μας.

Τέλος, μπορούμε να φτιάξουμε ένα βίντεο και να ενώσουμε την ηχογράφιση με τους ρόλους των παιδιών που έφτιαξαν με τη πλαστελίνη και να δούνε την ήχο ιστορία τους (Μάνεση,2016).

4.2 Σωματική και Κινητική Ανάπτυξη

Η μουσική μέσω δραστηριοτήτων μπορεί να συμβάλλει στην σωματική ανάπτυξη των παιδιών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τον συνδυασμό δραστηριοτήτων όπως είναι για παράδειγμα η μουσικοκινητική αγωγή. Μέσο αυτής τα παιδιά κινούν όλο τους το σώμα βοηθώντας την μυϊκή τους ανάπτυξη, με την οποία μαθαίνει να εκφράζεται. Επίσης, μουσικές δραστηριότητες όπως η χρησιμοποίηση μουσικών οργάνων από τα παιδιά αλλά και η κινησιολογία μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη των μεγάλων και των μικρών μυών του σώματος. Η μουσική εξίσου μπορεί να συμβάλει σε παιδιά με αναπηρίες και το παίξιμο ενός μουσικού οργάνου να συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη και εξάσκηση των αισθήσεων τους. Επιπλέον μπορεί να βοηθήσει κωφά άτομα στην εκπαίδευση τους. Για παράδειγμα, οι ήχοι του τραγουδιού μετατρέπονται ως παλμικές δονήσεις μέσω των άκρων και άλλων ειδικών σημείων που θεωρούνται καλοί αγωγοί (Σταυρίδης, 2000).

4.1.2 Δραστηριότητες για την Σωματική - Κινητική Ανάπτυξη

Το κινητικό παιχνίδι βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν την αντίληψή τους στον χώρο και να αποκτήσουν δέσιμο μεταξύ τους. Τέτοιες δραστηριότητες είναι η εξής:

Τίτλος: Οδηγό με το στεφάνι.

Στόχοι: 1) Αισθήματα συνεργασίας

2) Ενίσχυσης της λεπτής και αδρής κινητικότητας.

Υλικά: Κορδέλα, στεφάνια μουσικά όργανα

Οδηγίες παιχνιδιού:

- Χωρίζουμε τα παιδιά σε ζευγάρια. Το ένα παιδί θα κάνει τον οδηγό και το άλλο τον συνοδηγό, το παιδί που θα κάνει τον οδηγό θα κρατάει ένα στεφάνι και το παιδί συνοδηγός θα έχει κλειστά τα μάτια του. Ο συνοδηγός ακουμπά την πλάτη του οδηγού, που θα πρέπει να κάνει μια διαδρομή στην οποία θα έχει κάποια εμπόδια να περάσει στα όποια θα βρίσκονται παιδιά τα οποία θα παίζουν τα μουσικά όργανα και θα του δείχνουν την διαδρομή. Όταν τελειώσουν τα ζευγάρια ξανά παίζουμε από την αρχή.
- Αντί για αυτοκίνητο γινόμαστε λεωφορείο. Ένα παιδί γίνεται οδηγός και πέντε γίνονται επιβάτες οι οποίοι κλείνουν τα μάτια τους και κρατιούνται ο ένας τον άλλον από την πλάτη. Το λεωφορείο θα περνά από εμπόδια στα οποία θα κάνει στάσης να πάρει και άλλους επιβάτες που παίζουν τα μουσικά όργανα (Storms,2002).

Τίτλος: Μουσικά αγαματάκια.

Στόχοι: 1) Αίσθημα συνεργασίας.

2) Αντίληψη του χώρου. Καλλιέργεια αντανακλαστικών.

Ηλικία: Για όλες τις ηλικίες.

Υλικά: Κασετόφωνο.

Οδηγίες παιχνιδιού: Ακούμε την μουσική και περπατάμε στον χώρο, μόλις σταματήσει η μουσική βρίσκουμε ένα ζευγάρι. Ζητάμε από τα ζευγάρια να κρατηθούν από τα χέρια και να ακουμπήσουν της κοιλίες τους, να αγκαλιαστούν, να κάτσουν κάτω (Storms,2002).

Τίτλος: Φύγε φύγε ποντικάκι.

Στόχοι: 1) Καλλιέργεια αντανακλαστικών.

2) Σωματική εξάσκηση

Ηλικία: Για όλες τις ηλικίες.

Υλικά: Μια μικρή και μια μεγάλη μπάλα.

Οδηγίες παιχνιδιού: Κάνουμε έναν κύκλο. Δίνουμε στα παιδιά δύο μπάλες. Η μια μικρή η μπάλα είναι το ποντίκι και η μεγάλη είναι η γάτα. Τραγουδάμε το τραγούδι φύγε φύγε ποντικάκι μη σε πιάσει το γατάκι. Η μικρή η μπάλα πηγαίνει από χέρι σε χέρι. Με τον ίδιο τρόπο ακολουθεί και η μεγάλη μπάλα. Με σκοπό να συντονιστούν η κινήσεις. Αν η μεγάλη μπάλα φτάσει στα χέρια του παιδιού που έχει την μικρή μπάλα. Τότε η δασκάλα σταματάει το παιχνίδι και ρωτάει τα παιδιά, τι μπορεί να συμβεί: Αυτά με την σειρά τους μπορούν να απαντήσουν κατευθύνουν το παιχνίδι π.χ γίνονται φίλοι, η γάτα τρώει το ποντίκι (Μάνεση,2016).

4.3 Κοινωνική Ανάπτυξη

Η μουσική είναι μια τέχνη πολύ σημαντική τόσο για την εκπαίδευση όσο και για την κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Οι δραστηριότητες της προσφέρουν σημαντικά στην κοινωνική ωρίμανση του ατόμου και στην αλληλεπίδραση αυτών με τον συνάνθρωπο. Οι ανθρώπινες σχέσεις πλέον διέπονται από αρχές και ικανότητες όπως είναι αυτοέλεγχος, η πειθαρχία, η συνεργασία κ.α. Σε αυτό το σημείο δεν θα έπρεπε να παραλειφθεί και η δυνατότητα που δίνεται για συλλογική συμμετοχή. Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και αναπτύσσουν την κριτική τους ικανότητα . Όλα αυτά επιτυγχάνονται είτε μέσω της διδασκαλίας στην τάξη είτε σε απλές εργασίες εκτός των ωρών διδασκαλίας παρέχοντας επίσης κοινωνική αξία στον κοινό σκοπό.

4.1.3 Δραστηριότητες για την Κοινωνική Ανάπτυξη

Παιχνίδια που αναπτύσσουν την κοινωνικότητα είναι: 1) Παιχνίδια προσέγγισης και παρουσίασης, αυτό το είδος των παιχνιδιών βοηθά στο να δημιουργηθεί ένα όμορφο και άνετο κλίμα. Δίνοντας την ευκαιρία το κάθε παιδί να πλησιάσει το άλλο ελεύθερα και φυσικά. 2) Παιχνίδια επικοινωνίας, τα άτομα της ομάδας αλληλεπιδρούν μεταξύ τους από δραστηριότητες ελαστικές και έρχονται σε επαφή όλα τα άτομα της ομάδας. 3) Παιχνίδια εμπιστοσύνης, τα παιχνίδια αυτά έχουν εξαιρετική ικανότητα να μπορούν να αναπτύξουν το αίσθημα εμπιστοσύνης και σε ομαδικό αλλά και σε ατομικό επίπεδο. Επίσης βοηθά ένα καινούργιο μέλος στην ομάδα να γίνεται αποδεκτό από τα υπόλοιπα άτομα. Όπου στόχος

της είναι να αναπτυχθεί ένα αίσθημα ψυχολογικής ασφάλειας. Τέτοιες δραστηριότητες είναι οι εξής:

Παιχνίδια προσέγγισης και παρουσίασης

Τίτλος: Η βόλτα του καπέλου.

Στόχοι: 1) Κοινωνική αλληλεπίδραση.

2) Αίσθημα αυτοδυναμίας.

Υλικά: Καπέλο, καρέκλες.

Ηλικία: Για όλες τις ηλικίες.

Οδηγίες παιχνιδιού: Τα παιδιά κάθονται σε καρέκλες σχηματίζοντας κι κύκλο η μια πίσω από την άλλη. Ένα παιδί έχει στο κεφάλι του ένα καπέλο. Μόλις ξεκινήσει η μουσική φοράει το καπέλο στον μπροστινό του, όταν σταματήσει η μουσική το παιδί που έχει μείνει με το καπέλο στο κεφάλι χάνει και βγαίνει από τον κύκλο παίρνοντας και την καρέκλα του. Το παιδί που θα μείνει μέχρι το τέλος και δεν θα έχει στο κεφάλι του το καπέλο θα είναι ο νικητής (Storms,2002).

Τίτλος: Η έφοδος των οργάνων.

Στόχοι: 1) Αντίληψη του χώρου.

2) Καλλιέργεια αντανακλαστικών.

Υλικά: Μουσικά όργανα, κασετόφωνο.

Ηλικία: Για όλες τις ηλικίες.

Οδηγίες παιχνιδιού: Σχηματίζουμε έναν κύκλο και γύρω από αυτό τοποθετούμε διασκορπισμένα μουσικά όργανα αλλά ένα λιγότερο από τα παιδιά. Μόλις ξεκινήσει η μουσική τα παιδιά δεν φεύγουν από τον κύκλο αλλά κρατιούνται χέρι χέρι και πηγαίνουν με την φορά του κύκλου. Μόλις σταματήσει η μουσική πρέπει να τρέξουν και να βρουν ένα μουσικό όργανο που βρίσκεται πίσω τους, το παιδί που δεν θα προλάβει να πάρει ένα μουσικό όργανο χάνει και βγαίνει από το παιχνίδι.

Παιχνίδια επικοινωνίας

Τίτλος: Κινούμενος καθρέφτης.

Στόχοι: 1) Ανάπτυξη μίμησης.

2) Καλλιέργεια της κοινωνική ανάπτυξη

Υλικά: *cd player.*

Ηλικία: *Για όλες τις ηλικίες.*

Οδηγίες παιχνιδιού: Τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια και σκορπίζονται μέσα στη τάξη. Τα ζευγάρια πρέπει να είναι πρόσωπο με πρόσωπο. Όταν θα αρχίσει να παίζει η μουσική ο ένας παίκτης θα πρέπει να κάνει κινήσεις αργές στην αρχή και ο συμπαίκτης του να αρχίσει να κάνει το ίδιο σαν να είναι το ομοίωμα του στον καθρέφτη. Μετά από μερικά λεπτά θα αντιστραφούν οι ρόλοι (Storms,2002).

Τίτλος: Παιχνίδι αντανακλαστικών.

Στόχοι: 1) Εξάσκηση των αισθήσεων/

2) Βελτίωση της αντίληψης

Υλικά: Μουσικά όργανα.

Οδηγίες παιχνιδιού: Τα παιδιά κάθονται σε έναν κύκλο και κρατάνε από ένα όργανο. Ο δάσκαλος παίζει κάτι απλό. Ένα ένα από τα παιδιά επαναλαμβάνουν αυτό που άκουσαν. Όταν όλα τα παιδιά θα παίξουν ο δάσκαλος θα παίξει κάτι διαφορετικό, με αλλαγή στον ρυθμό. Επίσης κάθε φορά που θα γίνετε αυτό θα αλλάζουν και τα μουσικά όργανα στα παιδιά και το κάθε παιδί θα παίρνει του διπλανού του (Storms,2002).

Παιχνίδια εμπιστοσύνης

Τίτλος: Φωτιά!

Στόχοι: 1) Εξάσκηση των αισθησεων

2) Αίσθημα εμπιστοσύνης.

Υλικά: Μουσικά όργανα, μεγάλος χώρος, ένα μαντίλι

Ηλικία: Για όλες τις ηλικίες.

Οδηγίες παιχνιδιού: Ένα παιδί έχει τα μάτια του δεμένα με ένα μαντίλι, το παιδί θα πρέπει να ψάξει να βρει ένα παιδί το οποίο θα βρίσκεται σε μια συγκεκριμένη θέση μέσα στην τάξη. Με την βοήθεια των μουσικών οργάνων που έχουν οι υπόλοιποι παίκτες. Αυτοί θα βοηθούν και θα καθοδηγούν το παιδί που έχει κλειστά τα μάτια του ανάλογα με το πόσο

σιγά η δυνατά ακούγεται το μουσικό όργανο. Όσο πλησιάζει το παιδί με τα δεμένα μάτια στο άλλο τόσο θα δυναμώνουν τα μουσικά όργανα και όταν απομακρύνετε θα ακούγονται πιο σιγά. Ο δάσκαλος θα πρέπει να προσέχει το παιδί με τα κλειστά μάτια μήπως χτυπήσει πουθενά. Όταν το παιδί με τα κλειστά μάτια βρει τον άλλων πέφτει κερδίζει και παίρνει την θέση του άλλο παιδί (Storms,2002).

Τίτλος: Από που έρχεται ο ήχος;

Στόχοι: 1) Αίσθημα συνεργασίας.

2) Αίσθημα εμπιστοσύνης.

Υλικά: Μεγάλος χώρος.

Ηλικία: Για όλες τις ηλικίες.

Οδηγίες παιχνιδιού: Τα παιδιά γίνονται ζευγάρια. Το ένα παιδί σε κάθε ζευγάρι θα έχει τα μάτια του κλειστά. Το παιδί το οποίο δεν θα έχει τα μάτια του κλειστά θα πρέπει να τον οδηγεί σιγά σιγά ακουμπώντας τον μέσα στο χώρο, κάνοντας του και κάποιους ήχους με τα πράγματα που θα συναντήσουν στον δρόμο τους για παράδειγμα μια καρέκλα, ένα παιχνίδι. Και ο παίκτης με τα κλειστά μάτια θα πρέπει να βρει ποιος είναι ο ήχος αυτός και από πιο σημείο της τάξης είναι. Αν δεν το βρει τότε θα πρέπει να μείνει για λίγο στο σημείο που βρίσκεται. Μετά από λίγο αντιστρέφονται οι ρόλοι (Storms,2002).

4.4 Γνωστική ανάπτυξη

Η μουσική σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να θεωρείται ως μια τέχνη που προάγει μόνο την αισθητική αγωγή στην εκπαίδευση. Αντιθέτως, η μουσική συμβάλλει σημαντικά στην γνωστική ανάπτυξη των παιδιών. Για παράδειγμα, έρευνα που διεξήχθη στην Ουγγαρία έδειξε πως μουσικά δημοτικά σχολεία της χώρας έχουν υψηλότερα επιτεύγματα από τα αντίστοιχα παιδιά συνηθισμένων δημοτικών σχολείων. Σύμφωνα με τον Ζόλταν Κόνταλ, ένας από τους υποστηρικτές των Ουγγρικών μουσικών σχολείων, υποστηρίζει πως η μουσική ως μάθημα διδασκαλίας βοηθάει στην καλύτερη και ευκολότερη εκμάθηση οποιονδήποτε άλλων μαθημάτων. Πιο συγκεκριμένα, η μουσική ως τέχνη έχει την δική της φιλοσοφία και απαιτεί πνευματική καλλιέργεια και κατανόηση ώστε να μπορεί να εκδηλωθεί στην ουσία της. Για να επιτευχθεί αυτό, απαιτείται ως ένα βαθμό η χρησιμοποίηση ικανοτήτων όπως αυτών της νοημοσύνης και της ευστροφίας του πνεύματος (Σταυριδής,2000).

Πρόσφατες μελέτες δείχνουν πως η ικανότητα της ομιλίας και η μουσική μοιράζονται μια σειρά από συστήματα διαδικασιών. Λόγο αυτού, οι μουσικές εμπειρίες οι οποίες βελτιώνουν αυτές τις διαδικασίες επιδρούν στην αντίληψη της γλώσσας η οποία με την σειρά της επιδρά στην μελέτη και γενικά στην εκμάθηση του παιδιού όπως είναι η ικανότητα αντίληψης, η γλωσσική, η γραφή και η ανάγνωση. Η ενεργή ενασχόληση με την μουσική οξύνει το πνεύμα στις βρεφικές ηλικίες, αποκωδικοποιώντας τους γλωσσολογικούς ήχους. Η ικανότητα του λόγου χρησιμοποιεί μια εκτεταμένη χρήση δομικών ακουστικών μοτίβων βασισμένη στις διαφορές του ηχοχρώματος των φωνημάτων. Η μουσική εκπαίδευση κατ'επέκταση αναπτύσσει ικανότητες οι οποίες βελτιώνουν την αντίληψη αυτών των ακουστικών μοτίβων. Αυτό θεωρείται κρίσιμο για την ανάπτυξη φωνολογικής επίγνωσης η οποία με τη σειρά της συνεισφέρει στην επιτυχημένη εκμάθηση της ανάγνωσης (Hallam,2010).

4.1.4 Δραστηριότητες για την Γνωστική Ανάπτυξη

Παιχνίδια τα οποία αναπτύσσουν το δημιουργικό πνεύμα των παιδιών είναι: 1) τα παιχνίδια έκφρασης και αυτοσχεδιασμού, η οποίες δραστηριότητες προβάλλουν την αυτογνωσία, την φαντασία, την τόλμη και το αυθόρμητο κάθε ατόμου. 2) Παιχνίδια γρίφων, αυτός ο τύπος παιχνιδιών προσπαθεί να αποκαταστήσει μια άμεση σχέση με αυτήν την ιδιαίτερη φάση της εξέλιξης των παιδιών. Επίσης βοηθάει τα παιδιά να αναπτύξουν τον τρόπο με τον οποίο βλέπουν τα πράγματα από άλλη οπτική γωνία και να βρίσκουν πρωτότυπες λύσεις. Τέτοιες δραστηριότητες είναι η εξής.

Παιχνίδια έκφρασης και αυτοσχεδιασμού

Τίτλος: Μουσική ενίσχυση.

Στόχοι: 1) Αίσθημα συνεργασίας

2) Καλλιέργεια ακουστικής αντίληψης.

Ηλικία: Για όλες τις ηλικίες.

Διάρκεια: 7 – 12 λεπτά.

Οδηγίες παιχνιδιού: Τα παιδιά είναι όρθια σε έναν κύκλο, ανάλογα με το πόσα παιδιά υπάρχουν θα μπορούσαν οι ομάδες να διαθέτουν από 4 παιδιά ώστε να γίνει το παιχνίδι πιο

εύκολο. Το κάθε παιδί έχει στο μυαλό του έναν συγκεκριμένο ήχο. Το πρώτο παιδί που ξεκινάει, κάνει τον ήχο που σκέφτεται σίγα. Ο επόμενος ξανά κάνει τον ήχο που

άκουσε λίγο πιο δυνατά, το ίδιο ακριβώς θα γίνει και από τα υπόλοιπα παιδιά μέχρι ο ήχος να φτάσει στο τελευταίο παιδί και να ακούγεται πολύ δυνατά. Στην συνέχεια το επόμενο παιδί θα κάνει το ίδιο, αλλά με τον δικό του ήχο που σκέφτηκε (Storms, 2002).

Παιχνίδια γρίφων

Τίτλος: Ποιος είμαι;

Στόχοι: 1) Βελτίωση αντίληψης

2) Καλλιέργεια κριτικής σκέψης.

Ηλικία: Για όλες τις ηλικίες.

Υλικά: Μουσικά όργανα, χαρτιά με μουσικά όργανα.

Διάρκεια: 10 – 15 λεπτά.

Οδηγίες παιχνιδιού: Όλα τα παιδιά κάθονται στον κύκλο. Ένα παιδί σηκώνεται όρθιο και ο δάσκαλος του κολλάει στην πλάτη ένα χαρτί με ένα μουσικό όργανο. Όλα τα μουσικά όργανα που θα χρησιμοποιηθούν για να κολληθούν στην πλάτη των παιδιών σε εικόνες, βρίσκονται στην μέση του κύκλου. Το παιδί που έχει στην πλάτη του μια εικόνα με ένα μουσικό όργανο πρέπει να το βρει. Μπορεί να ρωτάει κάτι σχετικό με το μουσικό όργανο π.χ είναι μεγάλο η μικρό, είναι κόκκινο, είναι στοργικό. Τα παιδιά που είναι στον κύκλο, θα πρέπει να απαντούν μόνο με ναι ή όχι.

Τίτλος: Ας ψάξουμε τα όργανα.

Στόχοι: 1) Βελτίωση ακουστικών αισθήσεων

2) Ανάπτυξη της μουσικότητας.

Ηλικία: Για όλες τις ηλικίες.

Υλικά: Όργανα - χώρος στον οποίο να μπορούν να κρυφτούν τα παιδιά π χ χώρος με δέντρα.

Διάρκεια: 20 λεπτά και περισσότερο.

Οδηγίες παιχνιδιού: Τα παιδιά χωρίζονται σε δύο ομάδες ίσων ατόμων. Τα παιδιά της μιας ομάδας έχουν από ένα ξεχωριστό μουσικό όργανο και κρύβονται μέσα στο δάσος, όπου παίζουν συνέχεια το μουσικό όργανο που έχουν. Η άλλη ομάδα έχει ένα χαρτί με όλα τα μουσικά όργανα που έχουν οι αντίπαλοι και προσπαθούν να βρουν από πιο σημείο

έρχεται ο ήχος και πιο είναι το μουσικό όργανο που ακούνε σε συνδυασμό όλων των υπολοίπων (Storms,2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Το Παιδικό Βιβλίο

Το βιβλίο αποτελεί υλικό φορέα γραπτού ή και εικαστικού περιεχομένου. Σε παγκόσμιο επίπεδο χαρακτηρίζεται ως βασική κατηγορία έντυπου λόγου και αποτελείται από αριθμό συνδεδεμένων τεμαχίων χαρτιού και από το εξώφυλλο. Βιβλίο είναι ακόμα και το σύνολο του περιεχομένου του αντικειμένου αυτού ως πνευματικό έργο. Η ύπαρξη του έντυπου λόγου χρονολογείται από την απαρχή της ανθρώπινης ιστορίας. Μετά από την εφεύρεση της τυπογραφίας, το βιβλίο καθιστά πλέον το κατεξοχήν μέσο διάδοσης της γνώσης. Ωστόσο, η αξία και το περιεχόμενο του βιβλίου συνδέθηκαν περισσότερο με την λογοτεχνία, την επιστήμη και βέβαια τη θρησκεία (Barbier,2001).

5.1 Ορισμός και Προσφορά του Παιδικού Βιβλίου

Το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο καθιστά ένα άρτιο έργο με σωστή γλώσσα η οποία βελτιώνει το γλωσσικό αισθητήριο του αναγνώστη – ακροατή. Διαθέτει ένα ξεχωριστό ύφος το οποίο είναι αποτέλεσμα του τρόπου που ο συγγραφέας εκφραζει τις ιδέες του. Εκθέτει ανθρωπιστικές αξίες και προάγει πρότυπα υγιούς συμπεριφοράς, μέσα από το ήθος του. Προβάλλει σημαντικά ιδανικά για τον άνθρωπο και ωθεί τους ανήλικους αναγνώστες του να τα υλοποιήσουν, μέσω της δράσης των ηρώων. Μπορεί επίσης να αποτελέσει πηγή ευχαρίστησης, χαράς, ευφορίας και συμφιλιώνει το παιδί με το ωραίο επιτυγχάνοντας δηλαδή αβίαστα την ψυχαγωγία (Δελώνης,1991).

Το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο είναι ένα από τα κύρια και πρωταρχικά μέσα που στοχεύουν στη δημιουργία ολοκληρωμένων ενηλίκων, δηλαδή ανθρώπων που διαθέτουν ευαισθησία, κρίση και τη σημαντική αίσθηση της ελευθερίας. Προσφέρει δυνατότητα ψυχαγωγίας, αφού παιδαγωγεί και διασκεδάζει το παιδί μεταφέροντάς το σε ένα ανώτερο επίπεδο ζωής. Ανοίγει νέους ορίζοντες στο μέσα και έξω κόσμο καθώς το παιδί έρχεται σε επαφή με τον άνθρωπο και την ιστορία του, με άλλους τρόπους και πολιτισμούς. Καλλιεργεί τον στοχασμό και την κριτική ικανότητα θέτοντας διαχρονικά και αλλά και σύγχρονα ζητήματα. Επιπλέον, παρέχει πρότυπα για μίμηση, ασκεί την μνήμη και εγείρει τη φαντασία, καθώς επίσης βοηθάει και στην αποδοχή της διαφορετικότητας αλλά και την αγάπη και τον σεβασμό στο συνάνθρωπο, τη φύση αλλά και τα ζώα. Τέλος, το βιβλίο

δύναται να βοηθήσει το παιδί μετέπειτα ως μαθητή και να βοηθήσει στο έργο του σχολείου εξαιτίας του ότι αποθηκεύει μέσα του έννοιες και φράσεις, πλουτίζει σε ιδέες και λεξιλόγιο, ενισχύει την αναγνωστική ικανότητα και βοηθάει στην εμπέδωση γραμματικών, συντακτικών και δομικών φαινομένων όσον αφορά τη γλώσσα. Το βιβλίο λοιπόν συμβάλει αθόρυβα, σταδιακά και δυναμικά στην συνολική εξέλιξη και ωρίμανση κάθε παιδιού (Αναγνωστόπουλος,1987).

5.2 Το Παιδικό Βιβλίο στην Προσχολική Ηλικία

Η πρώτη επαφή και παρότρυνση για την ενασχόληση του παιδιού με τη λογοτεχνία και το βιβλίο μπορεί να γίνει κατά την προσχολική ηλικία, κατά την οποία γίνεται ο διαχωρισμός του εαυτού από τον άλλον και δημιουργούνται εκείνες οι ψυχικές βαθμίδες που επιτρέπουν στο παιδί να προσλαμβάνει, να συμβολοποιεί, να προβάλλει και να προβάλλεται, να ταυτίζει και να ταυτίζεται και στην συνέχεια να διακρίνει το αληθές από το αληθοφανές. Έτσι, η προσχολική ηλικία υποστηρίζεται ότι είναι η ιδανική περίοδος για την εισαγωγή του λογοτεχνικού βιβλίου, στη ζωή του παιδιού, το οποίο μπορεί να λειτουργήσει προστατευτικά και απελευθερωτικά για το παιδί. Δημιουργεί ένα πλήθος διανοητικών αλλά και ψυχικών εικόνων, οι οποίες με τη σειρά τους επιτρέπουν στο παιδί να κατακτήσει μέσα από το ξεδίπλωμα του φαντασιακού τις πρώτες εικόνες για τον κόσμο γύρω του και μέσα του, να αντιμετωπίσει τον εαυτό του και τους άλλους (Αναγνωστοπούλου et al,2001).

Κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, το εξωσχολικό παιδικό βιβλίο σημειώνει στον σημαντική άνθηση δυτικό κόσμο. Αρχικά, λαμβάνει χώρα η έκδοση πολλών εξωσχολικών βιβλίων, για παιδιά σχολικής και εφηβικής ηλικίας. Τις τελευταίες δεκαετίες όμως ιδιαίτερη αύξηση εμφανίζουν τα βιβλία για παιδιά προσχολικής, ακόμη και βρεφικής ηλικίας. Τα βιβλία αυτά είναι κατά βάση με εικόνες (εικονοβιβλία) με μεγάλη ποικιλία στη μορφή. Εκείνα που απευθύνονται στα πολύ μικρά παιδιά, τα οποία δεν μιλούν, έχουν μικρό μέγεθος, δεν διαθέτουν γραπτό κείμενο τις περισσότερες φορές και σε κάθε σελίδα τοποθετείται μια εικόνα ενός αντικειμένου από το άμεσο περιβάλλον του παιδιού. Για τα μεγαλύτερα βρέφη (2 – 3 ετών) οι εικόνες προβάλλουν περισσότερα του ενός αντικειμένου ή πρόσωπα και συνοδεύονται από μία λέξη η οποία προσδιορίζει το όνομα του αντικειμένου ή μία σύντομη πρόταση. Στην Ελλάδα, στις μέρες μας, το μεγαλύτερο μέρος

της παιδικής βιβλιοπαραγωγής καλύπτεται από βιβλία για ή και για παιδιά προσχολικής ηλικίας (Natsiouroulou,2007).

5.3 Τύποι Παιδικού Βιβλίου

Η απεραντοσύνη και η ποικιλία των διαφόρων τύπων παιδικής λογοτεχνίας που είναι διαθέσιμα για μελέτη, καθιστά μια απλή ταξινόμηση πολύ δύσκολη. Εξαιτίας αυτού, θα γίνει μια πολύ γενική συζήτηση για τους πιο κοινούς τύπους.

1. Φαντασία:

Ο ορισμός της φαντασίας ως είδους δεν είναι εύκολος και προτού αφιερώσουμε πάρα πολύ χρόνο σε αυτό, θα πρέπει ίσως να θυμόμαστε ότι με την κριτική της η Lucie Armitt διαμαρτύρεται για το γεγονός ότι η συντακτική επισήμανση συχνά κλείνει και δεν ανοίγει κρίσιμες προσεγγίσεις, μπορεί να χαθεί ενώ οι κριτικοί διαφωνούν για το αν ένα κείμενο πρέπει να θεωρείται θαυμάσιο και υπέροχο. Οι ευρύτεροι ορισμοί της φαντασίας μιλούν για «τη δημιουργία μιας νοητικής εικόνας» ή για μια μυθοπλασία που εξαρτάται από το παράδοξο του σκηνικού ή του χαρακτήρα. Είναι μυθοπλασία που δεν ασχολείται με ρεαλιστική αναπαράσταση χαρακτήρων.

Η φαντασία ως ένα είδος που βασίζεται σε ένα ευφάνταστο πλαίσιο που προσφέρει μια εναλλακτική λύση στο παγκόσμιο σκηνικό στο οποίο ζουν ο αναγνώστης και ο συγγραφέας. Μέσα σε αυτό το ευρύ πλαίσιο, υπάρχουν διάφορες υποκατηγορίες όπως:

- επιστημονική φαντασία, που συχνά θεωρείται ότι ασχολείται με πιθανά μελλοντικά γεγονότα,
- το γοτθικό, το οποίο ασχολείται με τρομακτικά υπερφυσικά γεγονότα σε περιβάλλοντα με μεσαιωνικά στοιχεία ή
- το μαγικό ρεαλισμό, ποια μαγικά γεγονότα λαμβάνουν χώρα σε οικεία περιβάλλοντα.

Υπάρχουν πολλοί πιθανοί λόγοι για τους οποίους η φαντασία είναι τόσο δημοφιλής στους νέους αναγνώστες και εδώ είναι μια περίληψη τριών από τα πιο σημαντικά:

- η φαντασία διεγείρει τη φαντασία και την κριτική σκέψη,
- η φαντασία παρέχει έναν ασφαλή χώρο για την εξερεύνηση ανησυχητικών ζητημάτων,
- η φαντασία ενθαρρύνει την ανάπτυξη της αισιοδοξίας.

Το ενδιαφέρον για την ανάγνωση συχνά κορυφώνεται μεταξύ των ηλικιών των δώδεκα και δεκατεσσάρων ετών, καθώς οι αλλαγές στον εφηβικό εγκέφαλο φαίνεται να ενθαρρύνουν τους νέους ενήλικες να αμφισβητούν την εξουσία και την πρόκληση των λαμβανόμενων αξιών. Η ανάγνωση για εντελώς διαφορετικές κοινωνίες ή περιβάλλον ενθαρρύνει τους νέους αναγνώστες να σκεφτούν κριτικά το δικό τους περιβάλλον, αλλά και να διώξουν τις πλήρεις επιπτώσεις των ριζικών κοινωνικών αλλαγών. Η σύγχρονη ρεαλιστική φαντασία για τους εφήβους ασχολείται συχνά με ανησυχητικά ζητήματα όπως η κακοποίηση παιδιών, τα προβλήματα κατανάλωσης ή προκαταλήψεις διαφόρων ειδών. Προφανώς πρόκειται για ζητήματα που πρέπει να τεθούν, αλλά τα μυθιστορήματα που ασχολούνται με αυτά μερικές φορές μοιάζουν με τη φαντασία των ενηλίκων, επειδή αποφεύγουν να κάνουν ηθικές κρίσεις και συχνά έχουν ασαφή ή και τραγικά τελειώματα. Αντίθετα, οι παραδοσιακές αφηγηματικές δομές της φαντασίας ακολουθούν συχνά πρωταγωνιστές που γερνούν περνώντας από έναν κύκλο που τους κάνει να φύγουν από το σπίτι τους, έχοντας περιπέτειες, νίκησαν πάνω σε έναν τρομακτικό και αναμφισβήτητα κακό αντίπαλο και στη συνέχεια επιστρέφουν σπίτι σε κοινότητες των οποίων ο σεβασμός έχουν κερδίσει. Είναι προφανές ότι η πραγματική ζωή δεν είναι πάντα έτσι, αλλά είναι επίσης πιθανό οι έφηβοι, που είναι ευάλωτοι στα γρήγορα αναπτυσσόμενα μυαλά και όργανα, να μην μπορούν ακόμα να αντιμετωπίσουν τη γνώση ότι η ζωή δεν προσφέρει εγγυήσεις για ευτυχισμένες απολήξεις ή ότι μπορεί να είναι εντελώς τυχαία και επομένως χωρίς σκοπό ή νόημα.

2. Λαϊκά Παραμύθια-Ιστορίες

Οι θρύλοι ή λαϊκές ιστορίες και παραμύθια έχουν οριστεί ως «ιστορίες ανθρώπων που έχουν περάσει από γενιά σε γενιά» και θεωρούνται ως κυρίαρχο μέρος κάθε κουλτούρας (Tunnel et al,2016). Λόγω του γεγονότος ότι οι ιστορίες αυτές συχνά περνούσαν από στόμα σε στόμα, είναι επίσης γνωστές ως ιστορίες από προφορική παράδοση. Λόγω της πολιτιστικής πτυχής που είναι εγγενής στις λαϊκές ιστορίες, μπορούμε συχνά να εντοπίσουμε ομοιότητες μεταξύ λαϊκών παραμυθιών από διαφορετικούς πολιτισμούς και έτσι η παγκόσμια φύση των λαϊκών παραμυθιών έρχεται στο προσκήνιο. Αυτές οι λαϊκές ιστορίες μπορεί να διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή, αλλά εξακολουθούν να είναι παρόμοιες.

3. Παραμύθια

Οι ιστορίες νεράιδων ή, όπως είναι πιο γνωστές, τα παραμύθια, είναι διηγήματα που βρίσκονται στο μακρινό παρελθόν και απεικονίζουν γεγονότα που δεν θα ήταν δυνατά στον πραγματικό κόσμο. Τα παραδοσιακά παραμύθια είναι μια υποκατηγορία λαϊκών παραμυθιών που περιλαμβάνουν μύθους και θρύλους. Για τη παιδική λογοτεχνία, τα παραμύθια είναι ιστορίες «θαύματα», που χαρακτηρίζονται από μαγικά γεγονότα, όπου οι ήρωες / ηρωίδες είναι θανάσιμοι. Μαγικά πλάσματα όπως οι νάνοι, οι γίγαντες, οι μάγισσες και οι φλόγες αποτελούν το δραματικά πρόσωπα.

4. Μύθοι και Θρύλοι

Οι μύθοι είναι τόσο καλοί όσο και η ανθρώπινη ιστορία, εκτός από τη χρήση τους για να εξηγήσουν πώς γίνονται τα πράγματα, συσχετίζονται συνήθως με τις ελληνικές, ρωμαϊκές και νορβηγικές μυθολογίες. Μια μυθολογική ιστορία είναι συνήθως ένα παράδειγμα της προέλευσης της ζωής και του θανάτου και συχνά εξηγεί τις βασικές λειτουργίες της φύσης. Τις περισσότερες φορές, οι μύθοι συνδέονται με θρησκευτικές ιστορίες. Οι περισσότερες θρησκείες, για παράδειγμα, έχουν έναν μύθο δημιουργίας που εξηγεί πώς δημιουργήθηκε η γη. Οι μύθοι εξελίχθηκαν από την ανθρώπινη ανάγκη να κατανοήσουν τον κόσμο και να εξηγήσουν τη δική τους ύπαρξη. Πολλοί μύθοι είναι παρόμοιοι με τα λαϊκά παραμύθια γιατί εξηγούν τη φύση και γιατί υφίστανται με τη μορφή που κάνουν. Οι μύθοι είναι διαφορετικοί από τη λογοτεχνία άλλων παιδιών, καθώς οι χαρακτήρες είναι απλοί και η δράση έχει ρίζες σε έναν διαφορετικό κόσμο από αυτόν του παιδιού. Οι μύθοι βασίζονται συνήθως στην ιστορία και μοιράζονται ιστορίες γενναίων πράξεων ιστορικών μορφών, συνήθως αγίων, βασιλιάδων ή ηρώων. Οι άνθρωποι σε θρύλους συχνά υπήρχαν, αλλά οι ζωές και οι πράξεις τους έχουν εμπλουτιστεί με επανορθωτικό χαρακτήρα.

5. Ρίμες και Ποίηση

Ρυθμοί ή ψαλμοί συνοδεύονται πολύ συχνά από παιχνίδια όταν εκτελούνται από παιδιά στην παιδική χαρά. Συχνά διαπιστώνεται ότι αυτά τα τραγούδια μεταφέρονται από γενιά σε γενιά, με μικρές παραλλαγές. Οι ρίμες μέτρησης είναι στίχοι που χρησιμοποιούνται σε παιχνίδια που περιλαμβάνουν έναν παίκτη που έχει επιλεγεί για ειδικό ρόλο. Ο έμμεσος λόγος επαναλαμβάνεται και το τελευταίο παιδί στην τελευταία συλλαβή πέφτει. Μερικές από τις πιο διάσημες ρίμες που έμαθαν τα παιδιά και πειραματίστηκαν είναι τα limericks. Η ποίηση είναι ένα από τα είδη της παιδικής λογοτεχνίας που χρησιμοποιείται για την

ψυχαγωγία και τη διδασκαλία των παιδιών για αιώνες. Τα τραγούδια των Παιδικών Σταθμών, οι μπαλάντες, τα limericks αποτελούν όλα βασικά στοιχεία της παιδικής ανάγνωσης, «Mother Hubbard» (1806). Όπως και με τα παραμύθια, ο 19^{ος} αιώνας ήταν η χρυσή εποχή της παιδικής ποίησης και είδε την εξάπλωση ανθολογιών που απευθύνεται στα παιδιά. Περαιτέρω ανθολογίες της ποίησης για τα παιδιά (1809) γράφτηκαν από τον Charles και Mary Lamb. Ο εικοστός αιώνας είδε τους σεβαστούς συγγραφείς και ποιητές να προσθέτουν στο έργο τους γράφοντας ποιήματα για παιδιά.

6. Σχολικές Ιστορίες

Οι σχολικές ιστορίες χρησιμοποιούν το σχολικό περιβάλλον ως πλαίσιο για μια σειρά παραμυθιών στα οποία ένα σχολείο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Οι πρώτες ιστορίες που γράφτηκαν για τη ζωή του σχολείου και έπειτα σχολικές αφηγήσεις και εισήγαγαν την ιδέα της συγγραφής για το οικοτροφείο. Σχολικές ιστορίες εξελίχθηκαν επίσης για να ξεκινήσουν να καταδικάζουν τις συνθήκες των ημερήσιων σχολείων της Αμερικής με την εισαγωγή συγγραφέων. Μέχρι τη δεκαετία του 1940, το είδος των σχολικών ιστοριών άρχισε να χάνει τη δημοτικότητά του, αλλά φαίνεται να αρέσει το μυστικό ημερολόγιο του Adrian Mole, του Grange Hill και της σειράς Harry Potter, μια παράδοση σχολικών ιστοριών.

7. Θεατρικά

Οι παντομίμες ή οι θεατρικές βραδιές των Χριστουγέννων εισήλθαν στην κύρια ροή και προσέφεραν στα παιδιά ψυχαγωγία για τα Χριστούγεννα. Τα παιδιά διασκεδάζαν επίσης με θέατρα παιχνιδιών (χαρακτήρες τοποθετημένα σε χαρτόνι που χρησιμοποιούνταν για μικρές παραστάσεις) και παλαίματα (παραδοσιακά αγγλικά λαϊκά δράματα που εγκρίθηκαν τα Χριστούγεννα) τα οποία ενέκριναν ως σκαρπέλες. Τα μυθιστορήματα προσαρμόστηκαν επίσης για τη σκηνή του 19ου αιώνα και το πρώτο αξιοσημείωτο παράδειγμα ήταν οι περιπέτειες της Αλίκης στη Χώρα των Θαυμάτων (1865).

8. Θρησκευτικά Κείμενα

Είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι πριν από τα μέσα του 18ου αιώνα, ο κύριος σκοπός πίσω από τα βιβλία των παιδιών ήταν η θρησκευτική διδασκαλία.

9. Κόμικ και Γραφικό Μυθιστόρημα

Ο όρος «γραφικό μυθιστόρημα» δημιουργήθηκε στη δεκαετία του 1960 και στοχεύει σε ένα πιο ώριμο ακροατήριο από τα κωμικά βιβλία. Είναι το τελευταίο βήμα στην εξέλιξη του κωμικού βιβλίου. Τα γραφικά μυθιστορήματα στρέφονται προς τους νέους ενήλικες και συχνά κάνουν μεγαλύτερες αλλαγές στην παραδοσιακή κατάσταση παραμυθιού. Αυτά τα μυθιστορήματα είναι συχνά παραλλαγές των παραμυθιών, με υβριδικά κείμενα που δανείζονται από μύθους, θρύλους και γοτθικές ιστορίες. Αν και τα κωμικά βιβλία συχνά θεωρούνται ταμπού στην τάξη, τα γραφικά μυθιστορήματα έχουν καταφέρει να παραβιάσουν το στίγμα και να εισαγάγουν χαρακτηριστικά κειμένου που περιλαμβάνουν αλλαγές, πληροφορίες ιστορικού και οπτική σταθερότητα (Livinstong,2017).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. Παιδική Λογοτεχνία

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αναφερόμαστε στον ορισμό της παιδικής λογοτεχνίας, στις φάσεις και την ιστορία παιδικής λογοτεχνίας και γιατί αξίζει η Λογοτεχνία να διδάσκεται στα παιδιά. Με τον όρο Παιδική Λογοτεχνία μιλούμε για το σύνολο των κειμένων, πεζών και ποιητικών, τα οποία διακατέχονται από αισθητική και είναι σε θέση να φέρουν το παιδί πιο κοντά στο φαινόμενο της τέχνης και ειδικότερα της λογοτεχνίας. Τα έργα αυτά λογοτεχνικά έργα απευθύνονται, άμεσα ή έμμεσα, στις αισθητικές απαιτήσεις και τα ενδιαφέροντα της νηπιακής, παιδικής και εφηβικής ηλικίας και αντίστοιχα ανταποκρίνονται στο αντιληπτικό, γλωσσικό, και συναισθηματικό τους επίπεδο (Δελώνης,1990).

6.1 Λογοτεχνία και Παιδική Λογοτεχνία

Η παιδική λογοτεχνία αποτελεί μέρος της λογοτεχνίας και καθιστά καλλιτεχνική έκφραση που έχει την αξία της όπως όλες οι τέχνες. Εξάλλου, με βάση τα όσα αναφέρει η Σέλμα Λάγκερλεφ «το παιδικό λογοτέχνημα είναι αληθινό, όταν αρέσει τόσο στους μεγάλους, όσο και στους μικρούς». Τα όρια ανάμεσα στη λογοτεχνία για μεγάλους και σε αυτή για παιδιά πολλές φορές συγχέονται. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι πολλά κείμενα πεζά και ποιητικά, προβαίνουν σε ειδικές εκδόσεις για παιδιά ή καταχωρούνται σε Ανθολογίες ή Αναγνωστικά που απευθύνονται σε αυτά. Η σύγκλιση της Λογοτεχνίας με την Παιδική Λογοτεχνία έγκειται:

- Στην αισθητική απόλαυση και καταξίωση.
- Στο να ευχαριστηθεί το παιδί το κείμενο, που όμως έχει σκοπό να το καλλιεργήσει αισθητικά και να διευρύνει τους ψυχοσωματικούς του ορίζοντες.
- Στην ψυχοπνευματική καταλληλότητα του δέκτη.
- Στο να είναι ένα κείμενο ευχάριστο, καταξιωμένο αισθητικά και με τρόπο που μπορεί να δεχθεί το νοητικό πηλίκιο του παιδιού.(Κατσίκη – Γκίβαλου,1995).

6.2 Φάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας στην Ελλάδα

1η Περίοδος: 1835 – 1858

Είναι η νηπιακή ηλικία της παιδικής λογοτεχνίας. Εδώ βρίσκονται οι ρίζες της πρώτης προβολής του παιδιού στα βιβλία των Α. Ρίζου Ραγκαβή, Η. Τανταλίδη και Α. Κατακουζηνού.

2η Περίοδος: 1858 – 1917

Μία ιδιαίτερα σημαντική περίοδος. Εκδίδονται τα έργα «Γεροστάθης» του Λέοντος Μελά, «Ελληνική Χρηστομάθεια» του Ρίζου Ραγκαβή και «Παραμύθι χωρίς Όνομα» της Πηνελόπης Δέλτα. Ιδρύεται ο σύλλογος «Προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων» ο οποίος και προωθεί το παιδικό βιβλίο. Εκδίδεται το περιοδικό «Διάπλασης των Παίδων» από τον Νικόλαο Παπαδόπουλο, το οποίο προωθεί την παιδική λογοτεχνία και δημοσιεύει αργότερα το πρώτο νεοελληνικό διήγημα στη δημοτική, «Ο Τρομάρας» του Γ. Βιζυηνού. Η θεματολογία της περιόδου αυτής κινείται γύρω από τον διδακτισμό, τον εθνικό και θρησκευτικό φρονηματισμό και την αγάπη για την φύση.

3η Περίοδος: 1917 – 1940

Στη περίοδο αυτή, παρατηρείται η ίδια θεματολογία με τη 2η περίοδο. Κυριαρχούν θέματα που επικεντρώνονται γύρω από το τρίπτυχο πατρίς, θρησκεία, οικογένεια με ευδιάκριτη και την φυσιολατρία. Στα κείμενα όμως μειώνεται η αφήγηση και αυξάνεται η δράση. Οι ποιητές και οι πεζογράφοι την περίοδο αυτή είτε γράφουν για παιδιά είτε συμπεριλαμβάνουν στους ήρωες τους παιδιά π.χ. Κ. Παλαμάς, Ζ. Παπαντωνίου, Π. Δέλτα.

4η Περίοδος: 1940 – 1974

Η 4η περίοδος καλύπτει τον ελληνοϊταλικό πόλεμο, την κατοχή, στον εμφύλιο, τη δικτατορία το 1967 και την πτώση της 1974. Όλες αυτές οι ανακατατάξεις και τα πρότυπα τα οποία μεταβάλλονται επηρεάζουν την παιδική λογοτεχνία. Γίνονται πολλές μεταφράσεις κλασικών λογοτεχνικών έργων και διασκευές για παιδιά. Παρόλο που δε γίνεται η καλύτερη δυνατή μετάφραση, το παιδί έρχεται σε επαφή με μεγάλα έργα.

5η Περίοδος: 1974 – σήμερα

Η Μεταπολίτευση σημαδεύει και την ακμή της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας. Οι πολιτικές, κοινωνικές, εκπαιδευτικές, οικονομικές δομές της ελληνικής κοινωνίας αλλάζουν με γρήγορους ρυθμούς. Η θεματογραφία της περιόδου αυτής αλλάζει εντελώς και παρατηρείται ένα άνοιγμα σε κοινωνικά θέματα (Aids, βία, διαζύγιο, ανεργία κλπ).

Επίσης, πολλαπλασιάζονται οι εκδόσεις των λογοτεχνικών βιβλίων, η παιδική λογοτεχνία αντιμετωπίζεται πιο υπεύθυνα από την κοινωνία, παρατηρείται σημαντική βελτίωση στην εικονογράφηση των παιδικών βιβλίων και γίνεται εισαγωγή της παιδικής λογοτεχνίας ως μάθημα στα Πανεπιστήμια. Τέλος, παρατηρείται ότι την περίοδο αυτή ο ρομαντισμός αντικαταστάθηκε από τον ρεαλισμό και η εκφραστική λιτότητα από το έντονο χιούμορ. Είναι έντονη η πολιτικοποίηση και ο απεμπολισμός του καθωσπρεπισμού της παλιάς εποχής και η ανάγκη για συνεχή πληροφόρηση για πολλά «καυτά» κοινωνικά ζητήματα. Κατά τη διάρκεια της 5ης περιόδου εκδίδεται πληθώρα παιδικών βιβλίων, κάτι που μειώνει τη μετάφραση ξένων έργων, αυξάνει όμως τις εκδόσεις. Παρά την πληθώρα όμως των εκδόσεων, δε θεωρούνται όλα τα έργα αξιόλογα από άποψη λογοτεχνικότητας, μιας ουσίας που κάνει ένα κείμενο λογοτέχνημα ως προς τον τρόπο που είναι γραμμένο από τον συγγραφέα (Δελώνης,1990).

6.3 Χαρακτηριστικά της Παιδικής Λογοτεχνίας

Ο Perry Nodelman επιχειρώντας να προσδιορίσει τα χαρακτηριστικά της λογοτεχνίας για παιδιά, διαπιστώνει τα εξής (Nodelman,1992) :

- είναι απλή
- επικεντρώνεται στη δράση
- απευθύνεται στην παιδική ηλικία
- εκφράζει τις απόψεις του παιδιού
- είναι αισιόδοξη
- τείνει προς το φαντασιακό
- είναι μία μορφή ιερού ειδυλλίου
- εγκλείει την αθωότητα
- είναι διδακτική
- είναι επαναληπτική
- έχει την τάση να εξισορροπήσει το ιδεώδες και ο διδακτικό

6.4 Καταλληλότητα Λογοτεχνήματος

Ένα λογοτέχνημα προκειμένου να είναι κατάλληλο για τη παιδική ηλικία καθίσταται αναγκαίο να τηρεί ορισμένους όρους ανάμεσα στους οποίους ξεχωρίζουμε τους ακόλουθους:

- Να είναι προσαρμοσμένο στο γλωσσικό και γνωσιολογικό πλούτο του παιδιού.
- Να ικανοποιεί την ανάγκη του παιδιού για χαρά και κίνηση να μην προκαλεί ισχυρές, συγκλονιστικές συγκινήσεις.
- Να είναι απλό, παραστατικό, εποπτικό.
- Να καλλιεργεί στα παιδιά ευγενικά αισθήματα.
- Να προάγει την κοινωνικότητα και την συνεργασία.
- Να επευφημεί την ειρήνη και να καταδικάζει τον πόλεμο.
- Να αποτρέπει την κάθε είδους εκμετάλλευση ανθρώπων και ζώων.
- Να κάνει το παιδί να συνειδητοποιήσει την ισότητα μεταξύ των ανθρώπων.
- Να ανταποκρίνεται στην βαθμίδα ψυχικής και πνευματικής ανάπτυξης του παιδιού (Σακελλαρίου,2008).

6.5 Βασικοί Εκπρόσωποι της Παιδικής Λογοτεχνίας

Η προσφορά του Γρηγορίου Ξενόπουλου και της Πηνελόπης Δέλτα, που όλο το λογοτεχνικό της έργο ήταν γραμμένο για παιδιά, είναι ανεκτίμητης αξίας. Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου επίσης καθιστά σταθμό στην ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας. Και οι τρεις αυτοί λογοτέχνες συνδύασαν τον αγώνα τους για την αναβάθμιση της λογοτεχνίας για παιδιά, με τον αγώνα για την δημοτική γλώσσα και μέσα από τον Εκπαιδευτικό Όμιλο (Κατσίκη – Γκίβαλου,1995).

Γρηγόριος Ξενόπουλος (1867 – 1951): έπαιξε καθοριστικό ρόλο στο μέλλον της παιδικής λογοτεχνίας.

Η έκδοση της «Διάπλασης» σημαδεύει τη γέννηση μιας πραγματικότητας. Το παιδί και ο κόσμος του αναγνωρίζεται και σταδιακά μέσα από τη λογοτεχνία γεννιέται η παιδική λογοτεχνία. Ο Ξενόπουλος με διορατικότητα για 50 χρόνια μέσα από τη «Διάπλαση» ασκεί καταλυτική επιρροή στο νεαρό του κοινό. Δίνει ήθος ζωής, χωρίς να είναι παιδαγωγός. Χαράζει ένα δρόμο, φρονηματίζει χωρίς εθνικές δημοκοπίες οδηγεί με πειθώ, διασκεδάζει. Καθιερώνει μία νέα συνείδηση ευθύνης: το παιδί έχει τις δικές του

απαιτήσεις, γιατί είναι ένα «όν εν εξελίξει». Άρα θέλει τη δική του πνευματική τροφή, τέτοια που να αντιστοιχεί στις πνευματικές του δυνάμεις. Στάθηκε έτσι μεγάλος πρόδρομος και οδηγός στην παιδική λογοτεχνία, γιατί οδήγησε τους σύγχρονούς του στην αντίληψη ότι οφείλουμε να αντιμετωπίσουμε το παιδί ως παιδί. Έτσι πέτυχε, αν και δεν είχε καμία σχέση με παιδαγωγικούς κύκλους, να γίνει ο μεγάλος παιδαγωγός που βιώνει θεωρίες που καθιερώνονται από επιστήμονες παιδαγωγούς. Για το έργο του τιμήθηκε το 1922 με το Εθνικό Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών και το 1929 με το Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών. Κυριότερα έργα του: «Κόκκινος βράχος», «Η τιμή του αδελφού», «Κόσμος και Κοσμάς», «Άνθρωπος του κόσμου», «Στρατιωτικά διηγήματα» και φυσικά οι σπουδαίες αξίας «Αθηναϊκές επιστολές» που δημοσίευσε στη «Διάπλαση των Παίδων» (Κιτριώτης & Μυλωνάς, 1983).

Πηνελόπη Δέλτα (1874 – 1941): μία συγγραφέας καθαρά παιδικών βιβλίων.

Το ότι γράφει μόνο για παιδιά την διαφοροποιεί από τους υπόλοιπους συγγραφείς. Αρχικός στόχος της ήταν να ψυχαγωγήσει και να καλλιεργήσει τα εγγόνια της, το πέτυχε όμως και σε όλα τα ελληνόπουλα. Φιλοδοξεί να καλλιεργήσει και να ανανεώσει το ελληνικό παιδικό λογοτέχνημα. Ο Μ. Γιαλουράκης την θεωρεί ως τη μεγαλύτερη μορφή της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας και ο Γ. Ξενόπουλος την αποδέχεται ως ανώτερη του. Ο Μάριο Βίντι την χαρακτήρισε ως μία κυρία της άρχουσας τάξης, λόγω της φιλοπατρίας και των ιστορικών γεγονότων στα έργα της. Γνωστότερα έργα της: «Παραμύθι χωρίς όνομα», «Στον καιρό του Βουλγαροκτόνου», «Τα μυστικά του βάλτου», «Τρελαντώνης», «Ο μάγκας» (Κιτριώτης & Μυλωνάς, 1980).

Ζαχαρίας Παπαντωνίου (1877 – 1940): κορύφωσε την ελληνική παιδική ποίηση με την συλλογή «Χελιδόνια» και την πεζογραφία με «Τα Ψηλά Βουνά».

Τα έργα του είναι γεμάτα πνοή ζωής, έχουν δροσιά και χάρη, έχουν αισθητική πληρότητα. Έχουν αμεσότητα προβολής στην ψυχή του παιδιού και δείχνουν βαθιά γνώση της παιδικής λογοτεχνίας. Ο Ζ. Παπαντωνίου προσπάθησε να εναρμονίσει τις παιδαγωγικές ιδέες της εποχής του με τη ζωή, γι' αυτό και αντιμετωπίζει το παιδί με μία νέα προοπτική. Το 1932 πήρε το Εθνικό Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών. Σπουδαιότερα έργα του «Τα Ψηλά Βουνά», η ποιητική συλλογή «Χελιδόνια» και, τα πεζοτράγουδα «Πεζοί Ρυθμοί» (Κιτριώτης & Μυλωνάς, 1980).

6.6 Εκπαιδευτική Αξία Λογοτεχνήματος

Η Παιδική Λογοτεχνία προκαλεί αρχικά αισθητική τέρψη στο παιδί. ο βασικότερος σκοπός της είναι η απόλαυση του κειμένου. Οι σύγχρονοι παιδικοί λογοτέχνες δίνουν σε μεγάλο ποσοστό ιδιαίτερη βαρύτητα στην αισθητική αυτή αξία των κειμένων τους και στην απόλαυση που αυτά θα προκαλέσουν τους νεαρούς αναγνώστες. Τέρπει λοιπόν, γιατί παρουσιάζει όψεις της πραγματικότητας και αντίστοιχες βιωματικές και συγκινησιακές καταστάσεις. Εκείνο που μετράει στη λογοτεχνία άλλωστε είναι το συγκινησιακό και όχι το γνωστικό και διανοητικό στοιχείο γιατί είναι προπάντων αισθητική σύνθεση της ζωής, μιλάει με αισθήματα. Έτσι, εγείρει το ενδιαφέρον και δίνει την δυνατότητα να δει ο αναγνώστης με τρόπο διαφορετικό την πραγματικότητα (Κατσίκη – Γκίβαλου,1995).

Προκαλεί προβληματισμό, γιατί προβάλλει βασικά θέματα που απασχολούν τον άνθρωπο. Έτσι, το άτομο οδηγείται στην αυτογνωσία και αυτό μέσο του ήρωα, τον οποίο βλέπει σε καταστάσεις ευτυχίας και δυστυχίας και σε στιγμές ηθικής ανάτασης και ώρες αδιεξόδου. Απεικονίζεται δηλαδή ο άνθρωπος να ενεργεί με βάση τα αξιακά συστήματα και τους ποικίλους κώδικες που διέπουν τη ζωή του (Παπαντωνάκης,2003).

Ψυχαγωγεί, γιατί δημιουργεί στον αναγνώστη τις συνθήκες εκείνες που τον οδηγούν σε καταστάσεις εσωτερικής πληρότητας.

Ελίσσει το γλωσσικό όργανο του ανθρώπου και ιδιαίτερα του αναπτυσσόμενου όπως είναι το παιδί. Πλουτίζει το λεξιλόγιό του και το τροφοδοτεί με νέο. Η εξέλιξη του γλωσσικού οργάνου επιτυγχάνεται έμμεσα, μέσο της ανάγνωσης και άμεσα, μέσα από τη συστηματική αξιοποίηση του γλωσσικού πλούτου (Αποστολίδου & Χοντολίδου,1999).

Μεταβιβάζει ηθικές αξίες και παρέχει πρότυπα. Προσπαθεί να απεικονίσει τους ήρωες όσο το δυνατόν πιο ιδανικούς και ενίοτε παρουσιάζει και χαρακτήρες προς αποφυγή μίμησης. Άρα βοηθά το παιδί να διαμορφώσει με βιωματικό τρόπο ηθικά και αισθητικά κριτήρια (Δελώνης,1990).

Αναπτύσσει την φαντασία του παιδιού. Παίρνοντας μέρος στην λογοτεχνική εμπειρία βλέπει κόσμους που δεν θα μπορούσε να δει αλλιώς. Βιώνει βασικές επιθυμίες και ανάγκες άλλων ανθρώπων, προβλήματα, αξίες και συμπεριφορές. Αποκτά έτσι μία δομημένη εικόνα ζωής. Βελτιώνεται ακόμη η θετική συμπεριφορά κατά το προαναγνωστικό στάδιο,

με τη δραματοποίηση και τα οπτικοακουστικά μέσα και κατά το αναγνωστικό στάδιο, με την προφορική αφήγηση και την κατάλληλη επιλογή βιβλίων. Μία ανεπτυγμένη φαντασία είναι θεμελιακή, για να επιβιώσει κανείς σε μία υγιή κοινωνία. Για αυτό οι εκπαιδευτικοί θα συνεισφέρουν καθοριστικά σε αυτό, αν προσφέρουν στα παιδιά τη λογοτεχνία και τα κάνουν να την αγαπήσουν (Ευαγγέλου,1993).

6.7 Το Παιδί ως Αναγνώστης της Λογοτεχνίας

Οι θεωρίες αναφορικά για τον αναγνώστη παιδί, μελετούν τα χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας και σε αυτά γίνεται η προσαρμογή στις αναγνωστικές ικανότητες των παιδιών. Με βάση την θεωρία του Piaget και την γνωστική-αναπτυξιακή ψυχολογία, τα παιδιά αποκτούν χαρακτηριστικά τα οποία εξαρτώνται στενά με την ηλικιακή φάση την οποία διέρχονται. Ειδικότερα:

Για την πρώτη σχολική ηλικία 5-8 ετών, κύρια χαρακτηριστικά των παιδιών αποτελούν η κινητικότητα, η ζωτικότητα, ο εγωκεντρισμός, η φαντασία -που όμως έχει αρχίσει να περιορίζεται-, οι ανθρωπομορφικές αντιλήψεις για τα ζώα, συγκεκριμενοποίηση κάποιων εννοιών, μνήμη, όρεξη για μάθηση. Επομένως, κατάλληλα αναγνώσματα για την ηλικία αυτή καθιστούν φανταστικές μικρές ιστορίες, παραμύθια και μύθοι ζώων, αστείες ιστορίες για την φύση, μυθολογία. Υπάρχουν στα αναγνώσματα αυτά πολλές εικόνες και μεγάλα τυπογραφικά στοιχεία.

Για την μεσαία σχολική ηλικία 9-11 ετών, είναι η φάση που για το παιδί αποκτά ενδιαφέρον η κοινωνική ζωή και οι φιλικές σχέσεις, απελευθερώνεται σταδιακά από τον εγωισμό και το πείσμα, αυξάνεται όλο και περισσότερο η απομνημονευτικός του ικανότητα, η λογική σκέψη, αποκτά συνείδηση του καλού και του κακού, και τέλος διαμορφώνονται τα ατομικά ενδιαφέροντά του. Κατάλληλα αναγνώσματα για τη μεσαία σχολική ηλικία είναι οι εύθυμες ιστορίες, τα ρυθμικά ποιήματα, τα ιστορικά μυθιστορήματα, περιπέτειες αλλά και τα αναγνώσματα με ηρωισμό. Η εικονογράφηση που στην προηγούμενη φάση ήταν πλούσια, τώρα μειώνεται και συχνά γίνεται ασπρόμαυρη.

Για την τελευταία σχολική ηλικία ή αλλιώς προεφηβεία 12-14 ετών, εξαιτίας του ότι συμβαίνουν σημαντικές σωματικές αλλαγές, νωρίτερα στα κορίτσια και αργότερα στα αγόρια, εμφανίζονται τα σεξουαλικά τους ενδιαφέροντα και οι τάσεις επαναστατικότητας

τους, γίνεται κατανοητή η υποθετική σκέψη, ενώ το συναίσθημα εξακολουθεί να είναι κυρίαρχο και αναζητούνται πρότυπα και ιδανικά. Τα κατάλληλα αναγνώσματα σε αυτή την ηλικία πραγματεύονται τον έρωτα, την ισότητα των δύο φύλων, και κοινωνικούς προβληματισμούς. Η εικονογράφηση είναι ασπρόμαυρη στην περίπτωση που υπάρχει.

Βασιζόμενος στην παραπάνω θεωρία, η οποία σύμφωνα με την ηλικία αποδίδει αναγνωστικά χαρακτηριστικά, ο αναφέρουμε πέντε ρόλους που χαρακτηρίζουν την εξέλιξη του αναγνώστη της λογοτεχνίας. Το παιδί της προσχολικής ηλικίας είναι ο αναγνώστης-παίκτης. Σε αυτήν την φάση το παιδί δε διαβάζει αλλά είναι μόνο ακροατής και κυρίως παίζει με έναν φανταστικό κόσμο, όπου ανακατεύονται πραγματικότητες, φόβοι και επιθυμίες τις οποίες μαθαίνει να βάζει σε τάξη και να ελέγχει. Το παιδί του δημοτικού σχολείου είναι ο αναγνώστης ο οποίος και ταυτίζεται με τον ήρωα ή ηρωίδα. Η ταύτιση αυτή καθίσταται πρωταρχική και η ιστορία ξαναγράφεται κάθε φορά που κάποιο παιδί προβάλλει τον εαυτό του στον ήρωα και αναζητά. Ο έφηβος αναγνώστης είναι πιο πολύ σκεπτόμενος που ψάχνει το νόημα της ζωής, αξίες και πρότυπα που η αλήθεια τους όμως επαληθεύεται από τη ζωή. Ο συστηματικός μελετητής της λογοτεχνίας είναι ο αναγνώστης-ερευνητής, ενώ ο πολυπράγμων αναγνώστης είναι εκείνος που γνωρίζει να διαβάζει με πολλαπλούς τρόπος τη λογοτεχνία. Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι τα παιδιά μαθαίνουν να διαβάζουν από την στιγμή που ξεκινούν το σχολείο. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις όπου σε κάποια παιδιά, στοιχεία της αναγνωστικής εμπειρίας τους είναι ήδη οικεία από την προσχολική περίοδο. Παιδιά που έχουν ακούσει ιστορίες, πριν καν ξεκινήσει η επαφή τους με το σχολείο, να αναγνωρίζουν στοιχεία που συνθέτουν μια λογοτεχνική ιστορία. Τέτοια παραδείγματα είναι οι τυποποιημένες φράσεις όπως «μια φορά και έναν καιρό», τον κεντρικό χαρακτήρα της ιστορίας, την σύγκρουση του καλού ήρωα με το κακό. Όλοι οι αναγνώστες αυτού του τύπου, βασικό τους γνώρισμα είχαν ότι δεν γνώριζαν ανάγνωση αλλά παρόλα αυτά, ήταν σε θέση να αναγνωρίσουν βασικά στοιχεία της λογοτεχνικής ιστορίας (Κανατσούλη,2007)

6.8 Μεταφορά Μικρών Παιδιών από Βιβλία Εικόνων στο Πραγματικό Κόσμο

Τα βιβλία εικόνων αποτελούν σημαντική πηγή νέων γλωσσών, εννοιών και μαθήματα για μικρά παιδιά. Ένα μεγάλο μέρος της έρευνας έχει τεκμηριώσει τη φύση των αλληλεπιδράσεων γονέα-παιδιού κατά την κοινή ανάγνωση βιβλίων. Ένα νέο ερευνητικό σώμα έχει αρχίσει να διερευνά τα χαρακτηριστικά των βιβλίων εικόνων που υποστηρίζουν τη μάθηση των παιδιών και τη μεταφορά αυτών των πληροφοριών στον πραγματικό κόσμο. Στο σημείο αυτό της εργασίας θα δούμε πώς η συμβολική ανάπτυξη των παιδιών, η αναλογική λογική και η συλλογιστική - σχετικά με τη φαντασία- μπορεί να περιορίσουν την ικανότητά τους να αφαιρούν πληροφορίες περιεχομένου από βιβλία εικόνων. Στη συνέχεια, εξετάσουμε το γενεαλογικό εύρημα που επικεντρώθηκε στην επίδραση των χαρακτηριστικών του βιβλίου εικόνας στην εκμάθηση των παιδιών και τη μεταφορά λέξεων και επιστολών, επιστημονικών εννοιών, προβληματικών λύσεων και ηθών από βιβλία εικόνων. Σε κάθε τομέα μάθησης συζητούμε πώς η ανάπτυξη των παιδιών μπορεί να αλληλεπιδράσει με τα χαρακτηριστικά του βιβλίου για να επηρεάσει τη μάθησή τους. Συμπεραίνουμε ότι η ικανότητα των παιδιών να μάθουν και να μεταφέρουν περιεχόμενο από βιβλία εικόνων μπορεί να διαταραχθεί από κάποια χαρακτηριστικά βιβλίων και η έρευνα θα πρέπει να εξετάσει άμεσα την αλληλεπίδραση μεταξύ των αναπτυξιακών ικανοτήτων των παιδιών και των χαρακτηριστικών των βιβλίων στη μάθηση των παιδιών.

Στη βιβλιοθήκη ενός προκαταρκτικού αναγνώστη, μπορεί κανείς να βρει βιβλία με ιστορίες που θα τραβούν τα παιδιά σε μαγικούς κόσμους με φανταστικούς χαρακτήρες, σε μακρινές χώρες με μοναδικά ζώα και έθιμα ή θα τους κρατούν κοντά στο σπίτι με παραμύθια για τους κακοποιούς στην πίσω αυλή ή ταξίδια στον οδοντίατρο. Παράλληλα, μπορεί κανείς να βρει βιβλία για το διάστημα, τα υποβρύχια πλάσματα ή τους προϊστορικούς δεινόσαυρους. Αυτά τα βιβλία μπορεί να διαφέρουν μεταξύ τους σε πολλά χαρακτηριστικά, συμπεριλαμβανομένου του είδους τους, της παρουσίας φανταστικών στοιχείων, του εικονογραφικού ρεαλισμού και της χρήσης της πραγματικής γλώσσας. Τα παιδιά αναμένεται να μάθουν γεγονότα, έννοιες ή αξίες και να τα εφαρμόσουν στην πραγματική ζωή. Το σημερινό σύνολο στοιχείων για το αν τα παιδιά μπορούν να μάθουν και να μεταφέρουν νέο περιεχόμενο από βιβλία εικόνων υποδηλώνει ότι είναι σημαντικό

να λαμβάνονται υπόψη τόσο οι διαστάσεις στις οποίες διαφέρουν τα βιβλία όσο και οι αναπτυσσόμενες ικανότητες των παιδιών.

Ένας στόχος των εκπαιδευτικών αλληλεπιδράσεων ανταλλαγής βιβλίων είναι να αποκτήσουν τα παιδιά γενικευμένες γνώσεις που μπορούν να μάθουν και να μεταφερθούν έξω από τα ιστορικά βιβλία σε καθημερινές καταστάσεις. Με τη μάθηση, αναφέρουμε την ικανότητα του παιδιού να αναγνωρίζει ή να απαγγέλει πληροφορίες που παρουσιάζονται σε ένα βιβλίο. Με τη μεταφορά, αναφέρουμε μια ικανότητα που ξεπερνά αυτή τη μάθηση: την ικανότητα να εφαρμόζει νεοαποκτηθείσες πληροφορίες σε νέα υποδείγματα ή περιβάλλοντα. Με τα βιβλία εικόνων αναφερόμαστε σε βιβλία που έχουν σχεδιαστεί για προ-αναγνώστες που περιέχουν εικόνες και μπορεί επίσης να περιέχουν κείμενο.

Η ικανότητα των παιδιών να μεταφέρουν γνώση από βιβλία εικόνων στον πραγματικό κόσμο μπορεί να περιοριστεί από τις εξελίξεις στη συμβολική τους κατανόηση, την αναλογική λογική και την κατανόηση της φαντασίας και της πραγματικότητας. Παρόλο που τα συζητάμε χωριστά, οι τομείς ανάπτυξης είναι αλληλένδετοι. Αυτοί οι αναπτυξιακοί παράγοντες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να εξηγήσουν τα πειραματικά ευρήματα σχετικά με τη μάθηση και τη μεταφορά παιδιών από βιβλία εικόνων, καθώς και να εντοπίσουν τομείς για μελλοντική έρευνα.

Μία ιδιαίτερη πρόκληση που μπορεί να αντιμετωπίσουν τα παιδιά όταν μαθαίνουν και εφαρμόζουν πραγματικές πληροφορίες από τα εικονογραφικά βιβλία είναι αυτή της συμβολικής διορατικότητας. Δηλαδή, τα παιδιά πρέπει να είναι σε θέση να σκέφτονται με ευελιξία τα βιβλία ως οντότητες από μόνα τους, καθώς και συμβολικές πηγές πληροφοριών για τον κόσμο. Για παράδειγμα, όταν διαβάζουν ένα ενημερωτικό βιβλίο σχετικά με νέα ζώα, όπως τα καβούρια της Νότιας Αμερικής, τα παιδιά πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι διαβάζουν ένα βιβλίο με σελίδες που μπορούν να έχουν δύο διαστάσεις. Πρέπει επίσης να αναγνωρίσουν ότι π.χ τα καγκουρό σε μια σελίδα προορίζονται να είναι αντιπροσωπευτικά των ζώων στον πραγματικό κόσμο που έχουν το ίδιο όνομα ("καγκουρό") και χαρακτηριστικά. Η κατανόηση ότι μια εικόνα σε ένα βιβλίο είναι ένα αντικείμενο που αντιπροσωπεύει μια άλλη οντότητα είναι μια συμβολική εργασία. Αυτό μπορεί να μην είναι ένα απλό έργο για τα παιδιά, ειδικά επειδή οι εικόνες στο βιβλίο των παιδιών μπορεί να ποικίλουν ανάλογα με τη φύση της σχέσης τους με το κριτήριο, δηλαδή μπορεί η εικόνα να αντιπροσωπεύει πραγματικό σκυρόδεμα (π.χ. γάτα) ή

αφηρημένο (π.χ. γράμματα και αριθμοί) ή οντότητες ή φανταστικές καταστάσεις (π.χ., ομιλία σε γάτες). Πέρα από τη βασική κατανόηση ότι οι εικόνες είναι συμβολικές και αντέχουν τις παραπομπές τους, τα παιδιά θα πρέπει να καταλάβουν τι είναι η φύση του αναφορέα.

Τα παιδιά αντιμετωπίζουν επίσης την πρόκληση να προσδιορίσουν ποιες πληροφορίες σε βιβλία εικόνων θα μπορούσαν να μεταφερθούν στον πραγματικό κόσμο. Ο ανθρωπομορφισμός ή τα ζώα με χαρακτηριστικά των ανθρώπων μπορεί να είναι ιδιαίτερα συγκεχυμένα όταν ορισμένες πληροφορίες προορίζονται για γενίκευση και άλλες πληροφορίες προορίζονται να είναι αληθινές μόνο στον ιστορικό κόσμο. Για παράδειγμα, εάν τα καγκουρό σε μια ιστορία μιλούν και φορούν ρούχα, τα παιδιά πρέπει να χωρίσουν αυτήν την ανθρωπόμορφοποίηση αυτών από τις πραγματικές πληροφορίες, να εμποδίσουν τη μεταφορά των μη ρεαλιστικών χαρακτηριστικών και να μεταφέρουν επιλεκτικά μόνο τις πραγματικές πληροφορίες που παρουσιάζονται. Η εκμάθηση των παιδιών από τα εικονογραφημένα βιβλία πρέπει να είναι επιλεκτική, διότι πρέπει να διαχωρίζουν τις πληροφορίες που είναι φανταστικές σε σχέση με το τι θα μπορούσε να ισχύει στην πραγματικότητα, το οποίο γενικά αναφέρεται ως το "δίλημμα του αναγνώστη" (Strouse et al,2018).

6.9 Η Σημασία του Γραμματισμού και των Βιβλίων στην Ανάπτυξη των Παιδιών

Ένα παιδί μπορεί να έχει πρόσβαση στους τεράστιους λογοτεχνικούς όρους, πρέπει φυσικά να μάθει να διαβάζει και αυτό με την ευρύτερη έννοια της λέξης. Επειδή η ανάγνωση, από παγκόσμια άποψη, είναι μια πολύ περίπλοκη δραστηριότητα που δεν περιορίζεται στην αποκωδικοποίηση ενός κειμένου, αλλά συνεπάγεται και την ικανότητα του παιδιού να καταλάβει αυτό που έχει διαβάσει, να το ενσωματώσει στο δικό του πλαίσιο και προσωπικές εμπειρίες αναλύοντας με κριτικό τρόπο, ώστε να είναι σε θέση να λάβει θέση σε ό, τι έχει διαβάσει. Μόνο αυτό το είδος πλήρους και βαθιάς εκπαίδευσης ανάγνωσης θα οδηγήσει τα παιδιά σε ένα πραγματικό, ολοκληρωμένο γραμματισμό.

Ωστόσο, η ανάγνωση της εκπαίδευσης, όπως και στην Ευρώπη και στην Αφρική, συνδέεται πολύ συχνά με τις τεχνικές αποκωδικοποίησης που πρέπει να διδάσκει το σχολείο.

Η ανάγνωση της εκπαίδευσης αν θέλει να είναι βιωματική δεν θα πρέπει να ικανοποιείται με τη μεταφορά απλών τεχνικών δεξιοτήτων, αλλά θα πρέπει να κάνει χρήση μιας ολόκληρης σειράς απαραίτητων ικανοτήτων για μια πραγματική παιδεία. Αυτές οι ικανότητες συνδέονται συχνά με τις εμπειρίες που είχαν τα παιδιά κατά τους πρώτους μήνες και τα πρώτα τους χρόνια: πολύ κοινές εμπειρίες από την πρώτη ματιά, αλλά εξαιρετικής σημασίας επειδή περνούσαν τα παιδιά στο σύμπαν της ανάγνωσης και της λογοτεχνίας, φτάνοντας στο δρόμο προς την παιδεία.

Το παιδί "διαβάζει" το πρόσωπο της μητέρας του από τη στιγμή που γεννιέται ή το πρόσωπο του πατέρα του ή οποιουδήποτε άλλου στενού προσώπου: το παιδί μαθαίνει να κοιτάζει τα χαρακτηριστικά και τις εκφράσεις του προσώπου γύρω του και να αντιδρά με τον κατάλληλο τρόπο

Στη συνέχεια το παιδί αρχίζει να «διαβάζει» τα αντικείμενα που βρίσκει γύρω του. Παρατηρεί, αναγνωρίζει και τα αναγνωρίζει, προετοιμάζοντας το επόμενο μεγάλο βήμα: στην ανάγνωση και την ταυτοποίηση πραγματικών αντικειμένων μέσα στο βιβλίο, δηλαδή την ταυτοποίηση αντικειμένων που δεν είναι πλέον οι εικονιστικές αναπαραστάσεις της πραγματικότητας στη σελίδα ενός βιβλίου.

Περίπου τον έκτο μήνα, ένα μωρό αποκτά αυτήν την εικονική ικανότητα, δηλαδή μαθαίνει να γνωρίζει τη διαφορά μεταξύ του πραγματικού αντικειμένου και της εικόνας που αντιπροσωπεύει. Με άλλα λόγια, μπαίνει στη συμβολική παράσταση του κόσμου: το μυστικό της κάθε τέχνης, οπτικής ή λογοτεχνικής.

Από την πρώτη αυτή ανακάλυψη της συμβολικής αντιπροσώπευσης, το παιδί αρχίζει να αναπτύσσει τις δεξιότητές του στην ανάγνωση εικόνων που γίνονται όλο και πιο εξελιγμένες με το χρόνο. Πρώτα το παιδί δείχνει τα διάφορα αντικείμενα που τον ενδιαφέρουν στην εικόνα. Αργότερα, τους επισημαίνει και τις ονομάζει. Αλλά δεν λέει πολλά, η γλώσσα του είναι ακόμα μη αφηγηματική. Μετά από κάποιο χρονικό διάστημα, αυτό το παιδί μπορεί να δείξει και να ονομάσει τα στοιχεία της εικόνας ενώ λέει μια ιστορία. Αλλά δεν είναι ακόμα η ιστορία του βιβλίου. Είναι μια προσωπική ιστορία που προέρχεται από τις ενώσεις που κάνει το παιδί ανάμεσα στην εικόνα και τη δική του ζωή και η γλώσσα του έχει γίνει πιο αφηγηματική. Τέλος, καταφέρνει να μιλήσει και να μιλήσει για τα στοιχεία της εικόνας, αφήνοντας τέλος στο ιστορικό του βιβλίου, αποσπασμένο από την προσωπική του εμπειρία: τώρα γνωρίζει ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ της δικής του ιστορίας και εκείνης του βιβλίου. Επιτέλους επισημαίνει τα στοιχεία

όχι μόνο μιας απομονωμένης εικόνας αλλά και του συνόλου των εικόνων που μπορεί να χρησιμοποιήσει ως υποστήριξη για να πει, σε μια αφήγηση, ολόκληρη την ιστορία που σχετίζεται με το βιβλίο.

Σε αυτή τη στιγμή της ανάπτυξης του ένα παιδί μπορεί να κάνει μια πραγματική οπτική ανάγνωση ενός βιβλίου με εικόνες, με βάση τις εικόνες. Μαθαίνει να διαβάζει τη γραμματική των εικόνων και αυτό τον προετοιμάζει για την ανάγνωση κειμένων. Τα εικονογραφικά στοιχεία αποτελούν το μήνυμα μιας εικόνας που αντιστοιχεί, από γλωσσική άποψη, στα γράμματα, ως γραφικά στοιχεία, τα οποία συναθροίζονται για να σχηματίσουν λέξεις, τότε προτάσεις, κατόπιν παραγράφους και κεφάλαια ενός βιβλίου. Για να μπορέσει να προχωρήσει πολύ από το να δείχνει απλά τα οπτικά στοιχεία σε μια οπτική ανάγνωση μιας πλήρους σειράς εικόνων, το παιδί πρέπει να μπορεί να κοιτάξει πολλές εικόνες, να διαβάσει πολλά βιβλία εικόνων και αυτό πρέπει να γίνει από έναν ενήλικα που τον καθοδηγεί και τον υποκινεί να κοιτάξει και να ερμηνεύσει. Και μόλις αρχίσει να πηγαίνει στο σχολείο, το παιδί πρέπει με κάθε τρόπο να συνεχίσει να κοιτάζει φωτογραφίες, να διαβάζει βιβλία εικόνων, γιατί η παρατεταμένη οπτική ανάγνωση θα είναι μια αποτελεσματική υποστήριξη για την ανάγνωση κειμένου. Επιπλέον, θα εμπνεύσει και θα τονώσει την ικανότητα να σχηματίζει εσωτερικές εικόνες.

Τέλος, το παιδί που έχει τη δυνατότητα να ψάχνει τακτικά σε εικονογραφημένα βιβλία μαθαίνει να διασχίζει μια άλλη πολύ σημαντική γέφυρα της ψυχολογικής του ανάπτυξης. Το μικρό παιδί τοποθετεί τον εαυτό του πρώτα στις εικόνες που κοιτάζει. Κατά συνέπεια, αυτές οι εικόνες τον εισβάλλουν πολύ εύκολα. Μόνο αφού παρακολούθησε πολλά εικονογραφημένα βιβλία, μπορεί να απομακρυνθεί από τις εικόνες που βλέπει: μαθαίνει να τοποθετεί τον εαυτό του στις εικόνες, οι οποίες χάνουν τον συχνά απειλητικό αντίκτυπο σε αυτόν. Πράγματι, το βιβλίο, είναι η ιδανική υποστήριξη για τη μάθηση και την εκμάθηση της ανάγνωσης, είναι πρωτίστως - δεν πρέπει να το ξεχνάμε - ένα φυσικό αντικείμενο που το παιδί πρέπει να οικειοποιηθεί. Με το χειρισμό του, το «μάσημα», το πιπίλισμα, το στρέφει με κάθε έννοια στην βαθμιαία επαφή του με το βιβλίο. Αργότερα θα μάθει, πάντα με παιχνιδιάρικο τρόπο, να το χρησιμοποιήσει σωστά: πώς να γυρίσει τις σελίδες του, πώς να το κρατήσει σωστά κλπ. Με αυτόν τον τρόπο μαθαίνει να συμπεριφέρεται σαν

αναγνώστης, το οποίο αποτελεί ένα σημαντικό βήμα στο δρόμο προς την παιδεία. Για να είναι επιτυχής, πρέπει να έχει πρότυπα: ενήλικες και τα μεγαλύτερα παιδιά που διαβάζουν.

Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε ότι τα μηνύματα που μεταδίδονται σε ένα βιβλίο οργανώνονται με ποικίλους τρόπους. Υπάρχουν βιβλία που διαβάζονται από πάνω προς τα κάτω, άλλα από αριστερά προς τα δεξιά, όπως και στις δυτικές κουλτούρες, ακόμα και από δεξιά προς τα αριστερά. Η οργάνωση της αφήγησης εξαρτάται εξ ολοκλήρου από την κουλτούρα που την παράγει. ανακαλύπτοντας ότι επιτρέπει στον εκκολαπτόμενο αναγνώστη να εξοικειωθεί με πολιτισμούς διαφορετικούς από τους δικούς του.

Σε ψυχολογικό επίπεδο, το βιβλίο, ειδικά το βιβλίο με εικόνες, μπορεί να διαδραματίσει ακόμα ένα ρόλο: αυτό του μεταβατικού αντικειμένου που προσφέρει ένα θαυμάσιο μεταβατικό χώρο ανάμεσα στα προσωπικά συναισθήματα και την ευαισθησία του παιδιού και στην εξωτερική πραγματικότητα στην οποία το παιδί μπορεί να αναπτύξει τη φαντασία του, τα δικά του συναισθήματα που βοηθούν να διαχωριστεί από τους γονείς του, να ζήσει και έτσι να επιλύσει τις δικές του ψυχολογικές συγκρούσεις και να βρει τη δική του ταυτότητα .

Από αυτή την ψυχολογική άποψη, το παιδί χρησιμοποιεί το βιβλίο ως οθόνη στην οποία μπορεί να προβάλει τις δικές του εμπειρίες. Οι εικόνες και τα λόγια της ιστορίας λειτουργούν ως κάτοπτρα στα οποία αντανακλώνται οι συγκρούσεις και τα συναισθήματα των παιδιών - φόβος, ζήλια, επιθετικότητα, μοναξιά και ανάγκη, ή επιθυμία να αγαπιούνται και να γίνονται αποδεκτά - προσφέροντας στο παιδί φανταστικές εναλλακτικές λύσεις και λύσεις που ίσως ποτέ δεν θα είχε βρει πρόσβαση με οποιονδήποτε άλλο τρόπο.

Με αυτόν τον τρόπο, το παιδί μπορεί να παίξει με τις φανταστικές δυνατότητες επειδή είναι λογοτεχνικά και μπορεί να τις ενσωματώσει στη ζωή του προσθέτοντας έτσι νέα στοιχεία (Κατσίκη - Γκιβάλου,1995).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. Η Συμβολή του Βιβλίου στην Ανάπτυξη του Παιδιού

Σε αυτό το κεφάλαιο αναφέρουμε τα στάδια και τα ερεθίσματα που λαμβάνουν τα παιδιά στην ολόπλευρη ανάπτυξη τους. Επίσης, παρουσιάζουμε και κάποιες δραστηριότητες για τα παιδιά με βάση την παιδική λογοτεχνία και εξηγούμε την συμβολή της εικονογράφησης στην ανάπτυξη του παιδιού. Το παιδί είναι έχει μέσα του έναν εξελισσόμενο κόσμο, ο οποίος δέχεται συνεχώς ερεθίσματα από τον εξωτερικό κόσμο. Τα ερεθίσματα αυτά, συνδυασμένα με τις ατομικές καταβολές και προδιαθέσεις, επηρεάζουν και διαμορφώνουν την προσωπικότητά του. Στην πορεία αυτή, το παιδικό βιβλίο είναι το οποίο θα σταθεί αρωγός στην ανάπτυξη του παιδιού και στην πνευματική, συναισθηματική, κοινωνική και αισθητική του ανάπτυξη. Η επίδραση που ασκεί το βιβλίο στη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, καθίσταται βαθύτατη. Για το λόγο αυτό, το μέλλον βρίσκεται μέσα στα βιβλία (Δελώνης,1991).

Αναφορικά με τον Άρη Γκρέμμινγκερ, «το διάβασμα αποτελεί μία ειδική μορφή για τη ζωή του ανθρώπου». Παιδαγωγοί, ψυχολόγοι και μελετητές θεωρούν πως η παιδική λογοτεχνία αναπτύσσει αισθητικά το παιδί ενώ ταυτόχρονα απελευθερώνει και καλλιεργεί τη φαντασία του. Μεταδίδει στο παιδί αξίες πανανθρώπινες, τον βοηθάει στην επικοινωνία του με τους άλλους. Επιπρόσθετα, βοηθά το παιδί να εισαχθεί στα γεγονότα της ζωής, στον κοινωνικό και φυσικό κόσμο, με τρόπο αβίαστο. Για να κατανοήσει το παιδί το λογοτέχνημα, κινητοποιεί όλες τις πνευματικές του δυνάμεις, δηλαδή το συναίσθημα, τη φαντασία, τη σκέψη, επιτυγχάνοντας με τον τρόπο αυτό μία ισορροπημένη καλλιέργεια των ψυχικών του δυνάμεων (Παπανικολάου & Τσιλιμένη,1992).

7.1 Γλωσσική Ανάπτυξη

Η προσχολική περίοδος πιστεύεται ότι είναι η περίοδος έντονης διανοητικής και γλωσσικής ανάπτυξης κατά τη διάρκεια της οποίας τα νήπια καταλαβαίνουν και δημιουργούν σύμβολα για την ανάγνωση και τη γραφή (Κουτσοβάνου,2005). Είναι πραγματικότητα, ότι η ανάγνωση και η γραφή καθιστούν πολύτιμες κατακτήσεις του ανθρώπου, οι οποίες και είναι απαραίτητες στη σημερινή εγγράμματη κοινωνία και αποτελούν βασικό μαθησιακό στόχο του σχολείου. Τα νέα ερευνητικά δεδομένα, τονίζουν

ιδιαίτερα την ανάγκη εξοικείωσης των παιδιών με το γραπτό λόγο ήδη από το παιδικό σταθμό, με σκοπό την υποβοήθηση της προοδευτικής εμφάνισης των δεξιοτήτων αυτών. Πιστεύεται λοιπόν, ότι τα παιδιά ξεκινούν μόνα τους την ανακάλυψη όσον αφορά τον γραπτό λόγο και τους τρόπους για να τον κατακτήσουν, υπό την προϋπόθεση βέβαια, ότι ζουν σε ένα περιβάλλον όπου ο έντυπος λόγος είναι κυρίαρχος και οι ενήλικοι υποστηρίζουν και ενθαρρύνουν κάθε τους προσπάθεια. Με βάση αυτή τη νέα τάση του «αναδυόμενου γραμματισμού», η ανάγνωση και η γραφή αναπτύσσονται παράλληλα, ενώ η μάθησή τους καθιστά μια συνεχή διαδικασία, που αντλεί τα ερείσματά της από το ίδιο το παιδί, ξεκινώντας από το πρώτο έτος της ζωής του (Τάφα,2001).

Το νέο πρόγραμμα της Γλώσσας για την προσχολική ηλικία επιχειρεί να ενθαρρύνει, να υποστηρίζει και να προωθεί την εξοικείωση των παιδιών με όλες τις εκφάνσεις της γλώσσας που αφορούν τον προφορικό αλλά και γραπτό λόγο. Σε κάθε περίπτωση, στόχο αποτελεί η όσο το δυνατόν καλύτερη προετοιμασία των παιδιών, προκειμένου να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικότερα τις απαιτήσεις του δημοτικού σχολείου και όχι η “σχολειοποίηση” του παιδικού σταθμού. Ο εκπαιδευτικός προσχολικής εκπαίδευσης είναι σημαντικό να δημιουργεί συνθήκες οι οποίες βοηθούν παιδιά προσχολικής ηλικίας να καλλιεργούν τον προφορικό τους λόγο, να έρχονται σε επαφή με διαφορετικές εκδοχές του γραπτού λόγου και ο να διηγούνται αβίαστα στον προβληματισμό του «γιατί» και «πώς» γράφουμε (Αναγνωστόπουλος,2001).

Σε αυτή την προσπάθεια καθοριστική είναι η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας η οποία εκτός από την ευχαρίστηση, την αισθητική συγκίνηση και την μύηση του παιδιού σε αξίες, είναι βοηθητική και για τη γλωσσική του ανάπτυξη. Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας στον παιδικό σταθμό και μάλιστα μέσα από ένα αναδυόμενο σχέδιο εργασίας, δύναται να λειτουργήσει αβίαστα, δημιουργικά και ευχάριστα ως μέσο ανάπτυξης και συνάμα καλλιέργειας της γραφής και ανάγνωσης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1980 οι επιστήμονες θεωρούσαν ότι υπάρχει μια συγκεκριμένη στιγμή, η οποία συνυπάρχει με την είσοδο στο δημοτικό σχολείο κατά την οποία το παιδί είναι έτοιμο να αρχίσει να διδάσκεται ανάγνωση.

Ο όρος «αναγνωστική ετοιμότητα» (reading readiness) αναφέρεται ακριβώς σε εκείνο το στάδιο ανάπτυξης κατά το οποίο, το παιδί είτε εξαιτίας ωριμότητας είτε εξαιτίας

προηγούμενων γνώσεων είτε επειδή συμβαίνουν και τα δύο, είναι έτοιμο να διαβάσει εύκολα και αποδοτικά. Το αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης είναι ο καθορισμός μιας σειράς από κριτήρια τα οποία αξιολογούσαν συγκεκριμένες γνωστικές αλλά και γλωσσικές δεξιότητες -όπως είναι η νοητική ανάπτυξη, ακουστική, οπτική διάκριση, ανάπτυξη λεξιλογίου κ.ά. - των παιδιών προσχολικής ηλικίας πριν οι εκπαιδευτικοί τα φροντίσουν να έρθουν σε επαφή με τον γραπτό λόγο (Τάφα,2001).

Στα τέλη του 1980 το θέμα της κατάκτησης των δεξιοτήτων της ανάγνωσης και της γραφής αποκτά διαφορετική προσέγγιση. Ο όρος «αναδυόμενος γραμματισμός» (emerging literacy) αποτελεί σήμερα ευρύτατα διαδεδομένο όρο και περιγράφει με ακρίβεια τις στάσεις, γνώσεις και δεξιότητες που έχουν να κάνουν με την αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου και την κατανόηση του μηνύματός του, όπως και με την παραγωγή κωδικοποιημένων μηνυμάτων κατά την προσχολική ηλικία, πριν ακόμη ξεκινήσει συστηματικά η διδασκαλία της ανάγνωσης και γραφής (Παπούλια-Τζελέπη,2001).

Σύμφωνα με τους Teale & Sulzby (1989) τα μικρά παιδιά που μαθαίνουν γραφή και ανάγνωση εμφανίζουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Η διαδικασία μάθησης ανάγνωσης και γραφής την ξεκινούν πολύ πριν φοιτήσουν στον παιδικό σταθμό.
- Αντιλαμβάνονται τη μάθηση ανάγνωσης και γραφής ως μέρος της όλης διαδικασίας μάθησης, που αποσκοπεί στην επίτευξη διάφορων στόχων της καθημερινής ζωής π.χ. διάβασμα οδηγιών για τη χρήση ενός παιχνιδιού.
- Μαθαίνουν να διαβάζουν και να γράφουν ταυτόχρονα καθώς οι δεξιότητες της ανάγνωσης και της γραφής είναι αλληλένδετες και αναπτύσσονται ταυτόχρονα.
- Μέσα από την ενεργητική συμμετοχή τους και τους πειραματισμούς τους στις δραστηριότητες του περιβάλλοντός τους αντιλαμβάνονται τη λειτουργία του γραπτού λόγου (Τάφα,2001).

Αν προσφέρουμε στα παιδιά πολύ νωρίς ευκαιρίες να έρθουν σε επαφή με τον γραπτό λόγο, τότε θα ενισχύσουμε τις δυνατότητές τους όσον αφορά την κατάκτηση αυτού. Καθίσταται λοιπόν αναγκαίο, να διαμορφώσουμε στο παιδικό σταθμό υποστηρικτικά περιβάλλοντα εγγραμματισμού, τα οποία θα διευκολύνουν την εμπλοκή των νηπίων με δραστηριότητες ανάγνωσης και γραφής που έχουν νόημα για αυτά τα ίδια και ενθαρρύνουν την πρωτοβουλία, τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους. Διευκρινίζεται

–ακόμα μια φορά– ότι το νηπιαγωγείο και οι εκπαιδευτικοί της προσχολικής εκπαίδευσης, δεν είναι υπεύθυνοι να διδάξουν στα νήπια ανάγνωση και γραφή. Αυτό είναι και πρέπει να συνεχίσει να είναι έργο του δημοτικού σχολείου. Ωστόσο, οι παιδαγωγοί της προσχολικής ηλικίας οφείλουν να δημιουργήσουν ένα πλούσιο σε ερεθίσματα γραπτού λόγου περιβάλλον, μέσω του οποίου θα παροτρύνουν και θα καθοδηγούν συνεχώς τα παιδιά, με σκοπό να ανακαλύπτουν «μόνα τους» τον γραπτό λόγο, στα πλαίσια κατάλληλα οργανωμένων δραστηριοτήτων αλλά και μέσα από πειραματισμούς και προσπάθειες. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί είναι πολύ σημαντικό να αξιοποιούν το ενδιαφέρον και την φυσική περιέργεια των παιδιών για διάφορα θέματα και να εισάγουν το γραπτό λόγο ακόμη και σε δραστηριότητες που δεν έχουν ως βασικό μέλημά τους την ανάπτυξη του γραπτού λόγου, αλλά όπου ο γραπτός λόγος χρησιμοποιείται ως φυσικό επακόλουθο για την πραγματοποίησή τους (Τάφα,2001).

Έχοντας τα παραπάνω στο μυαλό μας, αντιλαμβανόμαστε ότι η παιδική λογοτεχνία μπορεί να αποβεί ένα εξαιρετικά χρήσιμο μέσο για την ανάπτυξη και καλλιέργεια της γραφής και ανάγνωσης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς, όπως συμβαίνει και με τη λογοτεχνία για ενήλικους, ασκεί όχι μόνο αισθητική αλλά και γλωσσική αγωγή. Η παιδική λογοτεχνία καθιστά το παιδί ευαίσθητο απέναντι στο ωραίο, συγκινεί αλλά και επηρεάζει τον ιδεολογικό του κόσμο αλλά και συμβάλλει στη γλωσσική του ανάπτυξη, επομένως και στη σκέψη του, αφού όπως είναι γνωστό η γλώσσα συνδέεται με τη σκέψη. Για την επίτευξη όμως των παραπάνω λειτουργιών καθίσταται απαραίτητο να χρησιμοποιούνται στο νηπιαγωγείο όλα τα είδη της παιδικής λογοτεχνίας όπως το παραμύθι, οι μικρές ιστορίες, οι μύθοι, η μυθολογία, το ποίημα, το κουκλοθέατρο αλλά και το θεατρικό παιχνίδι. Στη δομητική προσέγγιση του νέου προγράμματος της γλώσσας στον παιδικό σταθμό κυρίαρχη θέση κατέχουν η αυτενέργεια, η πρωτοβουλία, το βίωμα, η συνεργασία, η επικοινωνία. Το ίδιο όμως λαμβάνει χώρα και μέσω των “Σχεδίων Εργασίας”, όπου τα παιδιά ερευνούν θέματα επιλεγμένα από τα ίδια, που προκύπτουν από συζητήσεις, από ένα τυχαίο γεγονός ή από ένα πρόβλημα που ψάχνει τη λύση του (Κουλούρη,2002).

Τα παιδιά με την εμπλοκή τους σε σχέδια εργασίας φτάνουν στο σημείο να αντιλαμβάνονται τη σφαιρικότητα της γνώσης και ταυτόχρονα συνειδητοποιούν τι ξέρουν να κάνουν και τι θέλουν να μάθουν. Διατρέχοντας τις τέσσερις φάσεις των σχεδίων εργασίας (Σχεδιασμό δράσης, Έρευνα πεδίου, Δραστηριότητες ολοκλήρωσης,

Αξιολόγηση) τα παιδιά συνεργάζονται, επιχειρηματολογούν, εξηγούν, περιγράφουν, κάνουν υποθέσεις, αναζητούν και επεξεργάζονται πληροφορίες με χρήση της γλώσσας. Στα παιδιά -που κατά τη διάρκεια της προσχολικής τους εκπαίδευσης- τους είχαν δοθεί ευκαιρίες να πάρουν πρωτοβουλίες σχετικά με τις δραστηριότητές τους, σε αντίθεση με τις κατευθυνόμενες από τον εκπαιδευτικό δραστηριότητες, κατέκτησαν πολύ πιο εύκολα τις βασικές δεξιότητες στον προφορικό και γραπτό λόγο (Πικροδημήτρη,2004).

Στις μέρες μας, χωρίς καμία αμφιβολία, αυξάνονται συνεχώς οι απαιτήσεις της κοινωνίας για το ρόλο που δύναται να διαδραματίσει το παιδικό σταθμοί στην κοινωνικοποίηση των παιδιών, στον εγγραμματισμό και τη σχολική τους επιτυχία καθώς και στη συνολική τους ανάπτυξη. Παράλληλα, αυξάνονται οι απαιτήσεις για το ρόλο του εκπαιδευτικού προσχολικής εκπαίδευσης, ο οποίος για να ανταποκριθεί αποτελεσματικότερα στις ανάγκες των παιδιών, είναι σημαντικό πολλές φορές να αναθεωρεί παγιωμένες αντιλήψεις και πρακτικές. Δεν πρέπει σε καμία περίπτωση το παιδί να πιέζεται να διαβάσει και να γράψει στο παιδικό σταθμό. Παρόλα αυτά, όλα τα παιδιά τα οποία φοιτούν στον παιδικό σταθμό πρέπει να τα εισάγουμε στον θαυμαστό κόσμο του γραπτού λόγου. Αυτό θα γίνει μέσα από ελκυστικούς εκπαιδευτικούς σχεδιασμούς λοιπόν και κατάλληλες παιδαγωγικές παρεμβάσεις με τη χρήση της παιδικής λογοτεχνίας, όπου τα παιδιά θα μπορέσουν να ανακαλύψουν το γραπτό λόγο και να αποκτήσουν τα κίνητρα που χρειάζονται για να τον κατακτήσουν πλήρως στην επόμενη βαθμίδα εκπαίδευσης.

7.2 Κοινωνική Ανάπτυξη

Η ικανότητα ενός παιδιού, να αναπτύσσει κοινωνικές σχέσεις και να αποκτά σχέσεις με άλλους ανθρώπους, οφείλεται στο γεγονός ότι βλέπει με την οπτική γωνία των άλλων. Με βάση την κοινωνική μάθηση, τα παιδιά παρατηρούν πώς εκδηλώνονται οι συμπεριφορές και σε ποιές θέσεις. Σε γενικές γραμμές, παρατηρούν τα μοντέλα συμπεριφοράς και υιοθετούν εκείνο που θα κάνει δεκτή την δική τους. Επομένως, είναι πολύ ενδιαφέρον το γεγονός πως η λογοτεχνία έχει τη δυνατότητα να παρέχει πρότυπα συμπεριφοράς και να υποστηρίζει ένα πολιτισμικό πλαίσιο. Ακόμη, βοηθά το παιδί να συνειδητοποιεί τα μεγάλα κοινωνικά και παγκόσμια προβλήματα και να κατανοεί την πορεία του ανθρώπου, φαινόμενος μέτοχος στη συλλογική ευθύνη. Έτσι, το παιδί αντιλαμβάνεται τη μετάβαση από το ατομικό στο συλλογικό εγώ με αποτέλεσμα να επιτυγχάνεται η κοινωνικοποίηση

του. Και όλα αυτά πρέπει να συμβαίνουν με έναν τρόπο ευχάριστο, χωρίς καταπίεση και εντολές (Παπαντωνάκης,2003).

Το παιδί προσχολική ηλικίας, με όχημα το λογοτέχνημα εισέρχεται σε έναν άλλο κόσμο, σε μία άλλη ζωή, αυτή του ήρωα. Ταυτίζεται με αυτόν και τον μιμείται. Αυτό οδηγεί στο να κατορθώνει να βιώνει τις μεγάλες κοινωνικές αξίες. Έρχεται αντιμέτωπο με προβλήματα του σημερινού ανθρώπου και σχηματίζει σταδιακά μία αντικειμενική άποψη πάνω σε αυτούς. Έτσι λοιπόν, σιγά-σιγά, αρχίζει η διαδρομή προς την ωριμότητα με γερές βάσεις για το μέλλον. Επιπρόσθετα, μέσω της μίμησης ηρώων προτύπων και καλών συμπεριφορών που αποδεικνύουν την αλληλεγγύη, κατακτά και την έννοια της φιλίας. Ο ρόλος της φιλίας καθίσταται ιδιαίτερα σημαντικός διότι ευνοεί στο παιδί το αίσθημα «ανήκειν» σε μία ομάδα, γεγονός που του προσφέρει ασφάλεια. Ακόμη, του δίνεται η ευκαιρία να μάθει και να εξασκηθεί σε κοινωνικές δεξιότητες. Εξασφαλίζει σαν εφόδιο, ένα μέτρο σύγκρισης προς το οποίο μπορεί να συγκρίνει τον εαυτό του με τους άλλους. Αυτό του παρέχει τη δυνατότητα να αναπτύξει μία δυνατή αίσθηση της ταυτότητάς του (Παπαντωνάκης,2003). Το διάβασμα (ή η αφήγηση) στις μικρές ηλικίες, από μόνο του καθιστά ψυχαγωγία. Απελευθερώνει την ψυχή και το πνεύμα από πλάνες και αναστολές και παράλληλα διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες. Το παιδί αξιοποιεί τις ελεύθερες ώρες του και δίνει ένα διαφορετικό νόημα στη ζωή του. Αποφεύγει με τον τρόπο αυτό να αναλυθεί σε άλλες επικίνδυνες ασχολίες και να απολέσει άσκοπα τον χρόνο του. Χωρίς αμφιβολία, τα βιβλία έχουν πληθώρα θετικών επιπτώσεων στο ίδιο το άτομο, την οικογένεια αλλά και την κοινωνία (Δελώνης,1991).

7.3 Συναισθηματική Ανάπτυξη

Μέσα από τα λογοτεχνικά βιβλία τα παιδιά βελτιώνονται αναφορικά με το αισθητικό τους κριτήριο. Συναντούν το ωραίο και μαθαίνουν να το αναγνωρίζουν σε οποιαδήποτε μορφή τέχνης. Συμφιλιώνονται με αυτό αλλά και με τον τρόπο αυτό αποφεύγουν οτιδήποτε μη ποιοτικό και καλαίσθητο στη ζωή και διαμορφώνουν τον κόσμο τους ομορφότερο.

Η αίσθηση του ωραίου, η ευαισθησία απέναντι στην τέχνη, η εσωτερική στάση στη καλαισθησία ωθεί σε μία απελευθέρωση από τα αδιέξοδα, το στρες, την έντονη καθημερινότητα της ζωής και της εποχής μας. Δίχως να απορρίπτεται η σύγχρονη σκληρή πραγματικότητα και ο ρεαλισμός, οικοδομείται ένας αποτελεσματικός τρόπος φυγής με το

βιβλίο. Είναι το μέσο με το οποίο τα παιδιά μπορούν να ταξιδεύουν σε χώρες όπου η ζωή έχει μία διαφορετική αξία και ένα ιδιαίτερο νόημα (Δελώνης,1991).

7.3.1 Φιλαναγνωστικές Δραστηριότητες

Φιλαναγνωσία - *Aimer lire* , σημαίνει η θετικά προσδιορισμένη σχέση του αναγνώστη με το βιβλίο ως το κατεξοχήν είδος και έκφραση της γραπτής ύλης. Ο όρος εμπεριέχει ταυτόχρονα τις εξειδικευμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, οι οποίες στοχεύουν στην διαμόρφωση αυτής της σχέσης μέσα από την ανάπτυξη αναγκαίων γνωστικών δεξιοτήτων κυρίως αλλά και κοινωνικών δεξιοτήτων και αισθητικών κριτηρίων. Πριν αρχίσει το μάθημα, κατά τη διάρκεια του μαθήματος είναι κατάλληλη μια ανάγνωση. Πώς γίνεται όμως η ανάγνωση; Η ανάγνωση προτείνεται να γίνεται μεγαλόφωνα με ένα εναρκτήριο σύνθημα ή μια κούκλα-μασκότ, σε ένα «ασφαλή κύκλο», όπου το κλίμα είναι ανεπίσημο, οι κανόνες πιο ελαστικοί και η διάταξη του χώρου αλλαγμένη. Η μεγαλόφωνη ανάγνωση στο σχολείο συνεπάγεται με την έναρξη της διαδικασίας με τη χρήση μασκότ, μουσικής ή άλλου ερεθίσματος. Ψηφίζουμε το βιβλίο που θέλουμε να διαβάσουμε και στη συνέχεια συζητάμε και παίζουμε φιλαναγνωστικής παιχνίδια με αυτό. Βέβαια συζητάμε για το βιβλίο που θέλουμε να επιλέξουμε και ακολουθεί κάποια συγκεκριμένα στάδια συζήτησης ,όπως η αναγνώριση (identification) θέματος, ανάκληση εμπειριών, αξιολόγηση καταστάσεων που σχετίζονται με αυτό , κάθαρση (catharsis) εντοπισμός κοινών συναισθημάτων με τον ήρωα , ενόραση (insight) συνειδητοποίηση της μη στατικότητας του προβλήματος. Το πρόβλημα γίνεται προσεγγίσιμο και ο μαθητής αρχίζει να ελπίζει πως, όπως ο ήρωας της ιστορίας έτσι κι εκείνος, θα μπορέσει ή θα προσπαθήσει, να το επιλύσει .Αφού τελειώσουμε το διάβασμα ξεκινάμε ένα διάλογο για να συζητήσουμε το βιβλίο-παραμύθι που μόλις διαβάσατε. Η συζήτηση μέσα από ερωτήσεις θα περιλαμβάνει (Strang,2002):

- Σε τι αναφέρεται η ιστορία;
  - Πώς σε κάνει να νιώθεις η ιστορία που ακούς;
  - Ποιος είναι ο βασικός χαρακτήρας;
  - Ποιο πρόβλημα αντιμετωπίζει ο ήρωας;
  - Πώς επιλύει το πρόβλημά του ο ήρωας;
  - Αν αντιμετώπιζε ένα παρόμοιο πρόβλημα τι θα μπορούσες να κάνεις;
- (Κουράκη,2016).

7.3.2 Προτεινόμενες Δραστηριότητες

Η πρώτη προσέγγιση είναι πάντα και η πιο σημαντική για το πώς θα εξελιχθεί το παιχνίδι (Κουράκη,2016).

- Εξώφυλλο – Τίτλος (προσδοκίες μαθητών)
- Αντικείμενα
- Βαλίτσα του ήρωα
- Το βιβλίο ως αντικείμενο – παιχνίδι

Στόχοι: 1) Προμαθηματικές έννοιες. (π.χ. το ίδιο μέγεθος) 2) Ανάπτυξη λεκτικής κινητικότητας 3) Κατανόηση των ηρώων.

Παιχνίδια με τα εξώφυλλα, είτε φτιάχνω τρενάκι, πύργο ή ότι άλλο θέλω με τα βιβλία που έχουν το ίδιο μέγεθος, το ίδιο χρώμα στη ράχη τους, ανήκουν στον ίδιο εκδοτικό οίκο, έχουν τον ίδιο συγγραφέα κτλ., είτε Φτιάχνω μια κατασκευή χρησιμοποιώντας τα βιβλία ως τουβλάκια και μέσα βάζω κούκλες ή για να αναπαραστήσουν έναν ρόλο από το παραμύθι.

Το κουτί του βιβλίου.

- Φτιάχνουμε το κουτί του αγαπημένου μας βιβλίου. Παίρνουμε ένα κουτί παπουτσιών και το διακοσμούμε όπως θέλουμε εξωτερικά σύμφωνα με την υπόθεση του βιβλίου. Διαμορφώνουμε όπως θέλουμε το κουτί και μέσα βάζουμε αντικείμενα, ζωγραφιές, κούκλες και ό,τι άλλο θέλουμε σχετικά με το βιβλίο. Στόχοι: 1) Ανάπτυξη δημιουργικότητας 2) Ανάπτυξη ομαδικότητας και συνεργασίας.

Κάθε εβδομάδα ορίζεται ένα παιδί ως ο τιμώμενος «βιβλιοφάγος».

- Επιλέγει το αγαπημένο του βιβλίο από το σπίτι και το φέρνει στο σχολείο για να το διαβάσουμε και να το δραματοποιήσετε. Μοιράζουμε ρόλους και δημιουργούμε ένα μικρό θεατρικό ή μια κινητική δραστηριότητα.

Στόχοι:1) Ανάπτυξη υπευθυνότητας του παιδιού 2)Κατανόηση των μελών 3) Να διασκεδάσουν και να αναπτύξουν.

Επικοινωνία με τις υπόλοιπες τάξεις του παιδικού σταθμού.

- Ψηφίζουμε το βιβλίο που αγαπάμε περισσότερο από αυτά που διαβάσαμε στην τάξη και μαζί με κάποια κατασκευή ή με τη βιβλιο πρότασή μας το στέλνουμε στην διπλανή τάξη και εκείνη μας ανταποδίδει το δανεισμό. Εναλλακτικά μπορούμε να φτιάξουμε και να στείλουμε μαζί το κουτί του βιβλίου. Φτιάχνουμε το δικό μας βιβλίο (μπορεί να είναι πολύ μικρό ή πολύ μεγάλο, από ανακυκλώσιμα υλικά ή εκτυπωμένο...) και το δανείζουμε στις άλλες τάξεις για να το διαβάσουν.

Στόχοι: 1) Αίσθημα της συνεργατικότητας ανάμεσα των τάξεων 2) Καλλιέργεια καλλιτεχνικών ικανοτήτων 3) Εξάσκηση προ μαθηματικής έννοιας.

Εικαστικά – αισθητική αγωγή

- Σελιδοδείκτες για το βιβλίο που διαβάσαμε ή αφίσα για την προώθηση του βιβλίου.
- Κατασκευάζουμε μια μακέτα εμπνευσμένη από την εικονογράφηση όσο συζητάμε την εικονογράφηση το θέμα (project) του βιβλίου.
- Βρίσκουμε πίνακες ζωγραφικής που σχετίζονται με το θέμα του βιβλίου και τους συζητάμε και κάνουμε αντιστοίχιση.
- Φτιάχνουμε σε κούκλα (μαριονέτα, καλτσόκουκλα, δακτυλόκουκλα) τους ήρωες.

Στόχοι: 1) Γνωστική ανάπτυξη με βάση την αντίληψη και αναγνώρισης 2) Καλλιέργεια της φαντασίας και δημιουργικότητας 3) Εξάσκηση λεπτής κινητικότητας.

Μουσική – Χορός

- Βρίσκουμε και ακούμε μουσική και τραγούδια σχετικά με το θέμα του βιβλίου και φτιάχνουμε το δικό μας τραγούδι με βάση το βιβλίο στην συνέχεια ακούμε μελοποιημένη ποίηση ή μελοποιούμε ποιήματα. Επίσης μπορούμε να δημιουργήσουμε τη δική μας χορογραφία με βάση το βιβλίο. Χορεύουμε χορούς σχετικούς με το θέμα του.

Στόχοι: 1) Αναγνώριση ταύτισης δλδ αν ταιριάζει η μουσική στην ιστορία του βιβλίου 2) εξάσκηση της κινητικότητας του σώματος 3) Ελεύθερος σχεδιασμός - έκφρασης συναισθημάτων.

Δημιουργική Ζωγραφική

- Συνεχίζουμε την ιστορία και δίνουμε ένα διαφορετικό τέλος από το δικό του. Με βάση το θέμα και τα δομικά στοιχεία του βιβλίου κατασκευάζουμε το δική σας ζωγραφική και παίζουμε το παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού με γρίφους σχετικούς με το βιβλίο.

Στόχοι: 1) Έκφραση συναισθημάτων, μέσω ελεύθερης ζωγραφικής 2) Καλλιέργεια της φαντασίας και δημιουργικότητας.

Προφορική έκφραση

- Συζητάμε για το θέμα και τα δομικά στοιχεία του βιβλίου, επιχειρηματολογούμε για να υποστηρίξουμε ή να αποτρέψουμε το βιβλίο. Μεταμφιεζόμαστε σε κάποιον από τους χαρακτήρες και υποστηρίζουμε τις θέσεις του και τη στάση του στην πλοκή, αφηγούμαστε την ιστορία και την ηχογραφούμε.

Στόχοι: 1) Εξάσκηση της γλώσσας - ομιλίας 2) Εμπλουτισμός λεξιλογίου

Άλλες προεκτάσεις

- Επισκέψεις σε μουσεία , σε Θέατρο , και κινηματογράφο. Επίσης, μπορούμε να αρχίσουμε να γνωρίζουμε , συζητάμε και να μαθαίνουμε διάφορους συγγραφείς. Τέλος, φτιάχνουμε τη δική μας βιβλιοθήκη μέσα στην τάξη (Κουράκη,2016).

Στόχοι:1) Καινούργιες εμπειρίες, εκτός του σχολικών δραστηριοτήτων 2) Νέες πληροφορίες, με βάση με διαφορετικές τεχνες.

7.4 Χαρακτηριστικά του Σύγχρονου Παιδικού Λογοτεχνικού Βιβλίου

Θα μπορούσε να ειπωθεί πως το κύριο χαρακτηριστικό της σύγχρονης ελληνικής παραγωγής είναι ποικιλία στα θέματα και στην εμφάνιση. Κύριο χαρακτηριστικό των βιβλίων που φαίνεται να ενδιαφέρουν τα παιδιά είναι ότι θίγουν σύγχρονα θέματα με ειλικρίνεια ανάλογα πάντα με την ηλικία που απευθύνονται. Αποφεύγουν επίσης τον φανερό διδακτισμό και τη στείρα ηθικολογία, γλώσσα τους είναι καθαρά νεοελληνική, το ύφος απλό, οι κουραστικές περιγραφές περιορισμένες ενώ σε αρκετά υπάρχουν ζωντανός διάλογος και ενδιαφέρουσα πλοκή. Υπάρχουν όμως και κάποια αρνητικά χαρακτηριστικά όπως τάση για ηθικολογία, για εντυπωσιασμό των παιδιών με υπερβολική προβολή

κάποιων θεμάτων, τάση για περιττή και πρόωγη απομυθοποίηση πραγμάτων, ανθρώπων, σχέσεων και τέλος χειρισμός κοινωνικών θεμάτων όχι με τον καλύτερο τρόπο.

Πιο συγκεκριμένα τα χαρακτηριστικά των παιδικών βιβλίων είναι:

- Δεν θα πρέπει να λένε ψέματα στα παιδιά
- Δεν θα πρέπει άσκοπα να μυθοποιούνται καταστάσεις
- Οι σχέσεις των ανθρώπων πρέπει να παρουσιάζονται με ειλικρίνεια αλλά και με τρόπο εποικοδομητικό ώστε να μην οδηγούνται τα παιδιά σε στείρα κριτική των μεγάλων των συνομηλίκων τους, αλλά να βοηθούνται στην κατανόηση των άλλων
- Να αποφεύγονται τα στερεότυπα που αφορούν τις σχέσεις και τα δικαιώματα των δύο φύλων
- Να μιλούν για την ισότητα μεταξύ των ανθρώπων
- Να υπάρχει ειλικρίνεια σχετικά με τα προβλήματα και τις λαθεμένες κατευθύνσεις που δείχνει να έχει πάρει ανθρωπότητα, για την απειλή του πολέμου και να γεμίζουν την ψυχή του παιδιού με ελπίδα και όχι με φρίκη
- Να μιλούν για την κοινωνική αδικία και την έλλειψη ελευθερίας. Με λίγα λόγια, ναι στον προβληματισμό, στη διαρκή αναζήτηση της αλήθειας και όχι στη δεσμευτική εμπιστοσύνη και στις έτοιμες λύσεις.(Τσάπεκ,2005).

7.5 Η Εικονογράφηση του Παιδικού Βιβλίου – Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα

Η εικονογράφηση ήταν και είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της παιδικής μας λογοτεχνίας γιατί κείμενο και εικόνα αλληλοσυμπληρώνονται. Στην πορεία της εικονογράφηση σηματοδεύτηκε από διάφορες τάσεις που επικράτησαν στο καλλιτεχνικό στερέωμα αλλά το μεγαλύτερο μέρος της καλύπτει παραδοσιακή, κλασική ζωγραφική. Στις πρώτες τρεις περιόδους της Ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας εικονογράφηση είναι ασπρόμαυρη, με κάποιες εξαιρέσεις κυρίως για τα εξώφυλλα. Στις δύο τελευταίες, και ιδιαίτερα στα χρόνια μας, με την πρόοδο της τεχνολογίας και στο χρώμα και στην φωτογράφιση, έχει σημειωθεί εκπληκτική πρόοδος στην εικονογράφηση του παιδικού βιβλίου, με αποτέλεσμα κάποιες φορές η εικόνα να εξαφανίζει το κείμενο, κάποιες άλλες

να υπάρχει ένα αδρανές και χωρίς σημασία κείμενο για να βρεθεί αιτία να δοθεί εικονογράφηση. Στην ελληνική βιβλιογραφία με τον όρο εικονογραφημένο βιβλίο εννοείται το σύνολο των εικόνων και άλλων διακοσμητικών κυρίως στοιχείων που ενταγμένα οργανικά στο κείμενο έχουν σκοπό να καταστήσουν ελκυστικότερο και πιο προσιτό να το τεκμηριώσω και να το προεκτείνουν στη σκέψη του ανθρώπου. Σε αυτό το σημείο της εργασίας κρίνεται σκόπιμο να παραθέσουμε κάποιες απόψεις για το πώς τα παιδιά αντιλαμβάνονται την ζωγραφική, γεγονός που θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε το πώς πρέπει να εικονογραφείται ένα παιδικό βιβλίο για να είναι σύστοιχο προς την νοητική, συναισθηματική και γλωσσική εξέλιξη του παιδιού και γενικά τι ζητάει ένα παιδί από μια εικόνα. Στους πρώτους 18-20 μήνες το παιδί προσπαθεί να εκφραστεί για πρώτη φορά με την ζωγραφική, όταν αφήνει κάποια ίχνη με τα μουτζουρωμένα χέρια του πάνω στο χαρτί. Ακολουθεί το στάδιο της κακογραφίας μουτζουρώματος, όταν το παιδί προσπαθεί απλά να γεμίσει κάποιο χαρτί με μολυβιές, χωρίς αυτό που κάνει να έχει κάποιο νόημα και πρόκειται περισσότερο για ένα παιχνίδι. Ως τα 2,5 έτη το παιδί έχει καταφέρει να ελέγξει το χέρι του ενώ όταν φτάσει τα 3-4 έτη δίνει μια σκοπιμότητα σε αυτό που κάνει και σε αυτό που αναπαριστά, ενώ υπάρχει τάση να απεικονίζει ένα συγκεκριμένο αντικείμενο. Σε αυτό το στάδιο παίζει ρόλο μίμηση αυτών που βλέπει στο περιβάλλον. Εδώ συμβαδίζουν ανάπτυξη της γλώσσας με την ανάπτυξη της λειτουργίας της αντίληψης. Το στάδιο αυτό ονομάζεται ημι διανοητικός ρεαλισμός, στην τελευταία τουλάχιστον φάση του. Ακολουθεί το στάδιο του διανοητικού ρεαλισμού (4,5- 9 ετών). Σε αυτό το στάδιο «το παιδί ζωγραφίζει ό,τι ξέρει, όχι ό,τι βλέπει». Στο επόμενο στάδιο του οπτικού ρεαλισμού, το οποίο αποτελεί το αποκορύφωμα της εξέλιξης του παιδικού εικονογραφήματος, το παιδί απαλλάσσεται από το να ζωγραφίζει και αυτά που δεν βλέπει π.χ. ότι βρίσκεται πίσω από τους τοίχους. Σε αυτό το στάδιο εμφανίζονται το ταλέντο, ευαισθησία του χρώματα, δεξιοτεχνία του κ.α. Το χρώμα έχει και αυτό τη δική του σημασία όσο αναφορά τα σχέδια των παιδιών. Μπορούμε να δεχτούμε τα παρακάτω για τις χρωματικές σειρές προτιμήσεων ανάμεσα στα δέκα βασικότερα χρώματα: επικράτηση του κόκκινου, του πορτοκαλί και του κίτρινου εκφράζει τον εξωστρεφή χαρακτήρα, επικράτηση του πράσινου δηλώνει τον κοινωνικό χαρακτήρα, επικράτηση του γαλάζιου και βιολετί τον εσωστρεφή, ενώ επικράτηση του καφέ, λευκού, γκριζου μαύρου δείχνει μια βαθιά προσωπικότητα. Παρόλο που κλασική ζωγραφική έχει οπισθοχωρήσει, καλύπτει ωστόσο το μεγαλύτερο μέρος της σύγχρονης εικονογράφησης του ελληνικού παιδικού βιβλίου αν

και υπάρχουν σίγουρα και ανανεωτικές τάσεις. Ειδικότερα επισημαίνουμε την εισαγωγή του ονειρικού στοιχείου και μια τάση φυγής, δοσμένη με χρώματα απαλά, φευγαλέα, με επικρατέστερο το γαλάζιο και το πράσινο. Κυρίαρχες πάντως τάσεις στο σημερινό παιδικό βιβλίο, πάντα με κάποιες επιφυλάξεις, είναι ιμπρεσιονισμός (σημασία στο φως και στο χρώμα, ζωντανή έκφραση και σημειογραφία για να δοθεί κίνηση) και μετα ιμπρεσιονισμός. Όλα τα παραπάνω αφορούν τα παιδικά βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά κάτω των 10 ετών. Ακαδημαϊκή ζωγραφική εξακολουθεί να δίνει σημαντική παρουσία, κυρίως στο εσωτερικό των βιβλίων και όταν πρόκειται για σκίτσα σε βιβλία για παιδιά μεγάλων ηλικιών, πάνω από δέκα. Για τα μεγαλύτερα παιδιά εικονογράφηση προσφέρει περισσότερα ερεθίσματα στην φαντασία και επηρεάζει τον ψυχικό τους κόσμο. ρόλος της δεν είναι να συγκεκριμενοποιεί τον λόγο, αλλά να δημιουργεί το κλίμα, την ατμόσφαιρα μέσα στην οποία «κινείται» το κείμενο, ώστε αναγνώστης να μεταφέρεται σε αυτό τον κόσμο και να δημιουργεί τις δικές του εικόνες, πέρα από την εικονογράφηση και το κείμενο. Institutional Στο εικονογραφημένο βιβλίο κυρίαρχη θέση κατέχει εικόνα, «εικαστικός λόγος» ενώ το κείμενο πρέπει όσο το δυνατόν να έχει μια αυτοτελή λειτουργία. Όμως τυπωμένη γλώσσα των μικρών κειμένων λειτουργεί βοηθητικά και συμπληρωματικά ώστε να μπορεί μικρός «αναγνώστης» να κατανοήσει καλύτερα το περιεχόμενό τους. Αυτό σημαίνει ότι το εικονογραφημένο βιβλίο θα πρέπει σε γενικές γραμμές να διαβάζεται και χωρίς το κείμενό του, καθώς εικόνα είτε περιγραφική είτε ερμηνευτική του κειμένου ως μέσο επικοινωνίας είναι το ίδιο αυτονόητη με το κείμενο. Ας έχουμε πρώτα υπόψη μας ότι σκοπός ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου για παιδιά δεν είναι να προκαλέσει το στιγμιαίο ενδιαφέρον και το θάμβος, αλλά να επιδράσει βαθιά και μόνιμα στην κρίση του ,να οξύνει την ευαισθησία του και να ανοίξει νέους ορίζοντες στη σκέψη του, ώστε να ξεπερνάει τον θαυμασμό και την απόλαυση που του προσφέρει κόσμος του συγκεκριμένου βιβλίου και να εισχωρεί στις λεπτές διακρίσεις του πραγματικού κόσμου ρόλος της εικονογράφησης τα τελευταία χρόνια τείνει να γίνει καθοριστικό στοιχείο ενός βιβλίου, καθώς το εικονογραφημένο βιβλίο έχει μια εντελώς ιδιαίτερη θέση στον τομέα της παιδικής λογοτεχνίας. όλο αυξανόμενη ζήτηση δίνει περισσότερες δυνατότητες στους εκδότες για τοποθέτηση χρωμάτων σε πλούσιες εικονογραφήσεις. Έτσι τον τελευταίο καιρό βλέπουμε και στον τόπο μας βιβλία που μπορούμε να πούμε ότι είναι έργα τέχνης και εάν δεν υπήρχαν κάποιες δυσκολίες, όπως το μεγάλο κόστος, θα είχαν φτάσει σε ακόμα τελειότερα στάδια. Τελικά σημασία που δίνεται

στην εικονογράφιση, σε παγκόσμια κλίμακα, είναι τεράστια και είναι αυτός ακριβώς λόγος ότι, παράλληλα με το βραβείο Άντερσεν 1 απονέμεται επίσης βραβείο και σε εικονογράφο για μια 1. Το βραβείο Άντερσεν απονέμεται σε συγγραφείς κάθε δύο χρόνια συγκεκριμένη εικονογράφιση σε ένα παιδικό βιβλίο για το σύνολο της καλλιτεχνικής του προσφοράς στην εικονογράφιση των παιδικών βιβλίων. Την χώρα μας αντιπροσωπεύει Πέτρος Ζαμπέλης, οποίος τιμήθηκε το 1972 με Έπαινο. Υποψήφιος ήταν επίσης και το 1978. Στον τιμητικό πίνακα Άντερσεν αναγράφηκαν επίσης Άννα Μενδρινού, το 1974, και Σοφία Ζαραμπούκα, το 1978 (Τσάπεκ,2005).

7.6 Το Παιδί και η Σχέση του με το Εικονογραφημένο Βιβλίο

Η έγκυρη γνωριμία του παιδιού με τα βιβλία, επαφή του με τα εικονογραφημένα βιβλία στα πρώτα 6 χρόνια της ζωής του, αποτελούν μια εξαιρετική δυνατότητα για την προετοιμασία του μελλοντικού αναγνώστη των βιβλίων. Ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του εικονογραφημένου βιβλίου, το οποίο «είναι κωδικοποιημένο μήνυμα που μεταδίδεται με την εικόνα» είναι το ότι απευθύνεται σε ένα συγκεκριμένο κοινό, σε παιδιά ηλικίας 2 μέχρι 8 χρονών. άποψη αυτή επικράτησε από τον 19ο αιώνα και γίνεται δεκτή μέχρι και σήμερα. Τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του εικονογραφημένου βιβλίου τα θεμελίωσε Maier και είναι τα εξής:

- απόλυτη κυριαρχία της εικόνας σε σχέση με το κείμενο και
- περιορισμένος κύκλος αναγνωστών στον οποίο απευθύνεται.

Με βάση αυτά τα βασικά γνωρίσματα του εικονογραφημένου βιβλίου προσφέρεται ο ορισμός: στη σημερινή χρήση της γλώσσας ορίζεται ως εικονογραφημένο βιβλίο ένα βιβλίο σχεδιασμένο για παιδιά από 2 μέχρι 8 ετών με αναρίθμητες εικονογραφήσεις και λίγο καθόλου κείμενο. Το παιδί ενεργεί ως αναγνώστης κειμένων, ως θεατής εικόνων, αλλά και ως ακροατής ήχων για αυτό και όταν μάθει να έρχεται μόνο του σε επαφή με τα εικονογραφημένα βιβλία τότε θα πρέπει να αποκτήσει το πρώτο του βιβλίο, όταν δηλαδή είναι σε θέση να το πιάσει και να το κρατήσει. Το βιβλίο στα πρώτα χρόνια του παιδιού γίνεται παιχνίδι στα χέρια του, παιχνίδι που διαφοροποιείται με τον καιρό. Το παιδί ανακαλύπτει ότι το βιβλίο αποτελείται από κινητά μέρη, τα φύλλα του. Όταν ασχολείται με αυτή την ιδιότητά του βιβλίου δεν σημαίνει ακόμα ότι παρατηρεί αυτά που είναι αποτυπωμένα στις σελίδες και στα φύλλα του, αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι το παιδί

αυτή την περίοδο κάνει το ίδιο πράγμα και με άλλα βιβλία όπου δεν υπάρχουν εικόνες. Με το πέρασμα του χρόνου όταν το παιδί έχει κατανοήσει τη λειτουργία του ξεφυλλίσματος συγκεντρώνεται προσοχή του όλο και περισσότερο στην επιτυχία αυτής της δραστηριότητας. Τώρα αποκτούν τα εικονογραφημένα βιβλία την πραγματική τους σημασία. Τα παιδιά τα παρατηρούν. Αρχικά το κοίταγμα των εικόνων γίνεται επιπόλαια, δηλαδή το παιδί κοιτάει μόνο για λίγα δευτερόλεπτα μια σελίδα. Μόνο σιγά σιγά αποκτά την ικανότητα να ασχολείται με το εικονογραφημένο βιβλίο παρατηρώντας για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα τις εικόνες των σελίδων του. Αρχίζει να αναγνωρίζει πάνω στις εικόνες συγκεκριμένα πράγματα- συνήθως βοηθούμενα από τους γονείς τους- και να τα ονομάζει. Έτσι παρατήρηση γίνεται μια απαιτητική πνευματική δραστηριότητα. Το βιβλίο πρέπει να είναι ανθεκτικό, από χοντρό χαρτόνι άλλο υλικό που σκίζεται πολύ δύσκολα. Επίσης το μέγεθος πρέπει να είναι κατάλληλο ενώ εξίσου σημαντική είναι και παρουσίαση των εικόνων, οι οποίες θα πρέπει να είναι καθαρές και σαφείς. αισθητική διάσταση του εικονογραφημένου βιβλίου, οποία προσδιορίζεται από πολλούς παράγοντες είναι αποφασιστικής σημασίας για το παιδί. Στοιχεία όπως εκφραστικότητα, ζωντάνια, πιστότητα κ.α. συντελούν στο ξύπνημα του ενδιαφέροντος του μικρού «αναγνώστη», στην πρόκληση για παρατήρηση και παρακίνηση και τέλος στην αγάπη για το βιβλίο. Σχέση εικόνας και κειμένου είναι αντιστρόφως ανάλογη της ηλικία του παιδιού. Όσο μικραίνει ηλικία του παιδιού στο οποίο απευθύνεται το βιβλίο, τόσο μεγαλύτερη σημασία αποκτά εικονογράφηση σε σχέση με το κείμενο, για να φτάσουμε στα βιβλία που απευθύνονται σε πολύ μικρά παιδιά που δεν ξέρουν ακόμα να διαβάζουν και στα οποία το κείμενο έχει πολύ μικρή θέση και λείπει εντελώς. Τα παιδιά βιώνουν τα βιβλία σαν πηγή χαράς και διασκέδασης. Με την επαφή με τα εικονογραφημένα βιβλία οι μελλοντικοί αναγνώστες αναπτύσσουν διάφορες δραστηριότητες το παιδί κοιτά το βιβλίο, ακούει όσα του διαβάζουν οι γονείς του, σκέφτεται και ερμηνεύει, παρακολουθεί και εξηγεί, ρωτά και αναγνωρίζει, ονοματίζει και διηγείται, μιλά και ασκεί κριτική. Μαζί με όλα αυτά τα θετικά στοιχεία πρέπει επίσης να τονιστεί και μεγάλη σημασία που έχει έγκυρη εξοικείωση του παιδιού με το βιβλίο. Για να οδηγηθεί το παιδί σε αυτούς τους χώρους ανακάλυψης και εμπειριών έχει ανάγκη από την βοήθεια των ενηλίκων, των γονέων, παιδαγωγών και βιβλιοθηκάρων και όλων όσων ασχολούνται επαγγελματικά με τα βιβλία και ενδιαφέρονται πραγματικά για τα παιδιά.

- Τι μπορούμε να πετύχουμε με τα εικονογραφημένα βιβλία:

Στην επαφή του παιδιού με το βιβλίο κοινή επιδίωξη όλων είναι να νιώσει το παιδί ευχαρίστηση με το κοίταγμα του και να αναπτυχθεί ικανότητά του να ακούει. Γιατί το μεγαλύτερο αποτέλεσμα που μπορούμε να πετύχουμε σε αυτή την ηλικία είναι να αφυπνίσουμε, να αναπτύξουμε και να εμβαθύνουμε το ενδιαφέρον του παιδιού για το βιβλίο. Τρεις στόχοι μπορούν να επιδιώκονται με την επαφή του παιδιού με τα εικονογραφημένα βιβλία, οι οποίοι είναι:

- Να νιώθει το παιδί ευχαρίστηση στην επαφή με το βιβλίο:

Προϋπόθεση αυτού του στόχου είναι να αφήνουμε το παιδί ελεύθερο να προσεγγίσει μόνο του όποιο βιβλίο θέλει. Όταν οι γονείς χαρίζουν ένα βιβλίο στο παιδί θα πρέπει συγχρόνως να του δίνουν τη δυνατότητα να το νιώσει με όποιον τρόπο επιθυμεί, να του επιτρέψουν να το ξεφυλλίσει βιαστικά επιπόλαια και να του δώσουν αρκετό χρόνο για να το γνωρίσει καλύτερα.

- Να μαθαίνει από τα εικονογραφημένα βιβλία:

Από τα εικονογραφημένα βιβλία τα παιδιά δεν μαθαίνουν με τον ίδιο τρόπο όπως τα σχολικά, με τα οποία κανείς αυξάνει κυρίως τις γνώσεις του. Βασικός στόχος παραμένει ευχαρίστηση του παιδιού και με αυτόν τον τρόπο αποκτούν τα παιδιά ικανότητες που υπηρετούν και συμβάλλουν στην επιτυχία στο σχολείο. Η παρατήρηση, αναγνώριση και επεξήγηση των εικόνων στα εικονογραφημένα βιβλία είναι πνευματική εργασία με την οποία ασκείται νοητική ικανότητα του παιδιού. Αναπτύσσεται ακόμα παρατηρητικότητα του ενό) βελτιώνεται γλωσσική του ικανότητα. Σημαντικό επίσης είναι το παιδί να μάθει να ρωτά και να μπορεί να υποβάλλει ερωτήσεις σχετικά με το αντικείμενο που παρατηρεί. Εδώ ιδιαίτερη σημασία έχει προθυμία των γονέων να συζητούν με τα παιδιά. Τα παιδιά μέσα από τα εικονογραφημένα βιβλία μαθαίνουν επίσης και κάποια πράγματα για τις σχέσεις των ανθρώπων και μπορούν να προσαρμόσουν σε αυτά τη δική τους συμπεριφορά. Πολλές φορές τα παιδιά βιώνουν στους ήρωες των βιβλίων τις δικές τους επιθυμίες, τα δικά τους προβλήματα και όνειρα. Με αυτό τον τρόπο αποκτούν ορισμένες εμπειρίες που τα βοηθούν να συμπεριφέρονται σωστά στην επικοινωνία με τους άλλους ανθρώπους και να αναπτύσσουν συναισθήματα σε ανθρώπους που βρίσκονται σε ειδικές καταστάσεις.

- Να συλλέξει εμπειρίες από τα εικονογραφημένα βιβλία:

Οι εμπειρίες που αποκτούν τα παιδιά μέσα από την επαφή τους με τα εικονογραφημένα βιβλία μπορούν να επηρεάσουν την κοινωνική τους συμπεριφορά. Έτσι φτάσαμε στη μορφή αυτής της μάθησης που δεν μπορεί να εκφραστεί με αριθμούς και μεγέθη αλλά εκφράζεται με ένα είδος ευαισθησίας απέναντι στα γεγονότα του περιβάλλοντος. Τα παιδιά μέσα από τις εικόνες 35 συλλέγει διάφορες εμπειρίες οι οποίες καθορίζουν το μελλοντικό του επίπεδο όχι μόνο στο θέμα της μόρφωσης αλλά και στο θέμα της ανθρωπιάς (Τσάπεκ,2005).

7.7 Λογοτεχνική Αγωγή Παιδιού

Δεν μπορούμε να μιλάμε για το παρόν και το μέλλον την παιδικής λογοτεχνίας χωρίς να συνδέσουμε αυτή με το σχολείο. Όσο περνάνε τα χρόνια παιδική λογοτεχνία όλο και περισσότερο βρίσκει την θέση που της αξίζει στον χώρο της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, στην πρώτη βαθμίδα της εκπαίδευσης, και ειδικά στον παιδικό σταθμό μόνο τα τελευταία χρόνια έκανε την εμφάνιση της με την μορφή που της αξίζει παρόλο που διάφορα είδη της εντάσσονταν πάντα στο πρόγραμμα του. Η παιδική λογοτεχνία αναπτύσσει πνευματικά και συναισθηματικά το παιδί, το βοηθάει να πάρει σωστή στάση απέναντι στη ζωή, να καλλιεργηθεί αισθητικά και να γνωρίσει τους άλλους και τον εαυτό του από τα πρώτα σχολικά του χρόνια. Για αυτούς ακριβώς τους λόγους χρειάζεται τον αληθινό παιδαγωγό που θα τη αξιοποιήσει σωστά για να βοηθήσει το παιδί που κάνει τα πρώτα του βήματα στη ζωή. Η παιδαγωγός πρέπει να αγαπάει και να είναι γνώστης της παιδικής λογοτεχνίας για να μπορεί να διαλέγει και να δίνει τα κατάλληλα βιβλία στα παιδιά της συγκεκριμένης ηλικίας με τον κατάλληλο τρόπο. Οι περισσότεροι ψυχολόγοι και παιδαγωγοί υποστηρίζουν πως νηπιακή ηλικία είναι πιο κατάλληλη για να μυηθούν τα παιδιά στην τέχνη. Το παιδί σε αυτή της ηλικίας αναπτύσσεται ραγδαία νοητικά και συναισθηματικά και για αυτό παιδαγωγός θα πρέπει να στήσει το υπόβαθρο και να προετοιμάσει το κλίμα για να κατακτήσουν τα παιδιά τις αξίες της παιδικής λογοτεχνίας. Για τους εκπαιδευτικούς γνώση της λογοτεχνίας εξασφαλίζει ψυχική και πνευματική θωράκιση τέτοια, ώστε να παίξουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην κοινωνία. παιδική λογοτεχνία προσφέρει μια εικόνα ζωής μέσα από ρεαλιστικές φανταστικές καταστάσεις, μέσα από την μοίρα και την δράση των ηρώων και για αυτό μπορούμε να έχουμε έναν εκπαιδευτικό νέου τύπου με ευρεία όραση ζωής, ικανό να ανταποκρίνεται στις προκλήσεις της εποχής. Τον τελευταίο καιρό οι

εκπαιδευτικοί συνειδητοποιούν ότι οι μαθητές μπορούν να βρουν περισσότερο νόημα στο σχολείο εάν μπορούν να χρησιμοποιούν στο σπίτι ότι μαθαίνουν. Όλο και περισσότεροι εκπαιδευτικοί στρέφονται προς την παιδική λογοτεχνία, επειδή τη θεωρούν ως ένα σημείο σύνδεσης του σπιτιού και του σχολείου. Οι αγαπημένες ιστορίες της παιδικής ηλικίας έχουν ξεχωριστή θέση αφού αναφέρονται σε πράγματα που ενδιαφέρουν τα παιδιά με τρόπο που αυτά κατανοούν. Το πιο μεγάλο ίσως δώρο που προσφέρει λογοτεχνία στους μαθητές είναι ότι αγγίζει τα συναισθήματα. Επίσης παιδική λογοτεχνία προάγει την διανοητική ανάπτυξη των μικρών παιδιών. Τα παιδιά αναπτύσσονται διανοητικά, όταν επικοινωνούν με έναν συγγραφέα, στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν μια ιστορία. Τέλος παιδική λογοτεχνία εξασφαλίζει ευχαρίστηση. Όλες οι δραστηριότητες μέσα στην τάξη πρέπει να προγραμματίζονται, έχοντας μοναδικό στόχο να εμπλουτίζουν τις εμπειρίες των παιδιών. Άρα έργο του σχολείου είναι να βοηθήσει το παιδί να έρθει σε επαφή με την τέχνη για αυτό και ρόλος της παιδικής λογοτεχνίας είναι τόσο σημαντικός. Άλλη μια παράμετρος ιδιαίτερα σημαντική είναι να δούμε την σχέση που έχουν τα παιδιά με τα λογοτεχνικά βιβλία και τον ρόλο των εκπαιδευτικών για το πώς θα ασκήσουν την λογοτεχνική αγωγή στους μικρούς μαθητές. Οι τρόποι με τους οποίους τα παιδιά προσεγγίζουν τα λογοτεχνικά βιβλία είναι δύο: 1) μέσω εκπαιδευτικών, οι οποίοι στην διάρκεια της ημέρας διαλέγει την κατάλληλη στιγμή, καλεί τα παιδιά δίπλα της και τους αφηγείται ένα παραμύθι μια μικρή ιστορία ενώ άλλοτε διοργανώνει ένα θεατρικό παιχνίδι μια παράσταση κουκλοθέατρου. 2) μέσω της βιβλιοθήκης: Σε όλους τους παιδικούς σταθμούς υπάρχει γωνία βιβλιοθήκης. Τα παιδιά διαλέγουν ένα βιβλίο που τους αρέσει και κάθονται να το «διαβάσουν» με την βοήθεια των εικόνων ενώ συγχρόνως νιώθουν μεγάλη χαρά και ικανοποίηση. Είναι καιρός να δούμε τώρα πώς μπορεί να γίνει λογοτεχνική αγωγή μέσα στο σχολείο. Για να υπάρξει μια λογοτεχνική αγωγή μέσα στο σχολείο πρέπει δάσκαλος να μην μετατρέψει τη παιδική λογοτεχνία σε ένα μάθημα τυπικό, να ωθήσει το παιδί να πηγαίνει στις βιβλιοθήκες για να ψάχνει βιβλία όπως επίσης έχει χρέος να κάνει τους μαθητές του να δουν το ωραίο, να το ανακαλύψουν και όχι να το δέχονται παθητικά. Αυτό είναι πολύ σημαντικό γιατί έτσι θα υπάρξει ενεργητική συμμετοχή των παιδιών και κριτική ανάλυση. Ο δάσκαλος πρέπει επίσης να προτρέπει τα παιδιά να σχολιάζουν στην τάξη λογοτεχνικά κείμενα, να ακούμε δίσκους κασέτες, όπου ακούγεται δημιουργός να διαβάζει το έργο του και να παρακολουθούν ομαδικές εκθέσεις βιβλίων. Υπάρχουν βέβαια και άλλοι τρόποι στους οποίους τα παιδιά έχουν πιο ενεργητικό ρόλο. Μερικοί από αυτούς

είναι: να δημιουργήσουν τα ίδια τα παιδιά δανειστική βιβλιοθήκη, να γίνει έκθεση παιδικών βιβλίων από τα ίδια τα παιδιά με ελεύθερες συζητήσεις και να επιτευχθεί το γράψιμο ενός βιβλίου από τα παιδιά μέσα στην τάξη. Για να επιτευχθούν όλοι οι παραπάνω τρόποι είναι αυτονόητο ότι χρειάζεται εκπαιδευτικός και ενεργητική συμμετοχή των μαθητών. Εκτός από τα παραπάνω και το σχολείο με τον δικό του τρόπο μπορεί να συμβάλλει στην λογοτεχνική αγωγή των παιδιών αν υπάρχουν κάποια άτομα μέσα σε αυτό για να συντονίσουν κάποιες προσπάθειες, όπως δημιουργία αναγνωστηρίου και δανειστικής βιβλιοθήκης, προκήρυξη λογοτεχνικών διαγωνισμών ανάμεσα στα παιδιά, οργάνωση φιλολογικών βραδινών στο σχολείο και έκδοση μαθητικής εφημερίδας εφημερίδας τοίχου από μια τάξη. Όλοι αυτοί οι παράγοντες μπορούν να συμβάλλουν κάθε ένας με τον τρόπο του για να επιτευχθούν όλα αυτά που θα κάνουν τα παιδιά να αγαπήσουν την λογοτεχνία. Άλλωστε πάνω από όλα σημασία έχει να αποκτήσουν τα παιδιά μια θετική στάση απέναντι στην παιδική λογοτεχνία (Τσάπεκ, 2005).

Συμπερασματα

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι να αναδείξει την σπουδαιότητα της μουσικής και παιδικής λογοτεχνίας στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Σύμφωνα με την θεωρητική προσέγγιση της εργασίας αυτής διαπιστώνεται πως η μουσική είναι πολύ σημαντική για την ανατροφή και εξέλιξη των παιδιών διότι παίζει σημαντικό παράγοντα για μια πιο θετική ποιότητα ζωής. Η επιτυχία της μουσικής δίνει την δυνατότητα στο παιδί να βοηθηθεί συναισθηματικά, κοινωνικά, πνευματικά αλλά και κινητικά. Η μουσική είναι χρήσιμο εργαλείο και για αυτό θεωρείται απαραίτητη στις καθημερινές δραστηριότητες των παιδιών. Η ύπαρξη της μουσικής σαν τρόπος διδασκαλίας τα βοηθά να καλλιεργήσουν την φαντασία τους. Επιπρόσθετα, η δημιουργία και επεξεργασία των μουσικών οργάνων τα βοηθούν να κατανοήσουν την μουσική ως δραστηριότητα, γι' αυτό το λόγο πρέπει να αισθανθούν ασφάλεια, σιγουριά και εμπιστοσύνη, έτσι ώστε να τους δοθεί η δυνατότητα να αποκτήσουν νέες εμπειρίες.

Ένας από τους βασικούς παράγοντες ανάπτυξης για τα παιδιά, πέρα από την μουσική, είναι και η παιδική λογοτεχνία. Η πρόσβαση των παιδιών σε όλες τις ποικιλίες της λογοτεχνίας είναι εξαιρετικά σημαντική για την επιτυχία τους. Οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς και τα μέλη της κοινότητας πρέπει να βοηθήσουν τους μαθητές να αναπτύξουν αγάπη και πάθος για ανάγνωση. Όχι μόνο το παιδί να διαβάζει τη βιβλιογραφία για την ανάπτυξη γνωστικών δεξιοτήτων ή για να επιτύχει σε ένα σχολείο ή εργασιακό περιβάλλον, αλλά είναι πολύτιμο και για άλλους λόγους, όπως αναφέραμε και προωτέρω. Τα πρώτα χρόνια της παιδικής ηλικίας είναι κρίσιμης σημασίας όπως είδαμε στο στην ανάλυση του εγκεφάλου αποκρυπτογραφούν διάφορες διαστάσεις για να δημιουργήσουν ένα σύστημα ψυχικής οργάνωσης που θα βοηθήσουν τα παιδιά να ανταπεξέλθουν στην μετέπειτα ανάπτυξη τους. Τελειώνοντας, θα ήθελα να τονίσω ότι η παιδική λογοτεχνία ανατροφοδοτείται από την περιέργεια για εξερεύνηση και την φαντασία των παιδιών για παιχνίδι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (2001). *Η γλώσσα στην προσχολική εκπαίδευση. Προφορική επικοινωνία, ανάγνωση, γραφή και γραπτή έκφραση*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (1987). *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας Α', Ανιχνεύσεις*. Καστανιώτη, Αθήνα.

Αναγνωστοπούλου, Δ., Καλογήρου, Γ., & Πάτσιου, Β. (2001). *Λογοτεχνικά βιβλία στην προσχολική αγωγή*. Σχολή Ι Μ Παναγιωτόπουλου.

Ανδρούτσος, Π. (2004). *Μέθοδος διδασκαλίας της μουσικής*. Αθήνα: Νικολαΐδης Μ, - Edition Orpheus.

Αποστολίδου, Β., & Χοντολίδου, Ε. (1999). *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Τυπωθήτω

Δελώνης, Α. (1991). *Βασικές γνώσεις για το παιδικό και νεανικό βιβλίο*. Β Έκδοση. Αθήνα: Σύγχρονο Σχολείο.

Δελώνης, Α. (1990). *Ελληνική παιδική λογοτεχνία: 1835-1985: από τις πρώτες ρίζες μέχρι σήμερα*. *Irakleitos*.

Δηλγεράκη, Ζ. (2013). *Η σύγχρονη μουσική παιδαγωγική στην Ελλάδα και τρόποι ένταξης του μύθου και των ηχοιστοριών στη δημιουργική απασχόληση νηπίων*. (πτυχιακή εργασία) Αρτα: ΤΕΙ Ηπείρου.

Δημητρόπουλος, Ε. Γ., & Καλούρη-Αντωνοπούλου, Ο. Χ. (2003). *Παιδαγωγική Ψυχολογία. Από τη θεωρία της μάθησης στην εκπαίδευση νέων και ενηλίκων. Με στοιχεία επικοινωνίας και διαπροσωπικών σχέσεων*. Αθήνα: Έλλην.

Ελληνιάδου, Ε., Κλεφτάκη, Ζ., & Μπαλκίζας, Ν. (2008). *Η συμβολή των παιδαγωγικών προσεγγίσεων στην κατανόηση του φαινομένου της μάθησης*. Πανεπιστημιακό Κέντρο Επιμόρφωσης (ΠΑ. Κ. Ε) Αθήνας.

Ευαγγέλου, Ι. (1993). *Η Φαντασία, μια αδιερεύνητη ψυχική λειτουργία*. Αθήνα: Ιάμβλιχο

Ζέρβα, Φ. (2011). *Η Εκπαίδευση τον 5^ο αιώνα π.Χ – Ο δάσκαλος στα κλασικά χρόνια*. Ανακτήθηκε από: [http://www.myrtis.gr/index.php?option=com_content_HYPERLINK "http://www.myrtis.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=275%3A-5-&catid=54%3A440-430-&Itemid=333&lang=el" HYPERLINK &Itemid=333&lang=el"&HYPERLINK](http://www.myrtis.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=275%3A-5-&catid=54%3A440-430-&Itemid=333&lang=el)

Ζώγαλη, Μ. (2018). *Οι επιδράσεις της μουσικής ακρόασης στην ανάπτυξη του παιδιού*. (πτυχιακή εργασία). Ανακτήθηκε από ηλεκτρονικό αρχείο πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, παιδαγωγικής σχολής Φλώρινας, τμήμα νηπιαγωγών <https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1097/%CE%9C%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%BD%CE%B1%20%CE%96%CF%8E%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CE%B7.pdf?s>

[equence=1%20%20wed=y6%CF%8E%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CE%B7.pdf?sequence=1&isAllowed=y%22isAllowed=y](#)

Κανατσούλη, Μ. (2007). Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις university studio press, εκδόσεις επιστημονικών βιβλίων και περιοδικών.

Κατσίκη-Γκίβαλου, Α. (1995). *Το θαυμαστό ταξίδι. Μελέτες για την Παιδική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Καυάλη, Σ. (2009). *Μουσική και Διαθεματικότητα: Η μουσική στα μη Μουσικά Σχολικά Εγχειρίδια του Δημοτικού Σχολείου*. Αθήνα: Κυριακίδη.

Κιτριώτης, Δ., & Μυλωνάς, Γ. (1983). *Βιογραφίες και Εργογραφίες Ελλήνων Συγγραφέων*. Β' έκδοση θεωρημένη. Αθήνα: Πατάκης

Κογκούλη, Ι. Β. (1996) *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική*, Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη

Κοκκίδου, Μ. (2015). *Διδακτική της μουσικής νέες προκλήσεις, νέοι ορίζοντες*. Αθήνα: Fagotto books.

Κουλούρη, Π. (2002). *Τα σχέδια εργασίας και το αναδυόμενο πρόγραμμα στα νηπιαγωγεία: Βασικές αρχές και χαρακτηριστικά στοιχεία*. Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, 6, 40-56.

Κοντάκος, Α. & Σταμάτης, Π. Ι. (2002). *Αρχές μιας επικοινωνιακής υγιεινής στο νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Ατραπός.

Κουτσουπιδου, Θ. (2008). Μουσική συνεδρία και δημιουργικότητα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Έρευνα και διδακτική πράξη. Τεύχος 6, σ.σ. 43-65. Μουσικοπαιδαγωγικά.

Κωστόπουλος, Σ., & Οικονόμου, Α. (2004). Ανάπτυξη του εγκεφάλου και ψυχοφάρμακα στην παιδική ηλικία. Εγκέφαλος. Τόμος, 51.

Μάνεση, Μ. (2016). *Δραστηριότητες, παιδαγωγικό και εποπτικό υλικό για το Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό*. Ανακτήθηκε από <https://taniamanesi-kourou.blogspot.com/2016/08/?m=0>

Παπαντωνάκης, Γ. (2003). *Λογοτεχνία και Παιδική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Πατάκης

Παπούλια-Τζελέπη, Π. (2001). Η Νέα Προοπτική της Ανάδυσης του Γραμματισμού. Στο Π. Παπούλια-Τζελέπη (επιμ.). *Ανάδυση του Γραμματισμού. Έρευνα και Πρακτική*, 13-41.

Πατσαντζόπουλος, Κ. & Στάμου, Σ. & Λυμπεροπούλου, Σ. (2009). *Μουσικοκινητική αγωγή*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων διδακτικών Βιβλίων.

Πικροδημήτρη, Μ. (2004). *Τα Σχέδια Εργασίας στην ανάδυση της γλώσσας εγγραμματισμού στο Νηπιαγωγείο*. Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, 9, 53-61.

Ράπτης, Θ. (2015). *Μουσική παιδαγωγική μια συστηματική προσέγγιση*. Αθήνα: Edition Orpheus.

Σακελλαρίου, Μ. (2012). *Εισαγωγή στη διδακτική της παιδαγωγικής εργασίας του νηπιαγωγείου*. Θεσσαλονίκη: Γιαχούδης.

Σακελλαρίου, Χ. (2008). *Ιστορία της Παιδικής Λογοτεχνίας: Ελληνική και Παγκόσμια*. Αθήνα: Νόηση

Σταυρίδης, Μ. (2000). *Η μουσική στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

- Σέρρη, Λ. (1994). *Θέματα μουσικής και μουσικής παιδαγωγικής*. Αθήνα: Gutenberg.
- Σέρρη, Λ. (1982). *Δημιουργική μουσική αγωγή για τα παιδιά μας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Σμαράγδα, Χ. (2013). *Η μουσική στην εκπαίδευση: Το δίλημμα της διεπιστημονικότητας*. Αθήνα: Παπαρηγορίου Κ. - Νάκας Χ.
- Τακαντζιά, Ο. (2012). *Μουσικές του κόσμου: Μια εφαρμογή μουσικής παιδαγωγικής στον παιδικό σταθμό Αγίου Δημητρίου Άρτας στα τέλη της δεκαετίας του 2000*. (Πτυχιακή εργασία) Άρτα: ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ.
- Τάφα, Ε. (2001). *Ανάγνωση και Γραφή στην Προσχολική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τσαπεκ, Ε. (2005). Το παιδί ως ήρωας στις εικονογραφημένες μικρές ιστορίες. (πτυχιακή εργασία). Θεσσαλία. Ανακτήθηκε από <http://ir.lib.uth.gr/bitstream/handle/11615/10109/P0010109.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Τσιλιμένη, Τ. (1992). *Η παιδική λογοτεχνία στο νηπιαγωγείο—θεωρία και πράξη*. Θεωρία και πράξη. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Χρυσοστόμου, Σ. (2013). *Η μουσική στην εκπαίδευση: Το δίλημμα της διεπιστημονικότητας*. Αθήνα: Παπαρηγορίου, Κ. – Νάκας, Χ.
- Φιλή, Ε. (2019). *Παίζω μουσική και μαθαίνω πολιτισμούς. Ένα μουσικοκινητικό παραμύθι για όλους*. (Πτυχιακή εργασία) Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Barbier, F. (2001). *Ιστορία του βιβλίου* (Μτφρ. Παπαηλιαδη, Μ.), Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Storms, G., (2002). *100 μουσικά παιχνίδια*. Αθήνα: Edition orpheus.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Boyd, A. E. (1989). *Music in Early Childhood*.
- Bruce Morton, J., & Trehub, S. E. (2007). Children's judgements of emotion in song. *Psychology of Music*, 35(4), 629-639.
- Eccles, S. (1999) *The Future of Children When School is Out*, texas.
- Hallam, S. (2010). The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people. *International Journal of Music Education*, 28(3), 269-289.
- Kokotsaki, D., & Hallam, S. (2007). Higher education music students' perceptions of the benefits of participative music making. *Music Education Research*, 9(1), 93-109.
- Livingston, C. (2017). *Types of children's literature*. Ανακτήθηκε από https://www.researchgate.net/publication/317888357_Types_of_children's_literature
- Luen, L. C., Ayob, A., Augustine, C., & Wong, C. (2019). The Solfege Singing with Body Movement Skills of Preschool Children in Kodaly is Teaching Method.

Music education. (2019, 30 July). In Wikipedia. Ανακτήθηκε 30 Ιουλίου 2019, από en.wikipedia.org/wiki/Music_education.

Natsiopoulou, T. (2007). *Children's literature in Greece at the end of the twentieth century*. *The Journal of Children's Literature*, 4(1), 55-69.

Nodelman, P. (1992). *The pleasures of children's literature*. Longman Pub Group.

Slevc, L. R., & Miyake, A. (2006). *Individual differences in second-language proficiency: Does musical ability matter?*. *Psychological science*, 17(8), 675-681.

Stockard. (2006). *The importance of Literacy and Books in children's Development*. Ανακτήθηκε από <http://www.ibby.org/awards-activities/activities/ibby-yamada-fund/ibby-yamada-2006-rwanda/the-importance-of-literacy-and-books-in-childrens-development/>

Strouse, A. at all. (2018). *The Role of Book Features in Young Children's Transfer of Information from Picture Books to Real-World Contexts*. Ανακτήθηκε από <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5807901/>